Στη μνήμη του Ευστάθιου
Χατζηαποστόλου,
παιδιάτρου του Δημοτικού
Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης
για τριάντα πέντε συνεχή χρόνια,
από το 1961 έως το 1996.
Όσοι τον γνωρίσαμε από κοντά
θα τον θυμόμαστε για το ήθος του,
την ανθρώπινη ζεστή παρουσία του
και την επιστημονική επάρκειά του

Πρακτικά ημερίδας «Συζήτηση με θέμα την αναδοχή ανηλίκου. Η εμπειρία του Δημοτικού Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης "Άγιος Στυλιανός"»

©

Έκδοση του Επιστημονικού Συλλόγου Μέριμνας Παιδιού και Εφήβου
Εντόμω ΣΥΜΕΠΕ
Με την υποστήριξη του Δημοτικού Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης
Θεσσαλονίκη, 2016
Επιστημονική Επιτροπή
Γρηγόρης Αμπατζόγλου, Μανώλης Φαϊτάκης, Ζαΐρα Παπαληγούρα

Απομαγνητοφώνηση – Επιμέλεια κειμένου
Έλενα Φωτιάδου

Σελιδοποίηση
Βαλεριάνο Τροϊάνι

Εξώφυλλο
Νικολέττα Αντωνοπούλου

Πρακτικα Ημεριδας

**«Συζήτηση με θέμα την αναδοχή ανηλίκου.
Η εμπειρία του Δημοτικού Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης
“Άγιος Στυλιανός”»**

Οργανωτική επιτροπή:
Χρυσάνθη Μακρή
Σπύρος Πασσάδης

ΕνΤΟΜΩ | ΣΥΜΕΠΕ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χαιρετισμός ημερίδας
Από τον Δήμαρχο Θεσσαλονίκης, Γιάννη Μπουτάρη 7

Χαιρετισμός ημερίδας
Από την Πρόεδρο του Δ.Σ. του Δημοτικού Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης «Άγιος Στυλιανός», Μελπομένη Γναρδέλλη 9

Α' Μέρος
Βρέφη και μικρά παιδιά σε αναδοχή

Pierre Delion
Καθηγητής Παιδοψυχιατρικής, Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο της Lille, Γαλλία
Αλληλεπιδράσεις βρεφών – ιδρύματος – ανάδοχων οικογενειών 11

Γρηγόρης Αμπατζόγλου
Καθηγητής Παιδοψυχιατρικής, Α.Π.Θ., ΑΧΕΠΑ
Αναδοχή ανηλίκου: μια σύνθετη ιστορία 21

Β' Μέρος
Διεπιστημονικές όψεις της αναδοχής ανηλίκου

Γεώργιος-Αλέξανδρος Γεωργιάδης
Δικηγόρος Θεσσαλονίκης, LLM Ludwig-Maximilians Universität München, Υποψήφιος Διδάκτωρ Αστικού Δικαίου Νομικής Σχολής Α.Π.Θ., Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών 2015
Η νομική διάσταση της αναδοχής ανηλίκου 29

Αίγλη Μπρούσκου
Κοινωνική ανθρωπολόγος, ΣΥΜΕΠΕ
Ιστορική και συγκριτική προσέγγιση του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων στις δυτικές ευρωπαϊκές κοινωνίες και στην ελληνική κοινωνία 41

Γ' Μέρος
Παρουσίαση της υπηρεσίας αναδοχών ανηλίκων του Δημοτικού Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης «Άγιος Στυλιανός» και του Κέντρου Προστασίας Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ»

Βασιλική Μπαρούχου
Κοινωνική Λειτουργός, Υπεύθυνη Τμήματος Αναδόχων Οικογενειών, Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφέρειας Αττικής, Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Αττικής «Η Μητέρα»
Ο θεσμός της αναδοχής.
Η εμπειρία του Π.Π.Π.Α – «Η ΜΗΤΕΡΑ» 55

Αναστασία Παπίκα
Κοινωνική λειτουργός, Δημοτικό Βρεφοκομείο Θεσσαλονίκης
Η εμπειρία του προγράμματος αναδοχής στο Δημοτικό Βρεφοκομείο Θεσσαλονίκης «Άγιος Στυλιανός» 63

Αναστασία Θώδα–Δημοπούλου
Κοινωνική λειτουργός, Δημοτικό Βρεφοκομείο Θεσσαλονίκης
Η εμπειρία του Δημοτικού Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης «Άγιος Στυλιανός». Το χθες της Κοινωνικής Υπηρεσίας 69

Χαιρετισμός ημερίδας
από τον Δήμαρχο Θεσσαλονίκης, Γιάννη Μπουτάρη

Καλημέρα και από εμένα και ευχαριστώ για τη δυνατότητα να κάνω αυτή την πολύ μικρή παρέμβαση.

Καταρχήν να σας συγχαρώ για την πρωτοβουλία να κάνετε αυτή την ημερίδα. Δεν είναι ώρα να θίξουμε τα προβλήματα του «Αγίου Στυλιανού». Εγώ θα ήθελα να εντοπίσω μόνο δύο πράγματα που εμένα με ανησυχούν. Το ένα αφορά τους εθελοντές. Πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι οι εθελοντές οι οποίοι παίρνουν τα παιδιά τα σαββατοκύριακα, τις γιορτές κλπ, δεν τα παίρνουν για να ικανοποιήσουν τον εαυτό τους, αλλά για να ικανοποιηθούν τα παιδιά. Αυτό που κατάλαβα εγώ είναι ότι υπάρχουν εθελοντές που θεωρούν τα παιδιά παιχνίδια, για να το πω πιο χοντρά.

Το δεύτερο που ήθελα να πω είναι ότι έχουμε το θέμα των μεταναστών και των προσφύγων, όπου έχουμε πάρα πολλά ασυνόδευτα παιδιά. Το Υπουργείο χαρακτηρίζει ως ασυνόδευτα, τα παιδιά μέχρι 16 ετών. Έγινε μια συζήτηση με τον κο Μουζάλα, για το πώς μπορεί να μπει μέσα και η αντίληψη της αναδοχής αυτών των παιδιών. Εγώ απλώς σας δίνω αυτή την πληροφορία. Θα μπορούσατε να κάνετε μια πρόταση προς το Υπουργείο, γιατί είναι πραγματικά ένα μεγάλο πρόβλημα. Είναι πολύ γκρίζα η μορφή με την οποία έρχονται τα ασυνόδευτα παιδιά και ειδικά τα μικρά παιδιά.

Καλή επιτυχία στην ημερίδα σας.

Χαιρετισμός ημερίδας
από την Πρόεδρο του Δ.Σ. του Δημοτικού Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης «Άγιος Στυλιανός», Μελπομένη Γναρδέλλη

Ως Πρόεδρος του Δ.Σ. του Δημοτικού Βρεφοκομείου «Άγιος Στυλιανός», σας καλωσορίζω στην ημερίδα με θέμα «Αναδοχή ανηλίκου» που διοργανώνουμε με την επιστημονική εποπτεία του Συλλόγου Μέριμνας Παιδιού και Εφήβου.

Η ανάγκη δημιουργίας συμπληρωματικών οικογενειών για παιδιά ορφανά, έκθετα ή προερχόμενα από ένα ιδιαίτερα δυσμενές οικογενειακό περιβάλλον, οδήγησε τους ευρωπαίους νομοθέτες στην εισαγωγή σχετικών θεσμών όπως αυτός της αναδοχής ανηλίκου. Η εισαγωγή του θεσμού αυτού υπαγορεύτηκε από την ανάγκη να ρυθμιστούν, και συνακόλουθα να τεθούν υπό κρατική εποπτεία, πραγματικές καταστάσεις κατά τις οποίες τρίτα πρόσωπα αμφιβόλου καταλληλότητας και προθέσεων, αναλάμβαναν τη φροντίδα ορφανών, εγκαταλελειμμένων ή κακοποιημένων ανηλίκων. Πράγματι, παρατηρούνταν ότι πολλές φορές, παιδιά με τις παραπάνω ιδιότητες αντιμετωπίζονταν ως φτηνό εργατικό δυναμικό στην επιχείρηση των προσώπων που αναλάμβαναν τη φροντίδα τους. Εξάλλου, λόγο εισαγωγής του θεσμού των ανάδοχων οικογενειών, αποτέλεσε η επίτευξη του στόχου της αποϊδρυματοποίησης τέτοιων παιδιών, καθώς κρίθηκε, ότι τα παιδιά αυτά έχουν περισσότερες προοπτικές ομαλής ψυχικής, πνευματικής αλλά και σωματικής ανάπτυξης, όταν τη φροντίδα τους επωμίζονται φυσικά πρόσωπα, δηλαδή οι ανάδοχοι γονείς και όχι ένα νομικό πρόσωπο, όπως λ.χ. ένα ίδρυμα προστασίας ανηλίκων. Έτσι, το 1996, με τον νόμο 2447 εισήχθη κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα στον ελληνικό αστικό κώδικα ο θεσμός της αναδοχής ανηλίκου. Ο νόμος αυτός συνοδεύεται από το εκτελεστικό ΠΔ 86 του 2009, το οποίο μεταξύ άλλων προβλέπει τα κριτήρια της καταλληλότητας των υποψήφιων ανάδοχων γονέων. Ο θεσμός της αναδοχής ανηλίκου παραμένει δυστυχώς, ακόμη και 20 χρόνια μετά την εισαγωγή του, σχετικά άγνωστος, όπως προκύπτει από τον ιδιαίτερα μικρό αριθμό παιδιών

που δίνονται σε ανάδοχες οικογένειες.

Για τον λόγο αυτό, με τη σημερινή εκδήλωση θα επιδιώξουμε, ως ίδρυμα που είναι εκ του νόμου αρμόδιο για την τοποθέτηση παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες, να επικοινωνήσουμε στον κόσμο τον θεσμό της αναδοχής ανηλίκου μέσα από τις εισηγήσεις των προσκεκλημένων μας. Τα πάνελ των εισηγητών συγκροτούνται από έγκριτους επιστήμονες από διάφορους επιστημονικούς κλάδους, όπως παιδοψυχιάτρους, νομικούς, ψυχολόγους και κοινωνικούς λειτουργούς, τους οποίους ευχαριστούμε για την αποδοχή της πρόσκλησης και αναμένουμε με ενδιαφέρον τις τοποθετήσεις τους.

Σας ευχαριστώ.

Α' Μέρος
Βρέφη και μικρά παιδιά σε αναδοχή

Αλληλεπιδράσεις βρεφών – ιδρύματος – ανάδοχων οικογενειών

Pierre Delion
Καθηγητής Παιδοψυχιατρικής, Ιατρική Σχολή,
Πανεπιστήμιο της Lille, Γαλλία

Γλίτωσα από το να με τοποθετήσουν κάπου όταν ήμουν μικρό παιδί και κατά κάποιο τρόπο είμαι ευχαριστημένος που μπόρεσα να έχω μια φυσιολογική ανάπτυξη στη ζωή μου.

Η φυσιολογική ανάπτυξη ενός παιδιού συνδέεται στενά με τη δυνατότητά του να αλληλεπιδράσει με τη μητέρα του, αλλά και με τον πατέρα του – είναι πολύ σημαντικό να μην ξεχνάμε και αυτή τη διάσταση – και ακριβώς σε αυτό το επίπεδο, της αλληλεπίδρασης, είναι που θα υπάρξουν οι δυσκολίες, όταν ένα μικρό παιδί τοποθετείται κάπου αλλού εκτός της φυσικής του οικογένειας.

Για πολλά χρόνια θεωρούσαμε ότι ένα μικρό παιδί που αναπτύσσεται στο οικογενειακό του περιβάλλον δεχόταν το σύνολο των ερεθισμάτων που έπρεπε να δεχτεί, από αυτό το οικογενειακό περιβάλλον. Και σιγά σιγά ανακαλύψαμε ότι τα βρέφη έχουν ικανότητες πάρα πολύ σημαντικές ήδη από την ενδομήτρια ζωή και τις πρώτες μέρες μετά τη γέννησή τους, οι οποίες δημιουργούν καινούργια δεδομένα για να καταλάβουμε το θέμα των αλληλεπιδράσεων με το περιβάλλον του. Ένα μικρό παράδειγμα των ενδομήτριων ικανοτήτων του εμβρύου αφορά το επίπεδο των ήχων. Για παράδειγμα, ένα βρέφος στον έκτο μήνα της ενδομήτριας ζωής του ακούει τη φωνή της μητέρας του και εξοικειώνεται με αυτή τους επόμενους τρεις μήνες μέχρι τη γέννησή του, άρα από πολύ νωρίς είναι ήδη σε μια επαφή. Έτσι λοιπόν, όταν γεννιέται ένα παιδί, είναι σαν να έχει κατά κάποιο τρόπο προγραμματιστεί σε γενετικό επίπεδο για να στραφεί προς αυτή την οικεία φωνή, τη φωνή της μητέρας του. Γι' αυτό και μόλις γεννιέται, στρέφει το βλέμμα του προς αυτή τη φωνή που του είναι ήδη οικεία και αυτό δημιουργεί ένα αίσθημα μεγάλης ευχαρίστησης από τη μεριά της μητέρας,

που νιώθει ότι το νεογέννητο την αναγνωρίζει. Άρα εδώ έχουμε να κάνουμε με ένα δεδομένο συνέχειας, με μια λειτουργική δράση συνέχειας που οδηγεί στην ποιότητα της αλληλεπίδρασης μεταξύ του βρέφους και της μητέρας του.

Ένας σπουδαίος ερευνητής, ο Trevarthen, πρότεινε να αποκαλέσουμε αυτό που περιγράφηκε, ως τις «βάσεις μιας πρώιμης διυποκειμενικότητας», όπου έχουμε δηλαδή δύο ανθρώπινα υποκείμενα που συναλλάσσονται μεταξύ τους εξαρχής. Ένα νεογέννητο, λοιπόν, προγραμματίζεται για αυτή την αλληλεπίδραση που την έχει ήδη γνωρίσει από πριν, μέσα από την κοιλιά της μητέρας του. Και βλέπουμε στη συνέχεια, καθώς αναπτύσσεται ένα βρέφος, πώς εσωτερικεύει λειτουργίες οι οποίες υπάρχουν στο περιβάλλον του και τις οποίες κάνει σιγά σιγά δικές του. Οι ικανότητες τελικά του βρέφους αποκτούν όλο το δυναμικό τους ακριβώς χάρη σε αυτή την αλληλεπίδραση με τους γονείς και μέσω αυτής. Καθώς προχωράν τα πράγματα, μέσα από αυτή την επαφή του βρέφους με τη μητέρα του, σιγά σιγά μπορεί να αναπτύξει μια εικόνα της μητέρας του και του πατέρα του που να έχει και μια σταθερότητα. Και έτσι, γύρω στους εννέα μήνες έχει σταθεροποιηθεί για το βρέφος μια εικόνα της μητέρας του και του πατέρα του που πατάει πια σε γερές βάσεις, και μέσω της οποίας θα προχωρήσει στο επόμενο στάδιο της ανάπτυξής του. Μπορούμε να πούμε ότι το μεγάλο μέρος της ψυχικής εργασίας ενός βρέφους στον πρώτο χρόνο της ζωής του είναι να μπορέσει να φτιάξει αυτές τις αναπαραστάσεις των γονιών του τις οποίες θα έχει εσωτερικεύσει και στις οποίες μπορεί να βασίζεται. Και αυτό είναι που θα αποκαλέσουμε «δευτερογενή διυποκειμενικότητα», το οποίο σημαίνει, για παράδειγμα, ότι όταν το βρέφος ξυπνήσει από τον ύπνο του και η μαμά ή ο μπαμπάς δεν θα είναι εκεί, θα μπορεί να ανακαλέσει μια εικόνα τους χάρη στην οποία θα τους έχει παρόντες. Αυτή είναι η δευτερογενής διυποκειμενικότητα.

Όταν ο Spitz μιλούσε για το άγχος των παιδιών στον όγδοο μήνα της ζωής τους, στην ουσία μιλούσε για αυτή την εικόνα, τη στιγμή δηλαδή που τα μικρά παιδιά έχουν σταθεροποιήσει μέσα τους αυτή την εικόνα της μητέρας ή του πατέρα τους, του βασικού προσώπου που τα φροντίζει. Το πιο απλό παράδειγμα: όταν το

μωρό σας είναι 8 μηνών και είναι σε κάποιον βρεφονηπιακό σταθμό ή σε κάποιον συγγενή που το κρατάει και κάτι συμβαίνει και δεν μπορεί η μαμά ή ο μπαμπάς να πάει να το πάρει, στέλνουν ένα φιλικό πρόσωπο για να το πάρει και να το φέρει στο σπίτι. Εκείνη τη στιγμή το παιδί θα εκδηλώσει ακριβώς αυτό το άγχος, γιατί μπορεί να αναγνωρίσει ότι το πρόσωπο που έρχεται δεν είναι το πρόσωπο του οποίου την εικόνα έχει κατακτήσει, το βασικό πρόσωπο φροντίδας, ο πατέρας ή η μητέρα του. Είναι ένα παράδειγμα για να καταλάβουμε τι εννοούμε με αυτή την έννοια, της σταθεροποίησης των αναπαραστάσεων. Αυτό σημαίνει ότι για να μπορεί ένα μικρό παιδί να αποχωριστεί τη μαμά του ή τον μπαμπά του θα πρέπει να έχει κατακτήσει αυτές τις αναπαραστάσεις μέσα στο κεφάλι του. Και αυτές οι αναπαραστάσεις στηρίζονται σε δύο διαφορετικά πράγματα: στις εικόνες, στους ήχους, στον μυικό τόνο, στις φωνές που περιβάλλουν ένα βρέφος, από τη μια μεριά, αλλά και στις λέξεις αυτές καθαυτές, από την άλλη.

Υπάρχει μια εμπειρία που είναι πια διάσημη στη βιβλιογραφία, το παιχνίδι που κάνει ο Freud με τον εγγονό του τον Ernest. Οι γονείς του Ernest πάνε στο θέατρο και ο Freud κρατά το εγγονάκι του στο σπίτι του. Και παρατηρεί ότι το μικρό παιδάκι κλαίει μόλις φεύγουν οι γονείς και μετά από λίγο σταματάει να κλαίει και παίρνει μια μικρή κουβαρίστρα την οποία κοιτάει και μετά την πετάει, την ξαναμαζεύει και την ξαναπετάει. Τραβάει με το σκοινάκι την κουβαρίστρα και όταν έρχεται κοντά του την ξαναπετάει και την ξανατραβάει και αρχίζει να παίζει αυτό το παιχνίδι. Και ο Freud τότε καταλαβαίνει ότι το παιδί έχει μετατρέψει την απογοήτευσή του που έφυγαν οι γονείς του σε ένα παιχνίδι που έχει μέσα του το «φεύγω» και το «ξανάρχομαι». Παρατηρεί, όμως, συγχρόνως και ένα δεύτερο σημαντικό γεγονός, ότι όταν το μικρό παιδί έχει την κουβαρίστρα μπρος στα μάτια του λέει «ντα» και όταν την πετάει μακρυά λέει «φορτ», δηλαδή χρησιμοποιεί δύο λέξεις που συνοδεύουν την απομάκρυνση και την προσέγγιση. Άρα για το ίδιο αντικείμενο, την κουβαρίστρα, η λέξη που δηλώνει «η μαμά μου είναι κοντά» είναι το «ντα» και η λέξη που δηλώνει την κίνηση αυτή της απομάκρυνσης είναι το «φορτ». Το αντικείμενο «μαμά» αναπαρίσταται, λοιπόν, από την κουβαρίστρα, αλλά και από μια λέξη που δηλώνει «κοντά»

και «μακρυά» συγχρόνως. Και μπορείτε να δείτε τη σχέση που έχει αυτή η περιγραφή του Freud για την κουβαρίστρα, με αυτό που ο Winnicott θα περιγράψει μερικά χρόνια αργότερα ως μεταβατικό αντικείμενο.

Άρα το ζήτημα είναι να καταλάβουμε πώς ένα μικρό παιδί το οποίο κατά κάποιο τρόπο εργάζεται ψυχικά για να φτιάξει αυτές τις αναπαραστάσεις που θα του επιτρέψουν να δεχτεί την απομάκρυνση της μητέρας του ή του πατέρα του, πώς αυτό το μικρό παιδί σε μια συνθήκη όπου θα βρεθεί να τοποθετηθεί σε μια ανάδοχη οικογένεια ή σε ένα ίδρυμα ή οτιδήποτε, είναι ανέτοιμο ψυχικά εκείνη τη στιγμή, δεν έχει δουλέψει δηλαδή προς αυτή την κατεύθυνση, να επεξεργαστεί αυτό το καινούργιο συμβάν στη ζωή του.

Επειδή τα πράγματα είναι ακόμη πιο πολύπλοκα πολλές φορές, πρέπει να διαφοροποιήσουμε μια σειρά από άλλες καταστάσεις, δηλαδή αρχικά τις περιπτώσεις όπου ο αποχωρισμός και η τοποθέτηση οφείλονται σε καταστάσεις της πραγματικότητας στις οποίες δεν μπορεί κανείς να κάνει τίποτα – για παράδειγμα ένας πόλεμος, μια εξαφάνιση των γονιών, που επιβάλλουν μια απότομη και βίαιη πιθανόν εγκατάλειψη. Τα πράγματα είναι διαφορετικά αν συμβούν με τον τρόπο που αποκαλούν στη Γαλλία «accouchement sous X». Πρόκειται για μια ιδιαίτερη νομοθετική κατάσταση, την «ανώνυμη εγκατάλειψη», όπου μπορείς να αφήσεις το παιδί σου από τη στιγμή του τοκετού και να μην καταγραφεί. Και άλλες κατηγορίες που είναι διαφορετικές: είναι τελείως διαφορετικό όταν συμβαίνει η απομάκρυνση σε συνθήκες γονιών οι οποίοι παραμελούν το παιδί τους ή που το κακοποιούν. Απέναντι λοιπόν σε όλες αυτές τις διαφορετικές καταστάσεις απομάκρυνσης ή εγκατάλειψης του παιδιού, έχουμε και βρέφη τα οποία έχουν συστήματα άμυνας, ανθεκτικότητας, η οποία διαφοροποιείται επίσης από το ένα βρέφος στο άλλο, δεν είναι ίδια για όλα τα μωρά. Επίσης υπάρχουν και άλλες καταστάσεις όπου έχουμε να κάνουμε με γονείς που πραγματικά είναι ψυχικά πάσχοντες, που αποτελούν μια άλλη κατηγορία όπου υπάρχουν δυσκολίες και τίθενται ζητήματα απομάκρυνσης του παιδιού. Όταν λοιπόν συμβαίνει η απομάκρυνση έχουμε διαφορετικές κατηγορίες βρεφών, που κυμαίνονται από παιδιά που τη στιγμή της απομάκρυνσης είναι φυσιολογικά, δεν παρουσιάζουν

κανένα σύμπτωμα – χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν θα παρουσιάσουν στη συνέχεια – μέχρι παιδιά που βρίσκονται σε υψηλό κίνδυνο ψυχοπαθολογίας τη στιγμή ήδη της απομάκρυνσης ή σε μεγάλη κατάσταση ψυχοπαθολογικής ευαλωτότητας. Έχουμε λοιπόν μια κατηγορία παιδιών με μια ποικιλία ως προς την ανθεκτικότητά τους ή την ευαλωτότητά τους.

Επομένως, σε έναν πρώτο χρόνο, στον τόπο υποδοχής ενός βρέφους που απομακρύνεται σε αυτές τις συνθήκες που είπαμε – είτε πρόκειται για ένα ίδρυμα είτε για μια οικογένεια που βρίσκεται σε παρακολούθηση – είναι αναγκαίο να δημιουργηθεί ένας χρόνος παρατήρησης του βρέφους, έτσι ώστε να μπορέσουμε να αντιληφθούμε την κατάσταση της ευαλωτότητας, των αντοχών του ή και των πιθανών σημείων βρεφικής ψυχοπαθολογίας που μπορεί να εμφανίζονται. Όσοι επαγγελματίες δουλεύουν με βρέφη, ξέρουν πια πολύ καλά ότι η διαφορά μεταξύ ενός βρέφους και άλλων παιδιών μεγαλύτερης ηλικίας ή εφήβων, είναι ότι ένα βρέφος δεν έχει κανέναν τρόπο να πει με λέξεις «πάνε καλά τα πράγματα», «δεν πάνε καλά τα πράγματα» κλπ. Αυτό επομένως, απαιτεί από την πλευρά των επαγγελματιών μια ιδιαίτερα αυξημένη ικανότητα παρατήρησης και προσοχής η οποία να καλλιεργείται συνεχώς.

Σε γενικές γραμμές, υπάρχουν δύο τρόποι παρατήρησης που έχουν καθιερωθεί. Ένας είναι ο τρόπος που έχει αναπτυχθεί στο ίδρυμα Loczy στη Βουδαπέστη και ένας δεύτερος είναι η μέθοδος που ανέπτυξε η Esther Bick στη Βιέννη και μετά στο Λονδίνο. Είναι πάρα πολύ σημαντικοί αυτοί οι τρόποι παρατήρησης για να αξιολογήσουμε την ψυχική οδύνη ενός βρέφους τη στιγμή του αποχωρισμού και της τοποθέτησής του σε έναν άλλον χώρο. Η μέθοδος της Esther Bick έχει αναπτυχθεί ως παρατήρηση σε οικογενειακό περιβάλλον, ενώ στο Loczy ήταν σε συνθήκες ιδρύματος.

Με λίγα λόγια θα μπορούσε κανείς να πει ότι οι βασικές ιδέες της παρατήρησης είναι αρχικά να παρατηρήσει κανείς το ίδιο το βρέφος, το βρέφος σε σχέση με τις δυνατότητές του αλληλεπίδρασης με αυτούς που ασχολούνται μαζί του και το τρίτο και πολύ σημαντικό που συνήθως ξεχνάμε, να παρατηρήσει κανείς τον εαυτό του και το τι του προκαλεί το βρέφος που έχει μπροστά του. Δηλαδή σε όλες αυτές τις μεθόδους παρατήρησης είναι απαραίτητο να

μπορούμε να παρατηρούμε και τον εαυτό μας.

Για παράδειγμα, υποδέχτηκα ένα βρέφος 8 μηνών το οποίο το συνοδεύει ο μπαμπάς του που είναι σε μια καταθλιπτική κατάσταση επειδή έχει διάφορα προβλήματα με τη δουλειά του και ενώ κρατάει το βρέφος στην αγκαλιά για να εξεταστεί, ο ίδιος αρχίζει να μιλάει για τις δυσκολίες του. Όσο μιλάει για τις δυσκολίες του, τόσο το βρέφος αρχίζει να χαλαρώνει και κατά κάποιο τρόπο να πέφτει σχεδόν από την αγκαλιά του και το αίσθημα που γεννάει στον εξεταστή είναι «μέχρι πού θα πάει αυτό το πράγμα, θα πέσω και εγώ κάτω». Αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο παρατηρούμε και παρατηρούμαστε και σκεφτόμαστε με βάση αυτές τις μεθόδους παρατήρησης.

Μέσω της ενσυναίσθησης, λοιπόν, ταυτίζομαι με αυτό το μωρό και λέω στον μπαμπά του, παίζοντας και λίγο, σαν να ήταν ο ίδιος το μωρό: «Αμάν, μπαμπά, αν συνεχίσεις έτσι θα πέσω καταγής». Όταν μιλάω, λοιπόν, για παρατήρηση δεν αναφέρομαι σε μια απόμακρη παρατήρηση, όπου εγώ είμαι εξωτερικός παρατηρητής και βλέπω τι γίνεται και μπορώ να μιλήσω για αυτό, αλλά σε μια παρατήρηση όπου εκ των πραγμάτων συμμετέχω και εγώ και ταυτίζομαι με αυτό που συμβαίνει και μέσω αυτής της ταύτισης, της συμμετοχής και της παρατήρησης του εαυτού μου μπορώ να πω κάτι.

Κατά τη γνώμη μου, αυτή είναι η βασική επαγγελματική ιδιότητα ή ικανότητα που πρέπει να αναπτύξει κανείς όταν δουλεύει και υποδέχεται μικρά παιδιά, αυτή τη δυνατότητα της συμμετοχικής παρατήρησης όπου η ενσυναίσθηση είναι κεντρικός μοχλός. Η ενσυναίσθηση με το ίδιο το βρέφος το οποίο έτσι κι αλλιώς δεν μπορεί να μιλήσει. Η βασική σημαντική ιδέα, λοιπόν, είναι το να αναπτύξουμε την ικανότητά μας να υποδεχτούμε και να παρατηρήσουμε ένα βρέφος όπως είναι και όχι όπως θα θέλαμε να είναι και αυτό είναι το πιο σημαντικό σε αυτή την ιστορία. Γιατί το μικρό βρέφος, των δύο ή τριών μηνών, το οποίο θα το υποδεχτεί μια οποιαδήποτε συνθήκη τοποθέτησης, είτε είναι ανάδοχη οικογένεια είτε είναι ίδρυμα είτε οτιδήποτε, θα ξεκινήσει τη στιγμή εκείνη να ξαναφτιάχνει μια ιστορία καινούργια, στον καινούργιο χώρο υποδοχής, με τα δεδομένα της ιστορίας που ήδη έχει φτιάξει. Ένα μωρό δύο ή τριών μηνών έχει ήδη φτιάξει μια ιστορία σχέσεων.

Οπότε θα αρχίσουμε να παρατηρούμε τις βασικές στιγμές ενός βρέφους που έχουν να κάνουν με το πώς τρέφεται, τι κάνει όταν το αλλάζουμε, με το πώς εκδηλώνει το αυθόρμητο παιχνίδι του και έτσι, μέσα από αυτή την παρατήρηση θα μπορέσουμε να αντιληφθούμε τις αναπαραστάσεις που ήδη έχει αρχίσει να φτιάχνει σε σχέση με την ιστορία την πριν από τη στιγμή του αποχωρισμού. Για να το πω αλλιώς, αν θέλουμε να ενισχύσουμε την αντοχή και την ανθεκτικότητα ενός βρέφους που βρίσκεται στη συνθήκη αυτή της τοποθέτησης, είναι πολύ καλύτερο να πάμε προς την κατεύθυνση και το νόημα που το ίδιο το βρέφος μας δίνει, παρά να προσπαθήσουμε να επιβάλουμε κανόνες που θεωρούμε ότι είναι καλοί, ανεξάρτητα από το τι μας δείχνει το ίδιο το βρέφος.

Ξέρουμε πολύ καλά ότι όταν δουλεύουμε σε χώρους υποδοχής, όπως ένα ίδρυμα που υποδέχεται παιδιά 24 ώρες το 24ωρο, δεν μπορούμε να ασχολούμαστε με τα βρέφη 24 ώρες το 24ωρο συγχρόνως – παρόλο που τα υποδεχόμαστε, είναι αδύνατον. Εφόσον λοιπόν, δεν είναι δυνατόν να ασχολείται κανείς 24 ώρες το 24ωρο, είναι απαραίτητο να υπάρχει ένας οργανωμένος χρόνος όπου οι άνθρωποι που ασχολούνται με το κάθε βρέφος ξεχωριστά, να μπορούν να μοιράζονται τις εμπειρίες τους. Αυτή η λειτουργία θα δημιουργήσει ένα είδος περιέχουσας λειτουργίας, ένα είδος κρατήματος των βρεφών, μέχρι να μπορέσουν αυτά τα βρέφη να πάνε σε μια ανάδοχη οικογένεια ή σε μια υιοθεσία, κάπου όπου θα τα φροντίζει κάποιος όντως 24 ώρες το 24ωρο. Υπάρχει μια δουλειά προετοιμασίας, που πρέπει να γίνει πριν από όλα τα άλλα.

Η συνθήκη όπου, για παράδειγμα, τρεις ή τέσσερις βρεφοκόμοι που ασχολούνται με ένα βρέφος βρίσκονται μεταξύ τους και μπορούν να ανταλλάξουν τις εμπειρίες τους για το τι βλέπουν, τι νιώθουν, πώς καταλαβαίνουν για αυτό το βρέφος, και μπορούν να κάνουν μια δουλειά σύνθεσης αυτών των δεδομένων μεταξύ τους, είναι η δουλειά που δημιουργεί αυτή την περιέχουσα λειτουργία που αναφέραμε πριν. Είναι πολύ διαφορετικό από καταστάσεις όπου τρεις ή τέσσερις βρεφοκόμοι θα εισέλθουν στον χώρο που φιλοξενεί τα βρέφη και θα μαλώνουν μεταξύ τους ή θα αμφισβητούν η μια την άλλη σχετικά με το ποια κάνει καλύτερα τη δουλειά της ή ποια ξέρει περισσότερα. Αυτή η συνθήκη λοιπόν, η δεύτερη, όπου

διάφοροι άνθρωποι μαλώνουν για το ποιος τα κάνει καλύτερα, είναι μια συνθήκη που αποδιοργανώνει το σύστημα, τη φροντίδα, και όλη αυτή την περιέχουσα λειτουργία που έχει ανάγκη ένα βρέφος για να ζήσει αλλά συγχρόνως, θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτή η διατάραξη ενός κοινού διαλόγου γύρω από ένα βρέφος επηρεάζει και το ίδιο βρέφος ακόμα και στο ίδιο του το σώμα. Στην Ελλάδα κάνετε «συμφωνικές» συναντήσεις, στη Γαλλία έχουμε την τάση να αντιδικούμε συχνά. Για να το πούμε συνθετικά, η ποιότητα της ομαδικής δουλειάς που έχει αυτό το στοιχείο της ανταλλαγής και του διαλόγου γύρω από ένα βρέφος, στο πλαίσιο ενός ιδρύματος, συνδέεται στενά με την υποστήριξη του ίδιου του βρέφους, ώστε να μπορέσει να δουλέψει τις αναπαραστάσεις του του τι γίνεται. Έχουμε παρατηρήσει ότι οι καταθλίψεις του βρέφους, για παράδειγμα, μπορούν να αντιμετωπιστούν πολύ καλά και μέσα σε ένα ίδρυμα αλλά και σε μια ανάδοχη οικογένεια, αν δεν υπάρχουν άλλου είδους προβλήματα που προστίθενται σε μια κατάθλιψη.

Να υπενθυμίσω λίγο για τις καταθλίψεις του βρέφους: οι καταθλίψεις της βρεφικής ηλικίας έχουν τα τέσσερα βασικά σημεία: την ατονία του θυμικού, της διάθεσης, την ψυχοκινητική αδράνεια, την απόσυρση από τις αλληλεπιδράσεις και τη συνεχή ευαλωτότητα σε σωματικές παθήσεις. Αυτό το σύνολο των καταστάσεων που αποτελούν τα σημάδια μιας βρεφικής κατάθλιψης, σε ένα ίδρυμα το οποίο λειτουργεί με βάση τους κανόνες της περιέχουσας λειτουργίας που περιέγραψα πριν, δηλαδή ένα ίδρυμα φροντιστικό, μπορούν να αντιμετωπιστούν από την ίδια την ομάδα, δεν χρειάζεται κάποια πολύ ιδιαίτερη παρέμβαση ψυχοθεραπειών, δεν χρειάζεται να κάνει κανείς και πάρα πολλή φασαρία, εφόσον τα πράγματα λειτουργούν καλά σε αυτό το επίπεδο. Αντίθετα, όταν εμφανίζονται πιο σοβαρά συμπτώματα που μας πάνε πια ανοιχτά προς την κατεύθυνση ενός αυτιστικού κινδύνου, είναι απαραίτητη η προσφυγή σε πιο ειδικούς για να οργανώσουν τη θεραπευτική δουλειά.

Θα δώσω μια εικόνα της δουλειάς, όπως γίνεται στη Γαλλία. Μετά από έναν αρχικό χρόνο παρατήρησης στο ίδρυμα ή στον θεσμό που υποδέχεται το παιδί αρχικά, και μέσω της παρατήρησης, μπορούν να αξιολογηθούν οι δυσκολίες του. Θα έλεγα ότι όταν

έχουμε να κάνουμε με καταστάσεις που είναι κυρίως του τύπου της κατάθλιψης χωρίς άλλη επιβάρυνση της ψυχοπαθολογίας, μπορούμε να κινηθούμε – εφόσον φροντίσουμε την κατάθλιψη και επανέλθει το παιδί – προς την τοποθέτηση του παιδιού σε μια ανάδοχη οικογένεια κλασική, όπου δεν χρειάζεται πολύ ιδιαίτερη δουλειά μαζί της. Στις περιπτώσεις που έχουμε μια σειρά από ενδείξεις που μας δηλώνουν μια πιο σύνθετη ψυχοπαθολογία του παιδιού, η κατεύθυνση είναι να γίνεται μια τοποθέτηση του παιδιού σε ανάδοχες οικογένειες θεραπευτικές, όπως λέγονται. Πρόκειται για την οικογενειακή θεραπευτική τοποθέτηση, αυτός είναι ο όρος που υπάρχει στη Γαλλία, και έχει και μια ιστορία. Αυτές οι οικογένειες στηρίζονται πολύ από κοντά, επιβλέπονται κατά κάποιο τρόπο στη δουλειά τους, υποστηρίζονται και συμβουλεύονται για μια σειρά από ζητήματα και είναι υπό μία έννοια συνεργάτες σε ένα θεραπευτικό σχέδιο γύρω από το παιδί. Αυτή είναι η θεραπευτική τοποθέτηση σε οικογένειες με έναν θεραπευτικό στόχο και μια θεραπευτική δουλειά.

Σαν συμπέρασμα, θα έλεγα το εξής: είναι πάρα πολύ σημαντικό, οποιοσδήποτε επαγγελματίας βρίσκεται σε μια θέση να φροντίζει ένα μικρό παιδί σε συνθήκες που αναφέραμε, να μπορεί να μιλά στο πλαίσιο μιας ομάδας που υπάρχει στον χώρο δουλειάς του. Σε αυτή την ομάδα να μπορεί να μοιράζεται τις έγνοιες του γύρω από τα σημάδια ψυχικής οδύνης που παρατηρεί στα παιδιά με τα οποία ασχολείται και με τα οποία ασχολούνται και άλλοι, και να μπορούν να μοιραστούν έστω για λίγο όλες αυτές τις παρατηρήσεις και τις έγνοιες τους. Αν συμβεί αυτό, θα μπορούν πολλά άτομα μαζί να σκεφτούν όλα μαζί, τι συμβαίνει αρχικά και τι είναι καλύτερο για αυτό το παιδί. Θα είναι σαν να συμβαίνει μια άσκηση της λειτουργίας Balint. Ο Balint ήταν ένας πολύ σημαντικός ούγγρος ψυχαναλυτής και ένα από τα σημαντικά ζητήματα που έχει θέσει ήταν ότι ένας γενικός γιατρός, ένας παθολόγος, όταν μπορεί και μιλάει με άλλους για τα προβλήματα που συναντά στην καθημερινή δουλειά με τους ασθενείς του, μπορεί και κάνει πολύ καλύτερα αυτή τη δουλειά παρά αν είναι μόνος του και τα μιλάει με τον εαυτό του. Έτσι δημιουργήθηκαν οι ομάδες Balint που κατά κάποιο τρόπο εγκαθίδρυσαν αυτό τον διάλογο για θέματα της ιατρικής. Θα ήταν

πολύ χρήσιμο να σκεφτούμε αυτή τη δουλειά σαν μια προέκταση των ομάδων Balint μέσα στα πλαίσια των ιδρυμάτων, δηλαδή η δυνατότητα να μιλάει κανείς με αυτό τον τρόπο και να μπορεί να σκέφτεται. Σε αυτή την περίπτωση θα μπορέσουμε και να υποδεχτούμε και να καταλάβουμε καλύτερα την ψυχική οδύνη ενός βρέφους και τους ψυχικούς κινδύνους που διατρέχει, και με βάση αυτά τα δεδομένα να σκεφτούμε αν θα ήταν καλύτερο να το κατευθύνουμε σε μια ανάδοχη οικογένεια, εφόσον μιλάμε για ανάδοχες, που δεν χρειάζεται κάποια πολύ ιδιαίτερη ενίσχυση στον ρόλο της ή να φτιάξουμε τις συνθήκες της θεραπευτικής αναδοχής για ένα παιδί, όπου απαιτείται μια πολύ πιο στενή δουλειά και συνεργασία και ένας θεραπευτικός σχεδιασμός. Και με αυτό το συμπέρασμα θα κλείσω την ομιλία μου.

Αναδοχή ανηλίκου: μια σύνθετη ιστορία

Γρηγόρης Αμπατζόγλου
Καθηγητής Παιδοψυχιατρικής, Α.Π.Θ., ΑΧΕΠΑ

Αρχικά θα ήθελα να αναφερθώ στη θέση από την οποία μιλάω. Πέρα από όλα τα άλλα, μιλάω από μια θέση συνεργασίας και πολλών χρόνων εμπειρίας με το Δημοτικό Βρεφοκομείο[1].

Σε αυτή τη δουλειά διαρκείας – και νομίζω ότι η διάρκεια είναι σημαντική τόσο για να καταλαβαίνουμε όσο και για να μπορούμε να σκεφτούμε – πολλά από τα ζητήματα που ήδη τέθηκαν είναι τα ζητήματα τα οποία προσπαθήσαμε να δουλέψουμε. Δηλαδή, όλες αυτές οι έννοιες της ανταλλαγής, της ομαδικότητας, της σκέψης, ήταν από τους βασικούς οδηγούς όλων αυτών των χρόνων και για όλους τους ανθρώπους με τους οποίους έχουμε εμπλακεί σε αυτή την περιπέτεια.

Όπως φάνηκε και από την προηγούμενη ομιλία, δεν αρκεί απλώς να έχει κανείς καλές προθέσεις. Μερικές φορές αυτό μπορεί και να μας παρασύρει ακόμα και σε επικίνδυνες κατευθύνσεις. Θα έλεγα λοιπόν ότι η καλή πρόθεση και η φιλανθρωπία από μόνες τους, στις μέρες μας δεν σημαίνουν κάτι ιδιαίτερο. Δηλαδή νομίζω ότι η απαίτηση να υπάρχει μια γνώση και να λαμβάνουμε υπόψη μας τα επιστημονικά δεδομένα τα οποία έχει κατακτήσει η ανθρωπότητα έως σήμερα, είναι βασική προϋπόθεση, όταν ασχολούμαστε με μικρά παιδιά για τα οποία παίρνουμε κρίσιμες αποφάσεις για το μέλλον τους, για τις τοποθετήσεις τους σε ιδρύματα ή οικογένειες και για ζητήματα της καθημερινότητάς τους. Επομένως, η δουλειά ανταλλαγής, συνεργασίας, σκέψης και γνώσης είναι απαραίτητη. Είναι επίσης απαραίτητο, όπως ήδη θίχτηκε, και αποτελεί πλέον και μια απαίτηση ηθικής και επιστημονικής τάξης, να μπορούμε να σκεφτόμαστε ως προς τους εαυτούς μας, όταν παρατηρούμε, όταν αποφασίζουμε για μικρά παιδιά, να μπορούμε να σκεφτούμε

1. Για μια πιο αναλυτική παρουσίαση της εν λόγω συνεργασίας βλ. ενδεικτικά: Γ. Αμπατζόγλου (επιμ.), 2002, *Αλλάζοντας χέρια.* Θεσσαλονίκη, University Studio Press, Γ. Αμπατζόγλου και Σ. Μανωλόπουλος (επιμ.), 2004, *Προσεγγίσεις ΙΙΙ*. Θεσσαλονίκη, University Studio Press. Επίσης, πιο συγκεκριμένα για τη δουλειά με τις ανάδοχες οικογένειες, βλ. Γ. Αμπατζόγλου, Ε. Φωτιάδου, Χ. Χατζηδημητρίου, Ζ. Τσακώνη, Ε. Δεληνικοπούλου, 2007, «Κλινική προσέγγιση της αναδοχής και γονεϊκότητα», *Παιδί και Έφηβος* 9 (2): 39-58.

σε τι παρασυρόμαστε από προσωπικές μας ανεπάρκειες, πάθη και προκαταλήψεις, και με ποιους τρόπους. Σε αυτό βοηθάει πάρα πολύ η ομαδική δουλειά, γιατί η παρατήρηση του ενός μπορεί να φωτίσει τον άλλον.

Επίσης, όταν δουλεύουμε σε θεσμούς ή σε ιδρύματα είναι πάρα πολύ σημαντικό να αναρωτιόμαστε σε τι χρησιμεύει και σε ποιον χρησιμεύει κάτι. Ένα από τα πολύ μεγάλα προβλήματα των ιδρυμάτων τα οποία φιλοξενούν βρέφη (άρα μικρούς φιλοξενούμενους οι οποίοι δεν έχουν λόγο) και τα οποία είναι εκτεθειμένα συγχρόνως σε ένα πολύ μεγάλο κοινωνικό αίτημα να παρέξουν παιδιά σε ανθρώπους που θέλουν να υιοθετήσουν, είναι ότι αποτελούν ιδρύματα τα οποία υπάρχουν χάρη των παιδιών, αλλά στην ουσία τείνουν να λειτουργούν προς όφελος των ενηλίκων. Αυτό είναι ένα πάρα πολύ ζωτικό ζήτημα το οποίο πρέπει να τολμήσουμε να το πούμε ξεκάθαρα, ώστε να αποφύγουμε τις παγίδες μιας κακώς νοούμενης φιλανθρωπίας που αφορά τα παιδιά. Τα ιδρύματα για μικρά παιδιά, λοιπόν, κινδυνεύουν συνεχώς, καθημερινά, από το να εξυπηρετούν επιθυμίες ενηλίκων και να ξεχνάν τα ίδια τα μικρά παιδιά. Και για αυτό τον λόγο, πολλές φορές η έννοια του συμφέροντος του παιδιού σε τέτοιες συνθήκες μπορεί να είναι ένα υποκριτικό σύνθημα που πολύ περισσότερο καλύπτει επιθυμίες των ενηλίκων παρά επισημαίνει ανάγκες των παιδιών. Ξεκινάμε από αυτό. Είναι σημαντικό να ξέρουμε, λοιπόν, ότι υπάρχουν θεσμοί οι οποίοι φτιάχνονται για να φροντίσουν παιδιά, αλλά σε μεγάλο βαθμό μπορεί να εξυπηρετούν ανάγκες ή άλλους σκοπούς ενηλίκων. Αυτό το ζήτημα δεν έχει να κάνει μόνο με τα βρεφοκομεία, είναι ένα γενικότερο ζήτημα με το οποίο πρέπει να είμαστε πάρα πολύ προσεκτικοί στις μέρες μας.

Αναγκαστικά θα εστιάσω σε μερικά σημεία. Ένα θέμα είναι ότι πριν μιλήσουμε για την αναδοχή ή για οποιαδήποτε μορφή τοποθέτησης του παιδιού (στη συνέχεια), πρέπει να πούμε δυο κουβέντες για την εγκατάλειψη. Πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι η εγκατάλειψη, ως όρος που δηλώνει μια ξεκάθαρη συνθήκη, που υπονοεί ότι κατά κάποιο τρόπο ένα παιδί εγκαταλείπεται, ότι το αφήνουν κάποιοι με τη θέλησή τους ή το βρίσκουμε εγκαταλειμμένο, αυτή η τόσο «γοητευτική» εικόνα που οδηγεί αυτόματα στην

υιοθεσία[2] δεν υφίσταται. Η εγκατάλειψη είναι μια πολύ πιο σύνθετη κατάσταση, υπάρχει λόγω μιας σειράς ανεπαρκειών και αδυναμιών και λόγω μιας σειράς ελλείψεων και πολλές φορές μιας σειράς ελλειμμάτων στη σκέψη των υπηρεσιών που έχουν να αντιμετωπίσουν τέτοιες καταστάσεις. Δηλαδή υπάρχουν καταστάσεις όπου τα παιδιά μετατρέπονται σε εγκαταλειμμένα παιδιά ακριβώς γιατί δεν έχουν γίνει οι υποστηρικτικές προσπάθειες που θα μπορούσαν να έχουν γίνει για να μην μετατραπούν σε εγκαταλειμμένα παιδιά. Αυτό είναι το ένα ζήτημα.

Ένα δεύτερο ζήτημα είναι ότι όλο και πιο συχνά – και πρόκειται για τις καταστάσεις όπου το αίτημα για αναδοχή αποκτά όλη τη σημασία του – έχουμε να κάνουμε με οικογενειακές συνθήκες όπου οι γονείς δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν στην κατάλληλη ανατροφή και την επαρκή φροντίδα των παιδιών τους και κατά κάποιο τρόπο θέτουν ή τίθεται εκ των πραγμάτων το θέμα της τοποθέτησης των παιδιών κάπου αλλού ή ακόμα και της εγκατάλειψής τους, που στις περιπτώσεις αυτές πρόκειται για δευτερογενή εγκατάλειψη (αναγκαστική και επιβεβλημένη μετά από παρέμβαση κοινωνικών και δικαστικών υπηρεσιών). Συγχρόνως, όμως, τα παιδιά έχουν αναπτύξει ισχυρούς δεσμούς μαζί τους, και οι γονείς επικαλούνται τους δεσμούς αυτούς και έχουν συγχρόνως μεγάλες δυσκολίες να τα αφήσουν. Πρόκειται, λοιπόν, για καταστάσεις όπου θα έπρεπε να εμπιστευτούν τα παιδιά σε κάποιον άλλον για ένα μέρος της φροντίδας τους, αλλά δυσκολεύονται πολύ να το αποδεχτούν και να τα αφήσουν σε κάποιους άλλους γονείς, στους οποίους θα εμπιστευτούν ένα σημαντικό μέρος της φροντίδας των παιδιών τους. Αυτού του είδους οι καταστάσεις είναι όλο και πιο συχνές και είναι αλήθεια ότι δημιουργούν έναν μεγάλο εκνευρισμό στους επαγγελματίες, με τον οποίο πρέπει να μάθουμε να πορευόμαστε. Επίσης θα πρέπει να ξέρουμε ότι οι καταστάσεις αυτές δεν λύνονται με απλούς τρόπους βίαιης απομάκρυνσης ή τοποθέτησης και με βίαιες αποφάσεις, γιατί σε αυτή την περίπτωση απλώς προσθέτουμε τη θεσμική βία στην οικογενειακή βία και δημιουργούμε καταστάσεις όπου στο μέλλον η βία θα ξεσπάσει με πάρα πολλούς

2. Αν δει κανείς μια σειρά από παιδοψυχιατρικά εγχειρίδια, θα παρατηρήσει ότι το κεφάλαιο «εγκατάλειψη» είναι «εγκατάλειψη – υιοθεσία».

τρόπους. Αρκετά υποφέραμε από τον τυφλό ακτιβισμό «σωτήριων» τοποθετήσεων με εισαγγελική εντολή και χωρίς καμία έρευνα. Τις παραπάνω διαπιστώσεις τις στηρίζω στη μακρόχρονη εμπειρία μας με ιδρύματα που φιλοξενούν βρέφη ή και εφήβους, με μια μεγάλη ποικιλία καταστάσεων, άρα αυτό που σας λέω προκύπτει μέσα από διάφορες συνθήκες και από την παρακολούθηση της εξέλιξης των μεγαλύτερων παιδιών και αυτή τη στιγμή μπορώ να σας μιλήσω και για τα παιδιά των παιδιών που έχουμε δει σε τέτοιες ιστορίες.

Μέσα σε αυτές τις δυσκολίες δημιουργούνται και οι συνθήκες όπου μπαίνει ένα θέμα ανάδοχης οικογένειας. Ζούμε στην Ελλάδα μια επαναληπτικότητα η οποία είναι νομίζω ένα σύμπτωμα κοινωνικό. Κάθε πέντε χρόνια τα τελευταία τριάντα χρόνια, μπρος στην πλήρη παράλυση της σκέψης που συχνά συνοδεύεται και με καταστροφή ή με δυσλειτουργία υπηρεσιών, αναδύεται μια μαγική λύση και έχει τη μορφή της μαγικής σκέψης, που είναι η σταυροφορία υπέρ της αναδοχής. Η αναδοχή τότε μπορεί να προπαγανδίζεται είτε πολύ απλά για να κλείσουμε οριστικά τα ιδρύματα και με έναν μαγικό τρόπο να γεμίσει η γειτονιά μας με ανάδοχες οικογένειες που παρακαλούν να φροντίσουν τα παιδιά άλλων – γιατί αναδοχή σημαίνει φροντίζω το παιδί ενός άλλου – ή για χίλιους δυο λόγους που κατά τη γνώμη μου έχουν τα στοιχεία μιας νευρωτικής επανάληψης στην κοινωνία μας. Αυτό το «αίτημα» υπέρ της αναδοχής εμφανίζεται και εξαφανίζεται με μια περιοδικότητα που εξαντλείται σε ημερίδες και ομάδες, «φουσκώνει» και «ξεφουσκώνει», και θα ήθελα σήμερα, αν μπορούσαμε, να μην είμαστε στη συνέχεια μιας τέτοιας ημερίδας.

Η αναδοχή, λοιπόν, είναι μια ιδιαίτερη κατάσταση, εξ ου και απαιτεί ιδιαίτερες ικανότητες τουλάχιστον παρατήρησης. Αναδοχή λοιπόν σημαίνει ότι φροντίζω ένα παιδί που δεν μου ανήκει. Ότι αναπληρώνω εν μέρει τη φροντίδα του χωρίς να παίρνω αυτό το παιδί σαν δικό μου παιδί. Σημαίνει λοιπόν ότι μπορώ να κάνω αυτό το τόσο σύνθετο και κατά τη γνώμη μου γενναιόδωρο έργο[3], σεβόμενος ή σεβόμενη μια σειρά από δεδομένα του ίδιου του παι-

3. Συνέντευξη Γ. Αμπατζόγλου στην *Καθημερινή*, 30.07.2006.

διού, είτε είναι η ιστορία του, είτε η καταγωγή του, οι δεσμοί του, και θεωρώ υποχρέωσή μου να ενισχύσω τους δεσμούς του. Σημαίνει επίσης – που είναι πάρα πολύ δύσκολο, γιατί μερικές φορές «παίζει» και κοινωνικά αυτό το ζήτημα, ας μην το ξεχνάμε – ότι θα μπορέσω να σεβαστώ μέσα στην ιστορία του παιδιού, τους γονείς που το γέννησαν, ακόμα και αν δεν τους εκτιμώ. Απαραίτητη προϋπόθεση για να γίνει αυτό, αποτελεί μια υποστήριξη, μια δουλειά, μια σειρά από υποστηρικτικές συνθήκες. Σίγουρα δεν έχουμε να κάνουμε με αφηρημένες καταστάσεις όπου τα παιδιά αυτά είναι με έναν αφηρημένο τρόπο εγκαταλειμμένα και με έναν άλλο αφηρημένο τρόπο κάποιοι άνθρωποι υποδέχονται αυτά τα παιδιά και αρκεί και μόνο το ότι είναι καλοί άνθρωποι και τα υποδέχονται για να πάνε τα παιδιά αυτά καλά. Αυτή η ιδεατή κατάσταση υπάρχει στη φαντασία μας, δεν υπάρχει ούτε καν στον κινηματογράφο.

Δεν θα μπω σε όλες τις καταστάσεις όπου μιλώντας, υποτίθεται, για το όφελος και το συμφέρον του παιδιού, σπρώχνουμε τις καταστάσεις της πραγματικότητας, τις ανάγκες των παιδιών και τα ίδια τα παιδιά να ενταχθούν σε αυτού του είδους τις ιδεατές καταστάσεις, σαν να ήταν εγκαταλειμμένα ενώ δεν είναι[4], σαν να μην έχουν δεσμούς ενώ έχουν, σαν να μην έχουν ιστορία ενώ έχουν μπόλικη, σαν να μπορούν από τη μια μέρα στην άλλη, απλά και μόνο επειδή κάποιος καλός άνθρωπος τα αγάπησε, να μπουν σε αυτή τη νέα συνθήκη θριαμβευτικά, ενώ ξέρουμε ότι δεν γίνεται. Αν θέλουμε να δουλέψουμε αληθινά και αν θέλουμε να πούμε ότι στηρίζουμε αναδοχές, πρέπει πριν από οτιδήποτε άλλο να έχουμε υπόψη μας τα δεδομένα της πραγματικότητας και κυρίως της πραγματικότητας του βρέφους, όπως τόσο πολύ καλά ανέπτυξε ο Pierre Delion.

Θα πω λίγα λόγια, για να κλείσω, χρησιμοποιώντας τη δουλειά της Myriam David[5], που έχει δουλέψει πάρα πολύ σε αυτό τον τομέα

4. Η μετατροπή της φυσικής οικογένειας σε βιολογική οικογένεια γίνεται πολλές φορές με αυτόματο τρόπο από τις κοινωνικές υπηρεσίες και τα ιδρύματα. Αναφέρονται τότε ως «βιολογικές» οι οικογένειες που έχουν κατορθώσει να μεγαλώσουν το παιδί τους μέχρι μια ηλικία, και που έχουν δεσμούς μαζί του, τους οποίους προσπαθούν να διατηρήσουν.
5. M. David, 2005, «Ιδρύματα για μωρά, καλό ή κακό;», στο P. Delion (επιμ.), *Τα βρέφη σε ιδρύματα, τα βρέφη και οι θεσμοί*, 13-21. Θεσσαλονίκη, University Studio Press και M. David, 1995, *Le placement familial,* Paris, ESF.

και ένα κείμενό της μαζί με ένα αντίστοιχο κείμενο του Pierre Delion υπάρχει στο βιβλίο *Τα βρέφη σε ιδρύματα*. Θα πω δυο κουβέντες για να έχουμε μια πιο αυξημένη αίσθηση της πολυπλοκότητας και για να μην «τσαλαβουτάμε» σε θολά νερά εν αγνοία μας και εν τη αφελεία μας. Νομίζω δεν επιτρέπεται να είμαστε αφελείς. Θα αναφερθώ σε ένα άρθρο της M. David που αναφέρεται στα βρέφη που βρίσκονται σε συνθήκες αναδοχής[6]. Λέει ότι ένα μωρό σε αναδοχή έχει δύο μητέρες κατά κάποιο τρόπο. Με την πρώτη δεν μπορεί να ζήσει γιατί η πρώτη μητέρα δεν μπορεί να το φροντίσει, δεν μπορεί να το κρατήσει (με την έννοια του holding που αναπτύσσει ο Winnicott), δεν μπορεί να αναπληρώσει, δηλαδή να αναθέσει σε κάποιον ή να βρει τις δυνατότητες να αναπληρωθούν από κάποιον άλλον τα πράγματα που δεν μπορεί να κάνει η ίδια, έτσι λοιπόν το παιδί ζει σε συνθήκες ανασφάλειας και διατρέχει κινδύνους. Συγχρόνως, όμως, σε αυτές τις καταστάσεις το παιδί δεν μπορεί να υιοθετηθεί, γιατί παρά τις ανεπάρκειες της οικογένειας καταγωγής, ο δεσμός είναι ισχυρός, γιατί οι γονείς αντιτίθενται και για άλλους λόγους. Από τη μια μεριά έχουμε τη δυσκολία ή τη μειωμένη ικανότητα, ή και την ανικανότητα των γονιών για μια καλή φροντίδα και προσαρμογή στις ανάγκες του παιδιού· μαζί με αυτά έχουμε όμως και την ένταση του δεσμού με το παιδί και έτσι αυτή η κατάσταση οδηγεί τους γονείς να εκθέτουν το παιδί τους σε συνθήκες υπερδιέγερσης, σε συνθήκες παραμέλησης και σε συνθήκες βίας πολλές φορές, άρα σε συνθήκες που προκαλούν οδύνη στα βρέφη και που δυσκολεύουν την ανάπτυξή τους. Από την άλλη μεριά, έχουμε την ανάδοχη οικογένεια, η οποία εκ των πραγμάτων καλείται να αναπληρώσει αυτή τη φροντίδα και να προσφέρει αυτό το holding, αυτό το κράτημα, και μέσω αυτών των καθημερινών φροντίδων να βοηθήσει το παιδί να αναπτύξει έναν άλλον δεσμό, πιο ασφαλή και να το βοηθήσει να ανακαλύψει σιγά σιγά τον εαυτό του.

Αυτά τα παιδιά έχουν λοιπόν δύο μητέρες. Μια, της οποίας φέρουν το όνομα, μια μητέρα από την οποία προέρχεται το παιδί, με την οποία έχει αναπτύξει έναν πρώτο δεσμό, πιθανόν έναν δεσμό

6. M. David, 2014 [1990], «Le bébé en placement familial», στο M. David (επιμ.), *Prendre soin de l' enfance*, 201-208. Toulouse, érès.

προβληματικό αλλά ισχυρό, και η οποία βρίσκεται σε απόσταση από το παιδί – ζει αλλού – και δεν μπορεί να το φροντίσει. Σε αυτές τις περιπτώσεις θα πιστεύαμε ότι μια καλή αναδοχή θα έλυνε εύκολα το πρόβλημα. Ξέρουμε όμως ότι και η ανάπτυξη του δεσμού με την ανάδοχη μητέρα παρουσιάζει επίσης κάποιες ιδιαιτερότητες, δεν συμβαίνει με αυτό τον εύκολο και απλοϊκό τρόπο που φανταζόμαστε και που θα θέλαμε να συμβαίνει. Όταν το παιδί τοποθετηθεί σε μια ανάδοχη οικογένεια, μετά το πρώτο σοκ που συνδέεται με τον αποχωρισμό, ο δεσμός (με τη δεύτερη μητέρα) συνήθως αναπτύσσεται με ένταση, το παιδί δένεται, κρατιέται και κρέμεται πάνω της και αρχικά σε αυτές τις καταστάσεις ξέρουμε ότι υπάρχει μια γρήγορη βελτίωση του παιδιού, που αποτελεί και μια πηγή ικανοποίησης για όλους, αλλά μπορεί να αποτελεί και μια δυσκολία, αν δεν ξέρουμε, στο να καταλάβουμε τους κινδύνους που μπορεί να υπάρχουν στη συνέχεια. Γιατί οι διαταραχές που υπάρχουν από τον αρχικό δεσμό με την αρχική οικογένεια, που επιτείνονται με τον αποχωρισμό, μπορεί να εκδηλωθούν σταδιακά, και τα αισθήματα ανασφάλειας του παιδιού να εμφανιστούν σε έναν δεύτερο χρόνο. Το πρόβλημα εμφανίζεται σε αυτές τις περιπτώσεις, μετά από μια πρώτη ειδυλλιακή περίοδο ευφορίας του παιδιού σε αναδοχή, το οποίο σιγά σιγά σε έναν δεύτερο χρόνο αρχίζει να εμφανίζει μια σειρά από δυσκολίες και λόγω της θέσης του, της μοναξιάς του πολλές φορές ή και λόγω της θέσης στην οποία βάζουν πολλές φορές τον εαυτό τους οι ίδιες οι ανάδοχες οικογένειες. Πρόκειται συχνά για μια θέση «ιδεατή», υπεραναπλήρωσης, χωρίς ψεγάδια, την οποία μπορεί να υιοθετήσουν για τον εαυτό τους οι ανάδοχες οικογένειες, καθώς επιπλέον νιώθουν εκτεθειμένες στο κριτικό βλέμμα των άλλων (των υπηρεσιών). Όταν εμφανιστούν αυτά τα προβλήματα συνήθως δεν συζητιούνται με κανέναν, έχουμε δηλαδή και εδώ μια συνθήκη απομόνωσης σαν κι αυτή που συναντούμε στα ιδρύματα. Και δεν συζητιούνται με κανέναν γιατί θεωρείται ότι θα δήλωναν μια αποτυχία και γιατί η θέση του ανάδοχου γονιού, ειδικά όταν την «πιλατεύουμε» όπως ανέφερα πριν, πρέπει να είναι η θέση ενός ιδανικού γονιού σε αντίθεση με όλους τους άλλους. Σε δεύτερο χρόνο λοιπόν – και αυτό το έχουμε διαπιστώσει εμείς πολύ συχνά στη δουλειά μας – εμφανίζονται οι δυσκολίες αυτές οι

οποίες δεν μιλιούνται και μπορούν να πάρουν διάφορες συμπτωματικές μορφές, για παράδειγμα διαταραχές του ύπνου ή ανορεκτικού τύπου, ή ενουρήσεις κλπ. Τα κοινά στοιχεία όμως σε όλες αυτές τις καταστάσεις – και εκεί είναι το κρίσιμο σημείο που χρειάζεται μια συμβουλευτική, υποστηρικτική και πολλές φορές θεραπευτική δουλειά – είναι ότι από τη μια μεριά το μικρό παιδί αρχίζει να εμφανίζει, όταν τελειώσει αυτή η πρώτη ειδυλλιακή φάση, μια σειρά έντονων απαιτήσεων, είναι συνεχώς δυσαρεστημένο και συνεχώς ζητάει κάτι. Συγχρόνως εμφανίζει σε έναν δεύτερο χρόνο άγχη αποχωρισμού που δεν υπήρχαν πριν. Από την άλλη μεριά βρίσκονται οι ανάδοχοι γονείς οι οποίοι δεν μιλάνε σε κανέναν και πρέπει να κρατήσουν μια θέση εξιδανικευμένη, βρίσκονται εκτεθειμένοι στο να πρέπει να λύσουν μόνοι τους τα προβλήματα που δημιουργούνται, με αποτέλεσμα να δημιουργείται μια συγχωνευτική, τυραννική σχέση μεταξύ παιδιού και ανάδοχου γονιού, που δεν συζητιέται με κανέναν και η οποία πολλές φορές φτάνει στις υπηρεσίες μας με μεγάλη καθυστέρηση και με ιδιαίτερα επιθετικό τρόπο και μερικές φορές καταλήγει σε ιδιαίτερα επιθετικές πράξεις κατά του παιδιού από ένα σημείο και πέρα.

Με αυτό θα κλείσω για να επισημάνω ότι αυτό που φαίνεται τόσο απλό είναι πάρα πολύ δύσκολο και για να εστιάσω στους λόγους για τους οποίους είναι απαραίτητο ένα σύστημα υποστήριξης σοβαρό και με γνώση και με το οποίο μπορεί κανείς να συνδιαλέγεται. Αυτή η δουλειά δεν μπορεί να γίνει μόνο με μια κοινωνική λειτουργό που θα πηγαίνει πού και πού να «ελέγχει» και να αυτοσχεδιάζει «συμβουλές», χρειάζεται μια ομάδα υποστήριξης.

Β' Μέρος
Διεπιστημονικές όψεις της αναδοχής ανηλίκου

Η νομική διάσταση της αναδοχής ανηλίκου

Γεώργιος-Αλέξανδρος Γεωργιάδης
Δικηγόρος Θεσσαλονίκης, LLM Ludwig-Maximilians Universität München,
Υποψ. Διδάκτωρ Αστικού Δικαίου Νομικής Σχολής Α.Π.Θ.,
Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών 2015

Ι. Εισαγωγικά

Η μέριμνα για το ανήλικο τέκνο είναι, σύμφωνα με τον νόμο (ΑΚ 1510), καθήκον και δικαίωμα των γονέων (γονική μέριμνα), οι οποίοι την ασκούν από κοινού. Το εννοιολογικό περιεχόμενο της γονικής μέριμνας συγκροτείται από τρία στοιχεία: πρώτον, από την επιμέλεια του προσώπου του τέκνου. Δεύτερον, από τη διοίκηση της περιουσίας του και τρίτον από την εκπροσώπησή του σε κάθε υπόθεση ή δικαιοπραξία ή δίκη, που αφορούν στο πρόσωπο ή στην περιουσία του. Η γονική μέριμνα χαρακτηρίζεται ως λειτούργημα[7] αυστηρά προσωποπαγές, το οποίο μόνον υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις μπορεί να ανατεθεί σε έναν από τους δύο γονείς. Πάντως, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι γονείς ενδέχεται να αδυνατούν υπαίτια ή

7. ΑΠ 537/2012· ΑΠ 1736/2007· ΕφΑθ 2459/2013· Εφ Ιωαν 104/2011·ΕφΘεσ 826/2008, Αρμ 2008.1531· ΜονΠρωτΝαξ 61/2013· ΜονΠρωτΘεσ 21862/2012, Αρ, 2010.1410· ΜονΠρωτΚεφαλλην 237/2012· ΜονΠρωτΓρεβ 29/2009· *Αγαλλοπούλου* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλου, αρ. 1510 αριθ. 10· *Gernhuber/Coester-Waltjen*, Familienrecht6, 2009, § 3 Rdn. 23· *Staudinger/Peschel-Gutzeit* (2015), § 1626 Rdn. 19· *Bamberger/Roth/Veit*, 3. Aufl. 2012, § 1626 Rdn. 2· NK-BGB/*Rakete-Dombek*, 3. Aufl. 2014, § 1626 Rdn. 2. Η γονική μέριμνα αποτελεί λειτούργημα, διότι αποτελεί έννομη σχέση συνιστάμενη στην ταχθείσα εκ του νόμου αρμοδιότητα που περιέχει σύμπλεγμα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων και αποσκοπεί στην ικανοποίηση ενός συμφέροντος με ιδιαίτερη σημασία και συγκεκριμένα στην προστασία των συμφερόντων του ανήλικου τέκνου (έτσι, *Κουκούλη-Σπηλιωτοπούλου* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλου, ΕισαγΠαρατ, σε αρ. 1505-1541 αριθ. 106). Εξάλλου, υποστηρίζεται ότι στη γονική μέριμνα, ως δικαίωμα, δεν αντιστοιχούν υποχρεώσεις που απλώς περιορίζουν την άσκηση του δικαιώματος, όπως λ.χ. γίνεται με την κυριότητα, αλλά πολύ περισσότερο η σχετική εξουσία απονέμεται με μοναδικό σκοπό την εκπλήρωση των υποχρεώσεων απέναντι στο τέκνο και η εκπλήρωση των υποχρεώσεων αυτών αποτελεί τον νομιμοποιητικό λόγο απονομής της σχετικής εξουσίας (έτσι *Staudinger/Peschel-Gutzeit* (2015), § 1626 Rdn. 19).

ανυπαίτια να ασκήσουν κατά τρόπο σύννομο τα καθήκοντα που απορρέουν από το λειτούργημά τους, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται κίνδυνοι για το τέκνο, συναρτώμενοι με την επιμέλεια του προσώπου του ή και με τη διοίκηση της περιουσίας του. Οι κίνδυνοι αυτοί που ανακύπτουν από την κακή άσκηση της γονικής μέριμνας μπορεί υπό προϋποθέσεις να δικαιολογήσουν την ανάθεση της άσκησής της, από το δικαστήριο, σε τρίτα πρόσωπα.

Η ανάθεση της άσκησης του συνόλου ή μέρους του λειτουργήματος της γονικής μέριμνας σε τρίτα πρόσωπα προβλέπεται σε δύο περιπτώσεις: αφενός σε περίπτωση διορισμού επιτρόπου, όπως λ.χ. ενός ιδρύματος προστασίας ανηλίκων, αφετέρου σε περίπτωση ίδρυσης ανάδοχης οικογένειας. Οι λόγοι που δικαιολογούν την ενεργοποίηση των θεσμών της επιτροπείας και της αναδοχής ανηλίκου, κατόπιν δικαστικής απόφασης, συναρτώνται είτε με την παύση του λειτουργήματος της γονικής μέριμνας στα πρόσωπα των φυσικών γονέων λόγω θανάτου και των δύο είτε με την κακή άσκησή του εκ μέρους τους, όπως αυτή εξειδικεύεται στην ΑΚ 1532. Με τη διάταξη αυτή ορίζεται ότι το δικαστήριο μπορεί να αναθέσει την πραγματική φροντίδα ή και το σύνολο της επιμέλειας του τέκνου σε τρίτον ή ακόμη και να διορίσει επίτροπο όταν και οι δύο γονείς είτε παραβαίνουν τα καθήκοντα που επιβάλλει το λειτούργημά τους, είτε το ασκούν καταχρηστικά, είτε δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν σε αυτό.

Με τη σημερινή εισήγηση θα επιχειρηθεί προσέγγιση της έννοιας, του περιεχομένου και των χαρακτηριστικών της αναδοχής ανηλίκου, αφού προηγηθεί οριοθέτηση του θεσμού από την επιτροπεία και την υιοθεσία. Περαιτέρω, το ενδιαφέρον θα επικεντρωθεί στα πρόσωπα των ανάδοχων γονέων, στη σύσταση και στη λειτουργία της έννομης σχέσης της αναδοχής, στη μετάλλαξη και στην υπέρβασή της σε επιτροπεία, καθώς και στη λήξη της.

II. Έννοια, περιεχόμενο και λειτουργία της αναδοχής ανηλίκου

Οι ανάδοχοι γονείς αναλαμβάνουν μόνο την πραγματική φροντίδα του προσώπου του τέκνου, ενώ μένουν ανεπηρέαστες οι σχέσεις από τη γονική μέριμνα ή την επιτροπεία, εφόσον δεν ορίζεται δια-

φορετικά στον νόμο[8]. Τούτο σημαίνει ότι μεταξύ αναδόχων και ανηλίκου δεν δημιουργείται σχέση συγγένειας και άρα δεν πρόκειται για υιοθεσία. Άλλωστε, οι ανάδοχοι γονείς δεν υποκαθίστανται στη θέση των φυσικών γονέων, δεν καθίστανται δηλαδή επίτροποι, καθώς δεν αναλαμβάνουν το σύνολο της επιμέλειας και της διοίκησης της περιουσίας του ανηλίκου. Συνεπώς, η αναδοχή λειτουργεί παράλληλα με τη γονική μέριμνα[9] ή την επιτροπεία και δεν τις καταργεί. Περαιτέρω, η αναδοχή ανηλίκου διέπεται από την αρχή του παρεπομένου, και ειδικότερα από τις αρχές της συμπληρωματικότητας και της προσωρινότητας[10]. Πρόκειται για συμπληρωματικό μέτρο, καθώς σκοπός της αναδοχής είναι η εξομάλυνση των σχέσεων του ανηλίκου με τους φυσικούς γονείς και η μελλοντική επανένταξή του στη φυσική οικογένεια, όταν ξεπεραστούν οι παθογένειες και οι δυσλειτουργίες που οδήγησαν στην επιβολή του μέτρου. Από τα παραπάνω συνάγεται και ο προσωρινός χαρακτήρας της αναδοχής. Έτσι, το δικαστήριο μπορεί να άρει την αναδοχή, αν διαγνώσει ότι δεν συντρέχουν πλέον οι προϋποθέσεις για τη διατήρηση του μέτρου. Ομοίως, η αναδοχή που ιδρύθηκε με σύμβαση των φυσικών γονέων με τους αναδόχους μπορεί να ανακληθεί οποτεδήποτε με δήλωση των φυσικών γονέων. Λόγω του συμπληρωματικού και προσωρινού χαρακτήρα της αναδοχής, και σύμφωνα με την ΑΚ 1659, οι ανάδοχοι γονείς έχουν τόσες αρμοδιότητες όσες είναι απαραίτητες για να μεριμνούν για τις τρέχουσες και επείγουσες ανάγκες του ανηλίκου. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι, αν και το πδ 86/2009 προβλέπει ότι υπό αναδοχή μπορούν να τεθούν και ορφανά παιδιά, η νομοθετική αυτή πρόβλεψη πρέπει να διορθωθεί ερμηνευτικά. Και τούτο, διότι στην περίπτωση των

8. *Απ. Γεωργιάδης*, Οικογενειακό Δίκαιο, 2014, § 45 αριθ. 1· *Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη*, Οικογενειακό Δίκαιο II5, 2012, σελ. 538· *Φουντεδάκη* σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, αρ. 1655 αριθ. 27· *Σκορίνη-Παπαρρηγοπούλου* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλου2, αρ. 1655 αριθ. 44· *Τροκάνας* σε Καράκωστα, Ερμηνεία ΑΚ, αρ. 1655 αριθ. 2.

9 Βλ. και *Κοτζάμπαση*, Η ανάθεση της άσκησης της γονικής μέριμνας σε τρίτο, σε ΕΝΟΒΕ τ.8, 1989, σελ. 108.

10. *Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη*, ΟικογΔ II, σελ. 538· *η ίδια*, Υιοθεσία και αναδοχή ανηλίκου, Αρμ 1997.742· *Αγαλλοπούλου*, Οργάνωση και λειτουργία της αναδοχής ανηλίκων, ΕφΑΔ 2009.1152· *Φουντεδάκη* σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, Εισαγ. Παρατ. στα αρ. 1655-1665 αριθ. 4· *Κράνης*, Αναδοχή ανηλίκου, ΕφΑΔ 2012.224· *Σκορίνη-Παπαρρηγοπούλου* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλου2, αρ. 1655 αριθ. 44· *Τροκάνας* σε ΑΚ Καράκωστα, αρ. 1655 αριθ. 2.

ορφανών παιδιών, το λειτούργημα της γονικής μέριμνας έχει ήδη αποσβεστεί με τον θάνατο των φυσικών γονέων, που σημαίνει ότι η άσκηση της γονικής μέριμνας θα πρέπει να αναπληρωθεί πριν τη σύσταση της αναδοχής με τον διορισμό επιτρόπου, ο οποίος στη συνέχεια θα αναθέσει την πραγματική φροντίδα του ορφανού παιδιού σε ανάδοχη οικογένεια.

Σημειώθηκε ήδη ότι περιεχόμενο της αναδοχής αποτελεί η πραγματική φροντίδα του ανηλίκου. Ως τέτοια νοείται η προστασία, η ανατροφή[11] και η διαπαιδαγώγηση του τέκνου[12]. Υπό τον όρο πραγματική φροντίδα δεν περιλαμβάνεται η επιλογή του τόπου διαμονής του ανηλίκου, η επιλογή θρησκεύματος και οριστικού εκπαιδευτικού προσανατολισμού, καθώς οι αρμοδιότητες αυτές συγκροτούν το περιεχόμενο του δικαιώματος επιμέλειας των φυσικών γονέων, το οποίο, ωστόσο, εμφανίζεται αποψιλωμένο κατά τις αρμοδιότητες εκείνες που ανατέθηκαν στους ανάδοχους γονείς. Περαιτέρω, οι τελευταίοι μεριμνούν για τις τρέχουσες και επείγουσες υποθέσεις του ανηλίκου, δεν έχουν, όμως, το δικαίωμα να διοικούν την περιουσία του, εκτός βέβαια και αν πρόκειται για πράξεις με τρέχοντα ή επείγοντα χαρακτήρα[13].

Οι αρμοδιότητες των ανάδοχων γονέων, που αφορούν στις τρέχουσες και επείγουσες υποθέσεις του ανηλίκου, είναι άλλωστε εκείνες μέσω της άσκησης των οποίων εκπληρώνεται η υποχρέωση για πραγματική φροντίδα του τέκνου σε καθημερινή βάση[14]. Οι όροι αυτοί, «τρέχουσες» και «επείγουσες» υποθέσεις, χρήζουν ερμηνευτικής προσέγγισης και ανάλυσης και θα πρέπει να εξειδικεύονται κάθε φορά ad hoc[15]. Ανάμεσα σε άλλα, κριτήριο εξειδίκευσης των αόριστων αυτών νομικών εννοιών μπορεί να αποτελέσει η διάγνωση των ειδικών συνθηκών της αναδοχής, δηλαδή κατά κύριο λόγο θα πρέπει να εξεταστεί η σχέση των αναδόχων με τους φυσικούς γονείς, η σχέση του ανηλίκου με τους τε-

11. Για την έννοια της ανατροφής βλ. *Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη*, ΟικογΔ ΙΙ, σελ. 330· *Λαδογιάννη* σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, αρ. 1518 αριθ. 3.
12. *Φουντεδάκη* σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, αρ. 1656-1659, αριθ. 2.
13. *Φουντεδάκη* σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, αρ. 1656-1659 αριθ. 2· *Σκορίνη-Παπαρρηγοπούλου* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλου, αρ. 1659 αριθ. 4.
14. *Σκορίνη-Παπαρρηγοπούλου* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλου, αρ. 1659 αριθ. 4.
15. *Σκορίνη-Παπαρρηγοπούλου* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλου, αρ. 1659 αριθ. 4.

λευταίους και σε κάθε περίπτωση η εξειδίκευση θα πρέπει να γίνει υπό το πρίσμα της παιδοκεντρικής αρχής, που διέπει εν γένει το οικογενειακό δίκαιο, και του σκοπού που επιτελεί η αναδοχή ανηλίκου στη συγκεκριμένη περίπτωση. Επικουρικά, ως κριτήριο θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και η ερμηνεία της ΑΚ 1516 παρ. 1 περ. α, η οποία ορίζει ότι ο καθένας από τους γονείς επιχειρεί και μόνος του πράξεις αναφερόμενες στην άσκηση της γονικής μέριμνας, όταν πρόκειται για συνήθεις πράξεις επιμέλειας του προσώπου του τέκνου ή για την τρέχουσα διαχείριση της περιουσίας του ή για πράξεις που έχουν επείγοντα χαρακτήρα[16]. Έτσι, πράξεις συνήθους επιμέλειας με τρέχοντα χαρακτήρα που θα μπορούσαν να διενεργήσουν οι ανάδοχοι γονείς είναι κυρίως υλικές πράξεις που πραγματώνουν το περιεχόμενο της πραγματικής φροντίδας (ένδυση, ψυχαγωγία κλπ), η σύναψη ορισμένων συμβάσεων (κυρίως έργου ή ανεξάρτητων υπηρεσιών), όπως για παράδειγμα συνήθεις επισκέψεις σε ιατρούς, εγγραφή σε κέντρο ξένων γλωσσών, η αποδοχή συνηθισμένων δωρεών προς τον ανήλικο, η πρόσκληση τεχνιτών προς επιδιόρθωση πραγμάτων του ανηλίκου, η αγορά φαρμάκων κ.ά. Τέλος, σημειώνεται ότι η υποχρέωση διατροφής εξακολουθεί να βαρύνει τους φυσικούς γονείς[17].

Η αναδοχή μπορεί να παρουσιάσει θετικά αποτελέσματα, εφόσον οι ανάδοχοι γονείς τηρούν ορισμένες θεμελιώδεις υποχρεώσεις που επιβάλλουν οι ΑΚ 1656-1658. Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές, οι ανάδοχοι γονείς θα πρέπει να διευκολύνουν τις προσωπικές σχέσεις του ανηλίκου με τους φυσικούς γονείς καλλιεργώντας την μεταξύ τους επικοινωνία. Τούτο σημαίνει ότι δεν επιτρέπεται στους αναδόχους να διαταράσσουν τη σχέση του ανηλίκου με τους φυσικούς γονείς δημιουργώντας στον ανήλικο αισθήματα έχθρας[18]. Για τον λόγο αυτό, και εφόσον κάτι τέτοιο είναι εφικτό, θα πρέπει οι ανάδοχοι να διοργανώνουν για τον ανήλικο κοινές δραστηριό-

16. *Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη*, ΟικογΔ ΙΙ, σελ. 557· *Παπαχρίστου*, Οικογενειακό Δίκαιο, 2014, σελ. 427· *Φουντεδάκη* σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, αρ. 1656-1659, αριθ. 5· *Σκορίνη-Παπαρρηγοπούλου* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλου, αρ. 1659 αριθ. 5.
17. *Απ. Γεωργιάδης*, ΟικογΔ, § 45 αριθ. 36· *Φουντεδάκη* σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, αρ. 1655 αριθ. 27· *Σκορίνη-Παπαρρηγοπούλου* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλου, αρ. 1655 αριθ. 50.
18. *Σκορίνη-Παπαρρηγοπούλου* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλο, αρ. 1656-1658 αρ. 6· *Τροκάνας* σε ΑΚ Καράκωστα, αρ. 1656-1658 αριθ. 3.

τητες με τους φυσικούς γονείς[19]. Κατά συνέπεια, υποστηρίζεται ότι οι ανάδοχοι γονείς δεν επιτρέπεται να απομακρυνθούν τοπικά από τον τόπο διαμονής των φυσικών γονέων[20]. Επίσης, θα πρέπει να παρέχουν στους φυσικούς γονείς όλες τις πληροφορίες που αφορούν στις συνθήκες διαβίωσης και ανάπτυξης του ανηλίκου. Τέλος, οι ανάδοχοι γονείς οφείλουν να ακολουθούν τη ρητά εκπεφρασμένη γνώμη των φυσικών γονέων, υπό την προϋπόθεση ότι προάγει τα συμφέροντα του ανηλίκου.

III. Η σύσταση και τα πρόσωπα της έννομης σχέσης της αναδοχής ανηλίκου

Ο ανήλικος τοποθετείται σε ανάδοχη οικογένεια είτε με σύμβαση μεταξύ των φυσικών γονέων (συμβατική αναδοχή) ή του επιτρόπου και των ανάδοχων γονέων είτε με δικαστική απόφαση (δικαστική αναδοχή).

Αν συμβαλλόμενοι είναι οι φυσικοί γονείς, τότε η σύμβαση μπορεί να καταρτιστεί άτυπα, δηλαδή ακόμη και προφορικά. Σε περίπτωση, όμως, σύστασης αναδοχής ανηλίκου, που τελεί υπό την επιτροπεία ιδρύματος προστασίας ανηλίκων, απαιτείται η σύμβαση αυτή να περιβληθεί τον τύπο του ιδιωτικού συμφωνητικού (αρ. 3 παρ. 2 του πδ 86/2009). Περαιτέρω, η σύμβαση μεταξύ επιτρόπου και ανάδοχων γονέων προϋποθέτει, σύμφωνα με την ΑΚ 1608, άδεια του δικαστηρίου ύστερα από γνωμοδότηση του εποπτικού συμβουλίου. Σε κάθε περίπτωση, η σύμβαση αυτή πρέπει να αναγγελθεί στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία, την οποία, μέχρι να συσταθεί, υποκαθιστούν φορείς προστασίας ανηλίκων.

Ως προς τη φύση της σύμβασης αναδοχής ανηλίκου φαίνεται να κρατεί η ολοένα υποστηριζόμενη άποψη που τη χαρακτηρίζει ως sui generis σύμβαση του οικογενειακού δικαίου με στοιχεία σύμβασης εντολής. Έτσι, οι διατάξεις περί εντολής εφαρμόζονται ανάλογα, μόνον όταν εντοπίζεται κενό δικαίου στο σύστημα που ρυθμίζει την αναδοχή και εφόσον οι περί εντολής διατάξεις συνάδουν με τη φύση της αναδοχής ως θεσμού του οικογενειακού δικαίου.

Σε περίπτωση ίδρυσης ανάδοχης οικογένειας με δικαστική από-

19. *Σκορίνη-Παπαρρηγοπούλου* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλο, αρ. 1656-1658 αρ. 5.
20. *Σκορίνη-Παπαρρηγοπούλου* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλο, αρ. 1656-1658 αρ. 6.21. *Χρυσόγονος*, Η αναδοχή ανηλίκου στα πλαίσια του Συντάγματος και της Διεθνούς Σύμ-

φαση, προβλέπεται κατά την ΑΚ 1533 παρ. 3 ότι η αφαίρεση μέρους της άσκησης της γονικής μέριμνας και η ανάθεσή της σε τρίτον πρέπει να αποτελεί το ύστατο μέτρο για την αντιμετώπιση της οικογενειακής παθογένειας. Η διάταξη αυτή, που εισάγει περιορισμό στη συνταγματική προστασία της οικογένειας, συνιστά ειδική έκφραση της αρχής της αναλογικότητας, σύμφωνα με την οποία η διάσπαση της φυσικής οικογένειας θα πρέπει να δικαιολογείται από την ανάγκη διασφάλισης του συμφέροντος του τέκνου[21].

Κρίσιμο είναι το θέμα αναφορικά με τα πρόσωπα που θα αναλάβουν το σχετικό λειτούργημα του αναδόχου. Στην περίπτωση σύστασης της αναδοχής με δικαστική απόφαση, κριτήρια για την επιλογή των προσώπων που πρόκειται να διοριστούν ανάδοχοι περιλαμβάνονται στη διάταξη του αρ. 1 παρ. 2 πδ 86/2009, που προβλέπει ότι ως ανάδοχοι γονείς μπορούν να οριστούν οικογένειες αποτελούμενες από συζύγους με ή χωρίς παιδιά, ή σε εξαιρετικές περιπτώσεις μεμονωμένα άτομα (άγαμα ή διαζευγμένα ή χήρα) με ή χωρίς παιδιά που είναι συγγενείς εξ αίματος ή εξ αγχιστείας οποιουδήποτε βαθμού με τον ανήλικο. Περαιτέρω, όπως ρητά αναφέρεται, θα πρέπει να προτιμάται η συγγενική αναδοχή. Τούτο είναι εύλογο, καθώς το ανήλικο τέκνο, που θα αποχωριστεί τους φυσικούς γονείς του, εντάσσεται σε μια οικογένεια οικείων προς αυτό προσώπων, τα οποία κατά τεκμήριο ενδιαφέρονται για τη σωματική και ψυχική υγεία αυτού περισσότερο σε σχέση με τρίτα πρόσωπα. Σχετικά με την καταλληλότητα των υποψήφιων αναδόχων γονέων γνωμοδοτεί η αρμόδια Κοινωνική Υπηρεσία, η οποία δυστυχώς μέχρι σήμερα δεν έχει συσταθεί, με αποτέλεσμα την καταλληλότητα αυτή να κρίνει μόνο του το Δικαστήριο δίχως καμία συνδρομή ειδικών επιστημόνων.

Εξάλλου, θα άξιζε να προβληματιστεί κάποιος σχετικά με τη δυνατότητα προσώπων που έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης να οριστούν ανάδοχοι γονείς. Λαμβάνοντας υπόψη ότι το πδ 86/2009 ήταν μεταγενέστερο του αρχικού ν. 3719/2008, είχε επικρατήσει η αρνητική απάντηση που στηριζόταν στο επιχείρημα ότι, αφού τα μέρη του συμφώνου δεν μπορούν να υιοθετήσουν,

βασης για τα δικαιώματα του παιδιού. Αρμ 2000.1341 και 1343. Βλ. και *Τροκάνα* σε ΑΚ Καράκωστα, αρ. 1655 αριθ. 5.

δεν θα πρέπει να αναγνωρίζεται και δυνατότητα να γίνουν ανάδοχοι γονείς[22]. Ωστόσο, η αντίθετη εκδοχή[23] εμφανίζεται πειστικότερη. Και τούτο, διότι αφενός η αναδοχή είναι κάτι ποιοτικά έλασσον σε σχέση με την υιοθεσία και λειτουργεί μόνο προσωρινά, αφετέρου δεν είναι δυνατόν ο νόμος να επιτρέπει να διοριστούν ως ανάδοχοι πρόσωπα μεμονωμένα (άγαμα, διαζευγμένα ή χήρα) και να μην επιτρέπει την αναδοχή σε περιπτώσεις, όπου τα πρόσωπα αυτά έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης και που μπορεί να συνδέονται συγγενικά με τον ανήλικο[24]. Επομένως, υπό το σημερινό νομοθετικό καθεστώς (ν. 4356/2015), που επιτρέπει τη σύναψη συμφώνου συμβίωσης και από ομόφυλα ζευγάρια, δεν θα πρέπει να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ότι η πραγματική φροντίδα του ανηλίκου μπορεί να ανατεθεί και σε ομόφυλα ζευγάρια.

Τέλος, ζήτημα γεννάται σχετικά με το αν η ανάθεση της πραγματικής φροντίδας ανηλίκου σε ίδρυμα κατά την ΑΚ 1533 παρ. 3 οδηγεί στην εφαρμογή των διατάξεων για την αναδοχή ανηλίκου. Λαμβάνοντας υπόψη ότι σκοπό του θεσμού της αναδοχής αποτελεί η αποϊδρυματοποίηση των παιδιών και ότι το πδ 86/2009, που εισάγει τα κριτήρια καταλληλότητας υποψήφιων ανάδοχων γονέων, περιορίζεται σε φυσικά πρόσωπα, ορθότερη εμφανίζεται η αρνητική απάντηση[25]. Στην περίπτωση αυτή, το ίδρυμα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως επίτροπος με περιορισμένες αρμοδιότητες ως προς την πραγματική φροντίδα του παιδιού. Επομένως, η δικαστική απόφαση που διατάσσει την ανάθεση της πραγματικής φροντίδας σε ίδρυμα θα πρέπει να διορίζει και εποπτικό συμβούλιο, όπως προβλέπεται στην ΑΚ 1634.

IV. Η μετάλλαξη και η υπέρβαση της αναδοχής

Σύμφωνα με τον νόμο (ΑΚ 1660), όταν η ένταξη του ανηλίκου στην

22. *Απ. Γεωργιάδης*, ΟικογΔ, § 45 αριθ. 21· *Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη*, ΟικογΔ ΙΙ, σελ. 542, η οποία ωστόσο επικρίνει δικαιοπολιτικά τη διάταξη.
23. *Αγαλλοπούλου*, Οργάνωση και λειτουργία του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων, ΕφΑΔ 2009.1153· *Φουντεδάκη* σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, αρ. 1655 αριθ. 5· *Τροκάνας* σε ΑΚ Καράκωστα, αρ. 1655 αριθ. 11.
24. Έτσι και *Φουντεδάκη* σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, αρ. 1655 αριθ. 5.
25. Πρβλ. *Φουντεδάκη* σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, αρ. 1655 αριθ. 3· *Σκορίνη-Παπαρρηγοπούλου* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλο, αρ. 1655 αρ. 21.

ανάδοχη οικογένεια γίνεται διαρκέστερη, ενώ παράλληλα εξασθενούν οι δεσμοί του με τους φυσικούς γονείς, οι ανάδοχοι έχουν το δικαίωμα να ζητούν από το δικαστήριο να αφαιρεί από τους φυσικούς γονείς εν μέρει ή εν όλω την επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου. Η περίπτωση αυτή αποτελεί μετάλλαξη της αναδοχής, όπου οι ανάδοχοι είχαν μόνο την πραγματική φροντίδα του προσώπου του ανηλίκου, και πρόκειται πλέον για αναδοχή εν ευρεία εννοία. Έτσι, οι ανάδοχοι γονείς έχουν την εξουσία να λαμβάνουν αποφάσεις σχετικά με την επιμέλεια του ανηλίκου, οι οποίες μπορεί να ανάγονται στο μέλλον του, χωρίς να έχουν τη σύμφωνη γνώμη των φυσικών γονέων. Με άλλα λόγια μπορούν να αποφασίζουν και για θέματα που ανήκουν στον σκληρό πυρήνα της γονικής μέριμνας. Επομένως, το δικαίωμα των ανάδοχων γονέων για επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου έχει ακριβώς το ίδιο εννοιολογικό περιεχόμενο με αυτό που ορίζεται στην ΑΚ 1518. Για τον λόγο αυτό και σε αντίθεση με τα όσα ισχύουν στην αναδοχή με στενή έννοια, οι ανάδοχοι γονείς είναι ελεύθεροι να επιλέξουν τόσο τον τόπο διαμονής όσο και τη θρησκευτική αγωγή του τέκνου. Τέλος, στην ευρεία εννοία αναδοχή, οι ανάδοχοι γονείς μπορούν να χορηγούν τη συναίνεση τους για τη διενέργεια οποιασδήποτε (και επείγουσας) ιατρικής πράξης σχετικής με τον ανήλικο.

Στην περίπτωση κατά την οποία η ένταξη του ανηλίκου στην ανάδοχη οικογένεια είναι τόσο διαρκής, ώστε η τυχόν μεταγενέστερη λήξη της αναδοχής και ανάθεσης της πραγματικής φροντίδας στους φυσικούς γονείς, με τους οποίους δεν διατηρεί καμία κοινωνική επαφή, μπορεί να προκαλέσει ουσιαστικά προβλήματα στην περαιτέρω διαβίωση και ψυχοσωματική ανάπτυξη του ανηλίκου, το δικαστήριο μετά από αίτηση των ανάδοχων γονέων μπορεί να τους καταστήσει επιτρόπους. Το ίδιο ισχύει και αν ο ανήλικος τελεί υπό επιτροπεία (ΑΚ 1661). Στην περίπτωση αυτή, οι ανάδοχοι γονείς μπορούν είτε να διοριστούν συνεπίτροποι είτε να αντικαταστήσουν τον επίτροπο. Εάν, επομένως, συντρέχουν οι παραπάνω προϋποθέσεις, λήγει ο θεσμός της αναδοχής και ιδρύεται σχέση επιτροπείας, διεπόμενη από τις ΑΚ 1589 επ.[26]. Έτσι, στην περίπτωση

26. *Φουντεδάκη* σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, αρ. 1660 αριθ. 6· *Σκορίνη-Παπαρρηγοπούλου* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλου, αρ. 1660-1661 αριθ. 15· ΜονΠρωτΘεσ 36741/2008.

αυτή, οι πρώην ανάδοχοι αποκτούν το δικαίωμα στη διοίκηση της περιουσίας του ανηλίκου και στην εκπροσώπησή του σε κάθε δικαιοπραξία ή δίκη.

V. Η λήξη της αναδοχής με δικαστική απόφαση

Η έννομη σχέση της αναδοχής που ιδρύθηκε με σύμβαση μεταξύ των φυσικών γονέων ή του επιτρόπου και των ανάδοχων γονέων λήγει με δήλωση ανάκλησης των πρώτων προς τους τελευταίους (ΑΚ 1661 εδ. α). Η δήλωση ανάκλησης μπορεί να γίνει οποτεδήποτε και είναι άτυπη. Η άρση της αναδοχής με πρωτοβουλία του επιτρόπου προϋποθέτει άδεια του δικαστηρίου ύστερα από γνωμοδότηση του εποπτικού συμβουλίου[27].

Ομοίως, η αναδοχή που ιδρύθηκε με δικαστική απόφαση αίρεται μόνον με τον ίδιο τρόπο. Για να αρθεί η αναδοχή με απόφαση του δικαστηρίου (ΑΚ 1662 εδ. β) προϋποτίθεται η μεταβολή των πραγματικών περιστατικών που δικαιολόγησαν την επιβολή του μέτρου της αναδοχής σύμφωνα με τις ΑΚ 1532 παρ. 2, 1533 παρ. 3. Επομένως, θα πρέπει με την απόφαση να διαγιγνώσκεται ότι δεν υπάρχει πλέον κακή άσκηση της γονικής μέριμνας και ότι με τη λειτουργία της αναδοχής έχουν αποκατασταθεί τα προβλήματα εκείνα που οδήγησαν στην αφαίρεση από τους φυσικούς γονείς της πραγματικής φροντίδας ή και της επιμέλειας του προσώπου του ανηλίκου[28]. Περαιτέρω, προβλέπεται ότι σε περίπτωση διαπίστωσης τυχόν ακαταλληλότητας των αναδόχων, το δικαστήριο μπορεί να τους αντικαταστήσει με άλλους. Η λήξη της έννομης σχέσης της αναδοχής συνεπάγεται την υποστροφή της πραγματικής φροντίδας (ή της επιμέλειας αν πρόκειται περί διευρυμένης αναδοχής) του προσώπου του ανηλίκου στους φυσικούς γονείς. Οι τέως ανάδοχοι γονείς δεν έχουν πλέον καμία αρμοδιότητα σχετική με τον ανήλικο. Ωστόσο, παρά τη λήξη της αναδοχής θα πρέπει να αναγνωριστεί στους τέως ανάδοχους γονείς το δικαίωμα επι-

27. Παντελίδου, Επιτροπεία, σελ. 218-219· *Φουντεδάκη* σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, αρ. 1662-1663 αριθ. 11· *Σκορίνη-Παπαρρηγοπούλου* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλου, αρ. 1662-1663 αριθ. 9.

28. *Φουντεδάκη* σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, αρ. 1662-1663 αριθ. 5· *Τροκάνας* σε ΑΚ Καράκωστα, αρ. 1662-1663 αριθ. 5.

κοινωνίας με τον ανήλικο, ιδίως όταν η αναδοχή διήρκεσε μεγάλο χρονικό διάστημα προς αποφυγήν ανώμαλης επιστροφής του στη φυσική οικογένεια[29].

VI. Αντί επιλόγου

Ο θεσμός της αναδοχής ανηλίκου βρίσκει στην πράξη μάλλον περιορισμένη εφαρμογή, ενώ σπάνια εντοπίζονται δημοσιευμένες δικαστικές αποφάσεις που κρίνουν επί του σχετικού ζητήματος, γεγονός που μαρτυρά ότι σε έναν βαθμό ο θεσμός δεν είναι ευρέως γνωστός στον νομικό κόσμο. Τούτο αποδεικνύεται από το γεγονός ότι καμία δημοσιευθείσα δικαστική απόφαση, πλην της ΜονΠρωτΘεσ 101/2013, δεν έχει παραπέμψει στις κρίσιμες διατάξεις των ΑΚ 1655-1665 ή του πδ 86/2009, με αποτέλεσμα οι επιμέρους περί αναδοχής διατάξεις να παραμένουν νομολογιακά ανεπεξέργαστες, μολονότι υπάρχουν πολλές δικαστικές υποθέσεις ανάθεσης της πραγματικής φροντίδας του ανηλίκου σε τρίτους. Ωστόσο, η αναδοχή κρίνεται ως εξαιρετικά λυσιτελής θεσμός για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και την ομαλή ανάπτυξη του ανηλίκου. Όπως σημειώθηκε, λειτουργεί συμπληρωματικά προς τη γονική μέριμνα, με την έννοια ότι αποσκοπεί στη διασφάλιση της ψυχικής, πνευματικής και σωματικής ισορροπίας του ανηλίκου προκειμένου να επιστρέψει στη φυσική οικογένειά του μόλις αρθούν τα προβλήματα που οδήγησαν στη σύσταση της αναδοχής. Ένα από τα πλεονεκτήματα των ανάδοχων γονέων είναι η δυνατότητα υιοθεσίας του τέκνου σε περίπτωση που αυτό τελεί υπό την επιτροπεία ιδρύματος προστασίας ανηλίκων[30], ενώ η παροχή σχετικού κρατικού επιδόματος αποτελεί λόγο άρσης τυχόν οικονομικών δισταγμών για να γίνει κάποιος ανάδοχος γονέας. Παράλληλα, οι αρμόδιοι

29. Πρβλ. και *Πουλιάδη* σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλου2, αρ. 1520 αριθ. 101, που δέχεται ότι, όταν τη φροντίδα του ανηλίκου είχαν αναλάβει για μεγάλο χρονικό διάστημα οι γονείς του ενός συζύγου που πέθανε, η άρνηση του άλλου συζύγου να επιτρέψει την επικοινωνία των παππούδων με τον ανήλικο μετά την επιστροφή του ανηλίκου σε αυτόν είναι καταχρηστική. Ουσιαστικά, αυτή η ανάληψη της πραγματικής φροντίδας του τέκνου από τους παππούδες για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα με τη συναίνεση των φυσικών γονέων σημαίνει ότι μεταξύ του επιζώντος γονέα και των παππούδων έχει συναφθεί σύμβαση αναδοχής ανηλίκου.

30. *Ανδρουλιδάκη-Δημητριάδη* Ανάδοχες οικογένειες, ΚριτΕ 1997/2. 229.

για την τοποθέτηση ανηλίκων σε ανάδοχη οικογένεια φορείς υποχρεούνται στη διενέργεια, αυτοτελώς ή από κοινού με άλλους επιστημονικούς φορείς, ταχύρρυθμων προγραμμάτων επιμόρφωσης υποψηφίων ανάδοχων γονέων. Καταληκτικά, πρόκειται για έναν θεσμό, η πρακτική εφαρμογή του οποίου επαφίεται σε μεγάλο βαθμό στον αλτρουισμό και στην ανάπτυξη κοινωνικής συνείδησης.

Ιστορική και συγκριτική προσέγγιση του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων στις δυτικές ευρωπαϊκές κοινωνίες και στην ελληνική κοινωνία

Αίγλη Μπρούσκου
Κοινωνική ανθρωπολόγος, ΣΥΜΕΠΕ

Η ομιλία μου πάνω στην αναδοχή των παιδιών θα κινηθεί στις παρακάτω κατευθύνσεις:

Καταρχάς θα ήθελα να τοποθετήσω την αναδοχή των παιδιών μέσα στο ευρύτερο φαινόμενο της διακίνησης των παιδιών στις διάφορες κοινωνίες, μέσα από την ανθρωπολογική σκοπιά.

Στη συνέχεια, θα κάνω μια σύντομη ιστορική αναδρομή στην ευρωπαϊκή εμπειρία της αναδοχής, όπως αυτή έχει προκύψει μέσα από το προνοιακό σύστημα προστασίας των βρεφών και των μικρών παιδιών στη Δυτική Ευρώπη.

Ώστε να μπορέσω να περάσω σε μια σύγκριση αυτού του συστήματος με την αναδοχή των παιδιών στην παραδοσιακή και στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Το συγκριτικό διάβημα ελπίζω να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση και των δύο συστημάτων.

Επίσης θα ήθελα να αναφερθώ πολύ σύντομα (γιατί άλλοι πιο ειδικοί θα μιλήσουν για αυτό το θέμα στη συνέχεια) σε ορισμένα δεδομένα από τη χρήση του θεσμού της αναδοχής από το Δημοτικό Βρεφοκομείο Θεσσαλονίκης «Άγιος Στυλιανός», όπως αυτά προκύπτουν από την έρευνά μου στο ίδρυμα κατά τη δεκαετία του ’90. Πιστεύω πως είναι ένα χρήσιμο παράδειγμα για το πώς έχει εξελιχθεί ο θεσμός της αναδοχής στην Ελλάδα από τη δεκαετία του ’40 και μετά.

Θα μιλήσω στη συνέχεια για τα προβλήματα της αναδοχής, όπως αυτά περιγράφονται στις λίγες σχετικές έρευνες αξιολόγησης του θεσμού αυτού.

Τέλος, θα καταλήξω με μια αναφορά στη σύγχρονη ευρωπαϊκή κατάσταση, τις σημερινές δηλαδή τάσεις προς την ενίσχυση της αναδοχής των παιδιών και το κλείσιμο όλων των ιδρυμάτων· με έναν σχολιασμό πάνω στο σύνθημα «κανένα παιδί σε κανένα ίδρυμα, όλα τα παιδιά στα χέρια των αναδόχων».

Θα ξεκινήσω με την ανθρωπολογική προσέγγιση. Τα παιδιά αλλάζουν χέρια σε όλες τις κοινωνίες. Γεννιούνται από κάποιους γεννήτορες, οι οποίοι στις περισσότερες περιπτώσεις τα αναθρέφουν και γίνονται οι κοινωνικοί τους γονείς. Συχνά όμως και για πάρα πολλούς και διαφορετικούς λόγους τα παιδιά αλλάζουν χέρια. Από τους γεννήτορές τους μετακινούνται προς άλλους ενήλικες που αναλαμβάνουν ως προς αυτά τους γονεϊκούς ρόλους που οι γεννήτορες δεν μπορούν ή δεν θέλουν να αναλάβουν. Πάντα έχει σημασία να προσπαθούμε να καταλάβουμε τα δεδομένα αυτών των μετακινήσεων μέσα στο πολιτισμικό και κοινωνικό τους πλαίσιο. Επίσης, μέσα στο ιστορικό τους πλαίσιο, δηλαδή σε ποια στιγμή της ιστορίας μιας κοινωνίας μελετάμε το θέμα της διακίνησης των παιδιών. Προσπαθούμε να το καταλάβουμε μέσα στα πλαίσια των αντιλήψεων για τη συγγένεια, των αντιλήψεων για την παιδική ηλικία, των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των γονέων και πολλών άλλων παραμέτρων.

Θα μιλήσω λίγο για τους τρόπους διακίνησης: με τον όρο διακίνηση δεν εννοούμε την παράνομη διακίνηση, εννοούμε τον κάθε τρόπο αποχωρισμού από τους γεννήτορες και την κάθε μετακίνηση προς άλλους ενήλικες. Οι τρόποι λοιπόν της διακίνησης είναι πάμπολλοι. Ξεκινώντας από την απλή ανάθεση εκ μέρους του γονιού της φροντίδας του παιδιού του σε κάποιον άλλον, δηλαδή αυτό που ονομάζουμε αναδοχή, περνάμε στην υιοθεσία, που είναι η μετακίνηση του παιδιού που συμπαρασύρει και την αλλαγή της νομικής του υπόστασης και των σχέσεων καταγωγής. Μιλάμε επίσης για φαινόμενα όπως η τοποθέτηση του παιδιού στα ιδρύματα (μια κοινή εγκατάσταση και ζωή για ορισμένες κατηγορίες παιδιών) ή σε οικοτροφεία με σκοπό την εκπαίδευση, η τοποθέτηση στα μοναστήρια ώστε να εξασφαλίζεται η συνεχής επάνδρωσή τους, η αγορά και η πώληση των παιδιών με διάφορους σκοπούς, τα παιδιά ως ενέχυρα, ή ακόμα η τοποθέτηση σε οικογένειες μικρών παιδιών ως μελλοντικών συζύγων.

Για την ανθρωπολογία υπάρχουν δύο πολύ σημαντικά ζητήματα εδώ. Το ένα έχει να κάνει με την εγκατάσταση και το άλλο με τη φροντίδα. Η κοινή εγκατάσταση, η συγκατοίκηση, είναι μια από τις βασικές συνιστώσες της συγγένειας. Το ποιος μένει με ποιον

είναι κάτι που καταρχάς μαρτυρεί ποιος είναι συγγενής με ποιον. Τα παιδιά συνήθως συγκατοικούν με τους γεννήτορές τους, όταν αυτοί είναι και οι κοινωνικοί τους γονείς. Η συγκατοίκηση αυτή επιτρέπει στους γονείς να επιτελούν τους βασικούς τους γονεϊκούς ρόλους: να προστατεύουν, να ταΐζουν, να εκπαιδεύουν, να φροντίζουν δηλαδή με κάθε τρόπο τα παιδιά τους, καθώς και να τα υποστηρίζουν να περάσουν με ασφάλεια στην ενήλικη ζωή τους. Έτσι, οι γονείς πραγματώνουν τις υποχρεώσεις τους ως προς τα παιδιά τους, όπως αυτές ορίζονται από τις επικρατούσες αντιλήψεις για αυτές τις υποχρεώσεις. Οι γονείς επίσης μπορούν να αναθέτουν μέρος των γονεϊκών τους ρόλων σε άλλους ενήλικες (τροφούς, δασκάλους, υπηρέτες, ανάδοχους), και κάθε φορά η ανάθεση αυτή μπορεί να συμπαρασύρει ή όχι και την αλλαγή εγκατάστασης του παιδιού, αλλά όχι την αλλαγή της υπόστασης του παιδιού (που συμβαίνει μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις διακίνησης). Για παράδειγμα, μπορεί κανείς να προσλάβει μια τροφό για να θηλάσει ένα βρέφος στο σπίτι των γονιών, μπορεί όμως και να τοποθετήσει ένα βρέφος στο σπίτι της τροφού. Μπορεί να προσλάβει έναν δάσκαλο στο σπίτι ή να βάλει το παιδί εσωτερικό στο σχολείο. Τα παραδείγματα αφθονούν. Η ανάθεση της φροντίδας ενός παιδιού σε κάποιον τρίτο είναι επίσης ένας γονεϊκός ρόλος.

Ξέρουμε ότι όταν οι γονείς δεν μπορούν να αναλάβουν αυτούς τους ρόλους, υπάρχει περίπτωση να απολέσουν τα δικαιώματά τους πάνω στο παιδί.

Η έννοια της εγκατάστασης είναι συνυφασμένη με την έννοια της φροντίδας. Οι άνθρωποι που συγκατοικούν φροντίζουν ο ένας τον άλλον, και αυτό είναι καθοριστικό για τις σχέσεις τους, τουλάχιστον ψυχολογικά. Οι σχέσεις όμως αυτές δεν μεταφράζονται πάντα σε νομικές σχέσεις, σε σχέσεις δηλαδή αναγνωρισμένης συγγένειας, ενώ το αντίστροφο συμβαίνει πάντα. Δηλαδή οι σχέσεις συγγένειας, και ειδικά αυτές μεταξύ των γονέων και των παιδιών, απαιτούν τη φροντίδα.

Η περίπτωση της αναδοχής είναι μια κατάσταση όπου η συγκατοίκηση ενός παιδιού με ενήλικες άλλους από τους γεννήτορές του και η φροντίδα του από αυτούς, παρόλο που συχνά δημιουργούν ισχυρούς ψυχολογικούς δεσμούς, δεν επιτρέπουν ωστόσο

τη δημιουργία νομικών δεσμών. Εδώ θα πρέπει να προσθέσουμε μια άλλη σημαντική παράμετρο. Την παράμετρο της νομικής υπόστασης του παιδιού και εντέλει της ταυτότητάς του, όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα από τη νομική σχέση του με τους ενηλίκους που το φροντίζουν ή που δεν το φροντίζουν. Εδώ εγείρεται ένα ενδιαφέρον νομικό ζήτημα.

Θα περάσω τώρα στο δεύτερο σημείο που θέλω να συζητήσω. Κατανόησα πάρα πολλά πράγματα τόσο για τα ελληνικά δεδομένα, όσο και για το παράδειγμα του «Αγίου Στυλιανού» που ερευνούσα, όταν άρχισα να μελετάω την ιστορική βιβλιογραφία που αφορούσε τα βρεφοκομεία και τα προνοιακά συστήματα της Ευρώπης, κατά τους προηγούμενους αιώνες. Αντιλήφθηκα ότι η εγκατάλειψη των ανεπιθύμητων βρεφών στις ευρωπαϊκές κοινωνίες και ιδιαίτερα στις καθολικές ήταν ένα από τα πιο σημαντικά δημογραφικά φαινόμενα από τον 14ο αιώνα και μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα. Εκατομμύρια παιδιά στην Ευρώπη έχουν εγκαταλειφθεί από τους γεννήτορές τους και έχουν μεγαλώσει σε βρεφοκομεία και κάτω από την προνοιακή ευθύνη του κράτους. Επίσης, πραγματικά φώτισε το μυαλό μου όταν αντιλήφθηκα ότι στις δυτικές κοινωνίες δεν υπήρχε ο θεσμός της υιοθεσίας μέχρι και τις αρχές του 20ού αιώνα. Δηλαδή ήδη από τον 7ο αιώνα στις δυτικές κοινωνίες χωρίς καμία εξαίρεση δεν υπήρχε η δυνατότητα υιοθεσίας. Λόγω της έλλειψης της υιοθεσίας, τα ιδρύματα γέμισαν με παιδιά που δεν μπορούσαν να τα μεγαλώσουν οι άγαμες μητέρες τους ή οι πολύ φτωχοί γονείς τους. Τα βρεφοκομεία προκειμένου να αντεπεξέλθουν στο δυσβάστακτο έργο τους, τοποθετούσαν μαζικά τα βρέφη σε τροφούς σε πολύ φτωχές περιοχές. Στη συνέχεια, όσα από αυτά τα παιδιά επιζούσαν (η υψηλή θνησιμότητα ήταν ένα από τα χαρακτηριστικά του φαινομένου), τοποθετούνταν ως υπηρέτες και υπηρέτριες ή ως αγροτικοί εργάτες, στις οικογένειες των τροφών τους, ενώ το ίδρυμα ή μια πιο κεντρική αρχή διατηρούσαν την επιμέλειά τους. Αυτά τα παιδιά κοινωνικά «έμεναν στον αέρα», είχαν μια νομική υπόσταση που τα συνέδεε πάντα με το βρεφοκομείο ή τα συνέδεε πάντα με το κεντρικό προνοιακό σύστημα, όπως συνέβαινε στη Γαλλία για παράδειγμα. Η δυνατότητά τους να μπουν ξανά στην κοινωνία ερχόταν μόνο με τον γάμο, όταν δηλαδή έκαναν δική

τους οικογένεια. Όλη τους η παιδική ηλικία ήταν μια συνέχεια αναδοχών, η μια πίσω από την άλλη, ή αν ήταν πιο τυχερά, έμεναν σε μια οικογένεια, αλλά πάντως χωρίς κανένα νομικό δικαίωμα. Ακόμα και τα ηρώα των πεσόντων στα χωριά και στις πόλεις είχαν διαφορετικές στήλες για τα νόμιμα παιδιά της πατρίδας και για τα «παιδιά της πρόνοιας».

Οι δυτικές κοινωνίες (με εξαίρεση τις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου η υιοθεσία εισήχθη στο νομικό σύστημα στα τέλη του 19ου αιώνα) ανακάλυψαν την υιοθεσία ως νομική δυνατότητα μετά το 1920. Αυτό οπωσδήποτε αποσυμπίεσε την απαράδεκτη κατάσταση που επικρατούσε, αλλά πάντως με αρκετές δυσκολίες και πολλές αντιστάσεις. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι δυτικές κοινωνίες προέκριναν τη λύση της πλήρους υιοθεσίας, της πλήρους αποκοπής δηλαδή των παιδιών από την οικογένεια καταγωγής τους, και την πλήρη ένταξη στη θετή οικογένεια, λύση που απορρέει κατά τη γνώμη μου από τη μακρόχρονη εμπειρία αυτών των κοινωνιών στη μαζική εγκατάλειψη των βρεφών. Αυτό σημαίνει ότι τα παιδιά έπρεπε πρώτα να εγκαταλειφθούν στο κράτος, και το κράτος να τα δώσει στη συνέχεια για υιοθεσία μέσω των προνοιακών του υπηρεσιών. Γι' αυτό και οι έννοιες της εγκατάλειψης και της υιοθεσίας σχεδόν συμπίπτουν στις ευρωπαϊκές πρακτικές μέχρι πρόσφατα. Η ανακάλυψη της έννοιας της «ανοιχτής» υιοθεσίας είναι πολύ πρόσφατη. Ο θεσμός ή η λύση της αναδοχής, ωστόσο, δεν έπαψαν να χρησιμοποιούνται με τον ίδιο συγκεντρωτικό τρόπο για τα παιδιά των οποίων οι γονείς δεν μπορούσαν να αντεπεξέλθουν στις γονεϊκές τους υποχρεώσεις.

Εδώ θα τοποθετούσα και μια βασική διαφορά με τα ελληνικά δεδομένα. Η πλήρης υιοθεσία ήταν άγνωστη στον ελλαδικό χώρο, όπου πάντα (και μέχρι την τελευταία νομοθετική εξέλιξη του 1996) ίσχυε η απλή υιοθεσία. Δηλαδή η υιοθεσία που απλώς προσέθετε μια νέα καταγωγή στα θετά παιδιά χωρίς ποτέ να καταργεί την αρχική τους καταγωγή. Η διαφορά είναι πολιτισμικής τάξης και έχει να κάνει με τις αντιλήψεις για την αιματοσυγγένεια και τα νομικά της αποτελέσματα. Η πλήρης υιοθεσία σημαίνει προσκόλληση στην αιματοσυγγένεια και χαρακτηριστική αδυναμία συμβολικής αλλά και νομικής διαχείρισής της.

Στον ελληνικό χώρο, στην ελληνική παραδοσιακή κοινωνία, τα παιδιά διακινούνταν με διάφορους τρόπους. Όλοι γνωρίζουμε τους όρους ψυχοπαίδι, ψυχογιός, ψυχοκόρη, που σημαίνουν μια συγκεκριμένη θέση μέσα στην οικογένεια και μια σχέση με έναν γονέα που δεν ήταν ο γεννήτορας. Σήμερα θα λέγαμε ότι επρόκειτο για μια μορφή αναδοχής, μια μετακίνηση παιδιού που αποφασιζόταν για διάφορους λόγους μεταξύ ενηλίκων. Ήταν διαδεδομένη η αντίληψη ότι ήταν μια υπόθεση «ψυχής», αντίληψη η οποία απέδιδε ευγενικά (αλλά και εγωιστικά) κίνητρα στους ανθρώπους που αναλάμβαναν να μεγαλώσουν ένα παιδί που δεν ήταν δικό τους. Παράλληλα η αντίληψη αυτή κάλυπτε το γεγονός ότι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό από αυτά τα παιδιά χρησιμοποιούνταν πολύ συχνά ως υπηρετικά και εργατικά χέρια. Το σημαντικό ωστόσο είναι ότι τα ψυχοπαίδια στην ελληνική παραδοσιακή κοινωνία είναι μια κατηγορία απολύτως ρευστή. Δηλαδή ένα παιδί μπορεί να είναι σε όλη του τη ζωή υπηρέτης, αλλά μπορεί να καταλήξει και να υιοθετηθεί από τον άνθρωπο που το έχει αναλάβει, να γίνει νόμιμο παιδί του και να τον/την κληρονομήσει.

Η ελληνική κοινωνία, από την άλλη μεριά, χρησιμοποιούσε ή είχε στη διάθεσή της τον νομικό θεσμό της υιοθεσίας χωρίς διακοπή (δεν θα αναφερθούμε στα αρχαία χρόνια γιατί περιπλέκει την κατάσταση χωρίς λόγο): το βυζαντινό και μεταβυζαντινό δίκαιο για την υιοθεσία ίσχυε μαζί με τους τοπικούς νομικούς κώδικες μέχρι και το 1946, οπότε η χώρα απέκτησε αστικό κώδικα και οικογενειακό δίκαιο.

Η αλλαγή ήταν σημαντικότατη, κυρίως ως προς τη νομική φύση της υιοθεσίας, που από σύμβαση μεταξύ ενηλίκων με αντικείμενο ένα παιδί, έγινε νομική πράξη που εγκρίνεται και τελείται στο δικαστήριο. Μια διάταξη της νομοθεσίας αυτής ωστόσο, δημιούργησε ένα πολύ μεγάλο ζήτημα στα πράγματα της υιοθεσίας και στην ομαλή διακίνηση των παιδιών: η διάταξη που αφορούσε την προϋπόθεση των 50 ετών όσον αφορά την ελάχιστη ηλικία των θετών γονιών. Ήταν μια διάταξη που ήθελε να προστατέψει τα φυσικά τέκνα, εξασφαλίζοντας την ατεκνία των γονέων. Αυτό όμως δημιούργησε μια ασφυκτική κατάσταση στα βρεφοκομεία και στα ορφανοτροφεία, τα οποία προσπαθούσαν να αδειάσουν τον πλη-

θυσμό τους, όπως έκαναν όλο τον προηγούμενο αιώνα με τη λύση της υιοθεσίας ή την απόδοση στους γονείς. Τότε, το 1947, εφευρέθηκε από τις κοινωνικές υπηρεσίες ο όρος «τοποθέτηση παιδιού σε παιδοκόμο οικογένεια, με σκοπό την υιοθεσία». Δηλαδή γινόταν μια πράξη σύμφωνα με την οποία μπορούσε να δοθεί το παιδί σε γονείς που δεν είχαν συμπληρώσει το 50ό έτος, οι οποίοι έπρεπε να περιμένουν μέχρι τη συμπλήρωση των 50 χρόνων τους ο καθένας και η καθεμιά, προκειμένου να τελέσουν νόμιμα την υιοθεσία του παιδιού που μεγάλωναν. Και καθώς αυτό μπορούσε να πάρει χρόνια, συχνά, για λόγους τήρησης του μυστικού, έπαιρνε το παιδί το επώνυμο της παιδοκόμου οικογένειας, πράγμα το οποίο στο μυαλό των περισσοτέρων ανθρώπων σήμαινε υιοθεσία. Υπάρχουν εκατοντάδες μη ολοκληρωμένες υιοθεσίες στην Ελλάδα για αυτόν ακριβώς τον λόγο. Στην ουσία, πρόκειται για αναδοχές μακράς διαρκείας. Ο «Άγιος Στυλιανός» για παράδειγμα, που έδωσε από το 1947 και μετά παιδιά σε παιδοκόμους οικογένειες με σκοπό την υιοθεσία, κατά τη δεκαετία του '90 είχε ακόμα περίπου 300 εκκρεμείς υποθέσεις υιοθεσίας, που «έσκαγαν» στα χέρια των υιοθετημένων παιδιών όταν πέθαιναν οι γονείς τους. Τεράστια νομικά προβλήματα, που συνήθως ανακινούνται από τους πλάγιους συγγενείς και αντίπαλους κληρονόμους (τους μεγάλους εχθρούς της υιοθεσίας). Αυτό εξηγεί κάπως τον λόγο για τον οποίο στην Ελλάδα η αναδοχή, στο μυαλό πάρα πολλών ανθρώπων, είναι ένα κόλπο για να υιοθετήσεις. Και αυτό είναι ένα κόλπο που το έχουν εφεύρει οι υπηρεσίες, δεν το έχουν εφεύρει οι πολίτες. Στο μυαλό των ανθρώπων ήταν ξεκάθαρο ότι ένα ψυχοπαίδι μπορεί να υιοθετηθεί, αν κάποια στιγμή ωριμάσει η κατάσταση. Είναι, όμως, πραγματικά κρίμα που ο θεσμός της αναδοχής και οι ανάγκες για αυτόν έτσι όπως έχουν διαμορφωθεί σήμερα, σκοντάφτουν στο κόλπο το οποίο πια το έχει ενστερνιστεί απολύτως ο κόσμος που προσπαθεί να υιοθετήσει και δεν μπορεί. Δηλαδή στο «να γίνω ανάδοχος για να καταφέρω κάποια στιγμή να υιοθετήσω το παιδί».

Ο «Άγιος Στυλιανός», όπως και πάρα πολλά βρεφοκομεία στην Ευρώπη, χρησιμοποίησε στις αρχές του αιώνα την τοποθέτηση των παιδιών εκτός των τειχών του, κυρίως γιατί χρειαζόταν τροφούς, δηλαδή γυναίκες που μπορούσαν να θηλάσουν τα παιδιά. Ο

«Άγιος Στυλιανός» χρησιμοποίησε από την αρχή του αιώνα και μέχρι το 1938 που το βρεφοκομείο έγινε δημοτικό, σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα εβραίες τροφούς, δηλαδή έδινε τα παιδιά του βρεφοκομείου σε εβραϊκές οικογένειες, σε πολύ φτωχές εβραίες γυναίκες, οι οποίες τα μεγάλωναν. Τα περισσότερα έκθετα παιδιά πέθαιναν εκείνη την εποχή της εξαιρετικά υψηλής θνησιμότητας, αλλά πάντως οι τροφοί τα θήλαζαν για λογαριασμό του βρεφοκομείου, και από ένα σημείο και πέρα τα επέστρεφαν στο βρεφοκομείο. Δηλαδή επρόκειτο για μια ιδιαίτερη τοποθέτηση σε οικογένειες ή γυναίκες τροφούς. Στην Ευρώπη αυτό εξελισσόταν σε μια πιο μόνιμη αναδοχή. Στην Ελλάδα γυρνούσαν τα παιδιά στο βρεφοκομείο και δίνονταν στη συνέχεια για υιοθεσία.

Εδώ και δεκαετίες είναι πια γνωστό πόσο επικίνδυνο είναι να μεγαλώνουν τα παιδιά στα ιδρύματα. Η αναδοχή θεωρείται ο ενδεδειγμένος τρόπος προστασίας και υποστήριξης των παιδιών που δεν μπορούν να δοθούν για υιοθεσία, αλλά ούτε μπορούν να τα αναλάβουν οι γονείς τους. Ειδικά εκπαιδευμένοι ενήλικες, ζευγάρια ή γυναίκες μόνες τους, αναλαμβάνουν να φροντίσουν για μικρά ή μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα παιδιά που έχουν ανάγκη να απομακρυνθούν από τους γονείς τους. Με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται ο ιδρυματισμός, ο αποκλεισμός, η ζωή στο περιθώριο μέσα σε ένα ίδρυμα.

Από την άλλη, διατυπώνονται από τους ειδικούς αρκετές επιφυλάξεις για τη λύση της αναδοχής. Αρνητικά σημεία υπογραμμίζονται. Το ένα έχει να κάνει φυσικά με τη δυνατότητα διατήρησης των δεσμών του παιδιού με τη φυσική του οικογένεια, με την οικογένεια καταγωγής του. Η δυσπραγία που έχει να κάνει με τη συνάντηση των φυσικών γονέων με τους αναδόχους είναι τεράστια και είναι κάτι που δεν μπορεί να το χειριστεί μόνη της η ανάδοχη οικογένεια, ούτε και η οικογένεια καταγωγής. Δηλαδή πρέπει πάντα αυτή η τόσο σημαντική επαφή να γίνεται κάτω από μια θεσμική ομπρέλα. Αυτό θεωρείται ότι είναι μια από τις βασικές λειτουργικές αδυναμίες του συστήματος, απολύτως συνδεδεμένη βεβαίως με τη διαμόρφωση της ταυτότητας των παιδιών.

Μια άλλη λειτουργική αδυναμία σύμφωνα με τη βιβλιογραφία της κοινωνικής εργασίας είναι οι πολύ συχνές και άστοχες επεμβά-

σεις των υπηρεσιών που έχουν να κάνουν με λανθασμένες εκτιμήσεις, με αυθαιρεσίες, με επαγγελματίες που δεν μπορούν να χειριστούν αυτές τις καταστάσεις. Αλλαγές στα συμβούλια και το προσωπικό αφήνουν τόσο τα παιδιά, όσο και τους ανάδοχους αλλά και τους φυσικούς γονείς, ξεκρέμαστους, να απειλούνται από ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο τοπίο. Ένα απρόσωπο σύστημα παρεμβαίνει συνεχώς στην ιδιωτική ζωή των ανθρώπων, ανηλίκων και ενηλίκων. Φυσικά αυτά τα προβλήματα έχουν άμεσο αντίκτυπο στη διαμόρφωση της ταυτότητας, της αυτοεκτίμησης, της δυνατότητας να φτιάχνει κανείς δεσμούς οικογενειακούς, φιλικούς, κοινωνικούς. Είναι ένα σύστημα το οποίο δυστυχώς έχει εκθρέψει την εκμηδένιση της αυτοεκτίμησης των φυσικών γονιών, από τη στιγμή που πατάει πάνω στο γεγονός ότι οι γονείς είναι ακατάλληλοι ή επικίνδυνοι για τα παιδιά τους.

Επίσης πρόκειται για ένα σύστημα το οποίο φαίνεται να αναπαράγεται δυστυχώς και στις επόμενες γενιές. Πάρα πολύ συχνά τα παιδιά που έχουν μεγαλώσει σε ανάδοχη φροντίδα, βρίσκονται κατά κάποιο τρόπο να ακολουθούν την ίδια πορεία με τους γονείς τους όταν και τα ίδια γίνονται γονείς. Πρόκειται για ένα προνοιακό σύστημα που αναπαράγει συνεχώς τους πελάτες του.

Επίσης μια πολύ σοβαρή κριτική που προέρχεται από τα ίδια τα παιδιά που έχουν μεγαλώσει σε ανάδοχη φροντίδα είναι η ανυπαρξία των αδελφικών δεσμών και η ανυπαρξία των δεσμών με άλλα άτομα της ίδιας κατάστασης που στο κάτω κάτω είναι και η μόνη παρηγοριά που έχουν τα παιδιά όταν μεγαλώνουν στα ιδρύματα. Ξέρεις ότι ζεις με άλλους 15, μοιράζεσαι, αντιστέκεσαι κλπ. Ενώ όντας παιδί ανάδοχης οικογένειας, δεν μπορείς να μοιραστείς αυτό που σου συμβαίνει και συνήθως ζεις σε μια άλλου είδους απομόνωση, πράγμα το οποίο, νομίζω, είναι από τα μεγαλύτερα ζητήματα.

Επίσης, παρά το γεγονός ότι το ποσοστό των παιδιών που μεγαλώνουν σε ανάδοχη οικογένεια στις περισσότερες χώρες δεν ξεπερνάει το 1% του παιδικού πληθυσμού, δυστυχώς η αντιπροσώπευση αυτών των παιδιών στις τάξεις των ανέργων, στις τάξεις των ανθρώπων που δεν έχουν δικό τους σπίτι, που δεν έχουν μόνιμη κατοικία, είναι πολύ σημαντική, γεγονός που αποτελεί πραγ-

ματικά ένα σοβαρό καμπανάκι κινδύνου. Συχνά στο ιστορικό των παραβατικών νέων υπάρχει η επισήμανση «μεγάλωσε σε αναδοχή» (in foster care). Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει μια αδυναμία μόνιμης ένταξης σε ένα κοινωνικό περιβάλλον, αδυναμία που φαίνεται να συνδέεται με την εμπειρία της εφήμερης πρόσδεσης με τους ενήλικες που φροντίζουν τα παιδιά σε αναδοχή. Δηλαδή το να χτίσεις μαζί με τους γονείς σου είτε τους βιολογικούς είτε τους αναδόχους μια σχέση, ένα σπιτικό που να διαρκούν, είναι κάτι που φαίνεται να δυσκολεύει τα παιδιά αυτά που έχουν την εμπειρία των πολλαπλών αναδοχών.

Τέλος, ένα από τα βασικά προβλήματα της ζωής «στην αναδοχή» είναι το γεγονός ότι η ψυχολογική συγγένεια που παράγεται ανάμεσα στα παιδιά και τους ανάδοχους γονείς τους δεν έχει κανένα νομικό αποτέλεσμα, αντίκτυπο, και είναι εντελώς αμελητέα από το σύστημα.

Πολλοί λοιπόν οι βαθμοί δυσκολίας του εγχειρήματος «αναδοχή», που χρειάζεται εμφανώς μια νέα προσέγγιση, που θα παίρνει υπόψη της αυτές τις βιωμένες εμπειρίες.

Τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί σε πανευρωπαϊκό επίπεδο μια μεγάλη κινητοποίηση για την ενίσχυση της αναδοχής και το κλείσιμο των ιδρυμάτων κλειστής περίθαλψης για παιδιά. Οργανώσεις παλεύουν για το κλείσιμο όλων των ιδρυμάτων κλειστής παιδικής προστασίας στην Ευρώπη. Προωθούν το σύνθημα «κλείστε τα ιδρύματα» με τεράστια ένταση, με επείγοντα χαρακτήρα, από τη στιγμή που χιλιάδες παιδιά ζουν μέσα σε ιδρύματα κάτω από άθλιες συνθήκες.

Σε όλη την Ευρώπη υπάρχουν ιδρύματα που είναι απερίγραπτα ως προς τη βιαιότητά τους, απερίγραπτα ως προς τις συνθήκες ζωής και αξιοπρέπειας που επιφυλάσσουν στα παιδιά. Τα εκκλησιαστικά ιδρύματα στην Ελλάδα, για παράδειγμα, είναι ένα αγκάθι, για το οποίο όλοι μιλούν χαμηλοφώνως και κανείς δεν τολμάει να απλώσει το χέρι του να το ξεριζώσει. Οι έρευνες για τα ιδρύματα κλειστής περίθαλψης που υπάρχουν είναι λίγες, πολλές από αυτές είναι στοιχειώδεις, και συχνά απλώς συμπεραίνουν αυτό που ξέρουν όλοι με απλοϊκά στατιστικά στοιχεία.

Η κινητοποίηση των οργανώσεων στοχεύει επίσης στη μετά-

θεση της ευθύνης για την προστασία των παιδιών στην κοινότητα, μια ιδέα που είναι πράγματι σοβαρή και υπεύθυνη. Δεν παύει όμως να είναι και επίφοβη, αν σκεφτεί κανείς την ανυποληψία της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα, για παράδειγμα. Η σταθερή σχέση, όμως, των παιδιών με έναν τόπο και τους ανθρώπους του, με τις οικογένειες καταγωγής τους, είναι κεντρικής σημασίας. Η άκριτη μετακίνηση των παιδιών ανά την επικράτεια, συχνά κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες, είναι μια από τις πλέον βίαιες πρακτικές των ιδρυμάτων και των οργανώσεων προστασίας των παιδιών, πρακτική που ακυρώνει την ίδια την έννοια της προστασίας.

Σε γενικές γραμμές, λείπει εντελώς από αυτή τη συνθηματολογία η όποια αποτίμηση του ήδη υπάρχοντος προνοιακού συστήματος που στηρίζεται στην αναδοχή, στις χώρες όπου αυτό είναι ανεπτυγμένο. Και όπως είδαμε παραπάνω, τα προβλήματα είναι πολλά και δύσκολα.

Από την άλλη, το κλείσιμο των ιδρυμάτων «όλων», «τώρα», είναι ένα σύνθημα εξαιρετικά επικίνδυνο. Όχι μόνο γιατί τα ιδρύματα θα μπορούσαν να αποτελέσουν έναν σταθερό πόλο οργάνωσης και συνεχούς ελέγχου και υποστήριξης των αναδοχών, παράλληλα με τις κατά τόπους Διευθύνσεις Υγείας και Πρόνοιας των Περιφερειών. Όχι μόνο γιατί χωρίς αυτά, τα επείγοντα περιστατικά θα εκτίθενται σε απερίγραπτους κινδύνους. Αλλά επίσης γιατί, αν κλείσουν τα ιδρύματα «όλα», «τώρα», κινδυνεύουν να εξαφανιστούν ως διά μαγείας σημαντικοί πόροι χρηματοδότησης της μέριμνας για τα παιδιά, ακόμη και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Υπάρχει δηλαδή εδώ ένα σημαντικό οικονομικό ρίσκο. Εύκολα φαντάζεται κανείς διάφορες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις να λένε «ναι, πάρτε την ευθύνη αυτών των παιδιών από πάνω μου», που σημαίνει «δεν πληρώνω πια». Έχουμε δει στη χώρα μας με πόση ευκολία φυτρώνουν και εξελίσσονται ανεξέλεγκτοι ιδιωτικοί θεσμοί και παρα-προνοιακοί οργανισμοί, και με πόση χαρά το κράτος τούς αφήνει το πεδίο ελεύθερο.

Πρόκειται λοιπόν για μια μετατόπιση που ενέχει κινδύνους. Από την άλλη, είναι σίγουρο ότι η ανάπτυξη της αναδοχής ως κύριας στρατηγικής για την προστασία των παιδιών στηρίζεται σε μια σωστή αρχή, και γι' αυτό πρέπει να αναπτυχθεί αμέσως. Λόγω όμως

του μεγάλου βαθμού δυσκολίας αυτού το εγχειρήματος, θα πρέπει να αναπτυχθεί μέσα από τη συνεργασία θεσμών έμπειρων και σταθερών: τη συνεργασία ανάμεσα στις Διευθύνσεις Υγείας και Πρόνοιας των Περιφερειών και μερικά από τα υφιστάμενα ιδρύματα, με την προϋπόθεση ότι αυτά θα υπαχθούν σε διαδικασίες δημοκρατικού ελέγχου, αυτοκριτικής και εξυγίανσης.

Βιβλιογραφία

Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, Ε. (επιμ.), 1993, *Οικογένεια, παιδική προστασία*, κοινωνική πολιτική. Ιδιωτική έκδοση.

Αμπατζόγλου, Γ. (επιμ.), 2002, *Αλλάζοντας χέρια. Διεπιστημονική προσέγγιση της διακίνησης και της τοποθέτησης των παιδιών*. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.

Αμπατζόγλου, Γ., Ε. Φωτιάδου, Χ. Χατζηδημητρίου, Ζ. Τσακώνη, Ε. Δεληνικοπούλου, 2007, «Κλινική προσέγγιση της αναδοχής και γονεϊκότητα», *Παιδί και Έφηβος* 9 (2): 39-58.

Καλλινικάκη, Θ. (επιμ.), 2001, *Ανάδοχη Φροντίδα*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε., 2002, «Η αναδοχή ανηλίκου», στο: Γ. Αμπατζόγλου (επιμ.), *Αλλάζοντας χέρια*, 173-186. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.

Μπρούσκου, Α., 1997, «Ο θεσμός της αναδοχής στις ευρωπαϊκές χώρες», στο: *Παιδιά σε νέα οικογενειακά πλαίσια. Κοινωνική, ψυχολογική και νομική διάσταση. Πρακτικά διημερίδας*, 103-111. Θεσσαλονίκη, ΚΕΠΕΠ Άγιος Δημήτριος.

2002, «Η διακίνηση των παιδιών στην ελληνική κοινωνία: ανθρωπολογική προσέγγιση», στο: Γ. Αμπατζόγλου (επιμ.), *Αλλάζοντας χέρια*: 115-149. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.

2015, *«Λόγω της κρίσεως σας χαρίζω το παιδί μου». Η διακίνηση των παιδιών στην ελληνική κοινωνία του 20ού αιώνα. Το παράδειγμα του Δημοτικού Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης «Άγιος Στυλιανός»*. Θεσσαλονίκη, ΕνΤΟΜΩ/ΣΥΜΕΠΕ.

Πολύζου, Β., 2001, «Τάσεις σχετικά με την ανάδοχη φροντίδα στον ευρωπαϊκό χώρο», στο: Θ. Καλλινικάκη (επιμ.), *Ανάδοχη Φροντίδα*, 71-76. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

Συνήγορος του Πολίτη, Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού, 2012, *Οργάνωση και λειτουργία του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων*.

Χαρτογράφηση των ιδρυμάτων κλειστής παιδικής προστασίας και προστασίας παιδιών με αναπηρίες στην Ελλάδα το 2014. ΑμΚΕ Κέντρο Ερευνών Ρίζες, Σεπτέμβριος, 2015.

Γ' Μέρος
Παρουσίαση της υπηρεσίας αναδοχών ανηλίκων του Παραρτήματος Προστασίας Παιδιού Αττικής «Η Μητέρα» και του Δημοτικού Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης «Άγιος Στυλιανός»

Ο θεσμός της αναδοχής. Η εμπειρία του Π.Π.Π.Α «Η Μητέρα»

Βασιλική Μπαρούχου
Κοινωνική Λειτουργός, Υπεύθυνη Τμήματος Αναδόχων Οικογενειών
Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφέρειας Αττικής,
Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Αττικής «Η Μητέρα»

Η φιλοσοφία του θεσμού της αναδοχής

Η ομαλή σωματική και ψυχοκινητική ανάπτυξη του παιδιού και σε περιβάλλον που θα λειτουργούσε ως προσωρινό «υποκατάστατο» οικογένειας.

Οι στόχοι της αναδοχής

- Η φροντίδα και η προστασία βρεφών μέσα σε περιβάλλον που να εγγυάται κατά το δυνατόν την καλή σωματική τους υγεία και τη φυσιολογική ψυχοκινητική και κοινωνική τους εξέλιξη.
- Ο προσωρινός και κατά το δυνατόν βραχύχρονος χαρακτήρας της παραμονής των βρεφών στο ίδρυμα.
- Η φροντίδα και η προστασία της μόνης μητέρας, η οποία αρχίζει από το διάστημα της εγκυμοσύνης και συνεχίζεται μετά τον τοκετό ανάλογα με τις ανάγκες της περίπτωσης.
- Η εκπαίδευση, η επιμόρφωση και η έρευνα στους τομείς υγείας και ανάπτυξης του παιδιού και των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων παιδιών και γονέων, βιολογικών, αναδόχων και θετών.
- Η εξέλιξη και η διάδοση αρχών και μεθόδων εργασίας καθώς και η ευαισθητοποίηση του κοινού για θέματα που αφορούν τα παιδιά και τους γονείς, η προώθηση νομοθετικών ρυθμίσεων στον τομέα της παιδικής προστασίας.

Αναδοχή είναι:

- Η ανάθεση από κοινωνικοπρονοιακούς φορείς της φροντίδας κυρίως παιδιών αλλά και ενηλίκων, σε οικογένειες ή άτομα για μικρό ή μεγάλο χρονικό διάστημα έναντι αμοιβής για το έργο τους αυτό.
- Αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις, τους ανθρώπινους δεσμούς, τα συναισθήματα αγάπης, φροντίδας και αφοσίωσης προς το παιδί.
- Είναι θεσμός για την παιδική προστασία.
- Συμβάλλει στην επιμέρους υλοποίηση του περιεχομένου της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του παιδιού: παρέχει προστασία, ασφάλεια, φροντίδα, καθοδήγηση και υποστήριξη στο παιδί ενδυναμώνοντας έτσι τα δεδομένα δικαιώματά του.

Ιστορική αναδρομή

- Η αναδοχή είναι μια πανάρχαια πρακτική.
- Β' Παγκόσμιος Πόλεμος – κοινωνικές εξελίξεις.
- Ελλάδα – νεώτερη μεταπολεμική ιστορία – αντικατάσταση ιδρυματικής περίθαλψης.
- Σήμερα πλέον, η αναδοχή είναι μια αναγνωρισμένη από το κράτος μορφή παιδικής προστασίας.

Θεσμικό πλαίσιο

Ν. 2447/1996 (ΦΕΚ 278 / 30-12-96, Τεύχος Α')

Ο Νόμος αναφέρεται στην υιοθεσία – αναδοχή και επιτροπεία ανηλίκου. Το άρθρο 12 αφορά την αναδοχή.

Π.Δ 830/1980 (ΦΕΚ 206 / 09-09-1980, Τεύχος Α')

Αναφέρεται στον Οργανισμό του Κέντρου Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ». Το άρθρο 5 αφορά τη λειτουργία του προγράμματος αναδοχής (ορισμός – κριτήρια – διαδικασία – παροχές – συνεργασία).

Ν. 2082 / 1992 (ΦΕΚ 158 / 21-9-92 Τεύχος Α')

Το άρθρο 9 αναφέρεται στις ανάδοχες οικογένειες καθώς και στην αναδοχή ενηλίκων.

Ν.3402/2005 (ΦΕΚ 1747/30-11-2006, Τεύχος Β')

Στο άρθρο 29 αναφέρεται η δυνατότητα των ΜΚΦ να εφαρμόσουν τους θεσμούς της υιοθεσίας και της αναδοχής.

Υπ. Αποφάσεις: Π1α/Γ.Π.οικ. 74349/ΦΕΚ 1191 / 3-8-04 τεύχος Β΄ και Π1α/Γ.Π.οικ. 92798/ΦΕΚ 1163 / 28-8-06 τεύχος Β΄.
Σχετικά με το ύψος των επιδομάτων αναδοχής.

Υπ. Απόφαση 139491 (ΦΕΚ 1747 / 30-11-06 τεύχος Β΄)
Σχετικά με την έκδοση βιβλιαρίων ανασφάλιστων παιδιών σε αναδοχή.

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ 86/2009 - ΦΕΚ 114/Α'/16.7.2009
Σχετικά με την οργάνωση και λειτουργία του θεσμού αναδοχής ανηλίκων.
Έχει γίνει προεργασία από ομάδες ειδικών για μερική τροποποίηση – συμπλήρωση του ΠΔ 86/2009 με σκοπό να περιγράφεται με μεγαλύτερη σαφήνεια και λεπτομέρεια ο θεσμός της αναδοχής.

Μορφές της αναδοχής

Αυτό που χαρακτηρίζει τον θεσμό της αναδοχής είναι η πολυμορφία της από πλευράς στόχων και χρονικής διάρκειας.

- Μακροχρόνια αναδοχή
- Μεσοπρόθεσμη αναδοχή
- Βραχυπρόθεσμη αναδοχή
- Επείγουσα αναδοχή
- Αναδοχή ημέρας
- Περιοδική αναδοχή – αναδοχή φιλοξενίας
- Ανακουφιστική αναδοχή
- Συγγενική αναδοχή
- Επαγγελματική Αναδοχή

Η φιλοσοφία υλοποίησης του θεσμού αναδοχής

- Όλα τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να μεγαλώνουν σε ομαλό οικογενειακό περιβάλλον και η παραμονή τους στη φυσική οικογένεια αποτελεί βασική προτεραιότητα.
- Εφόσον αυτό δεν είναι εφικτό για διάφορους λόγους, επιλέγεται κατά περίπτωση η αναδοχή.
- Όλες οι μορφές αναδοχής έχουν «θεραπευτικό χαρακτήρα» με την έννοια ότι τοποθετώντας ένα παιδί με αργή ψυχοκινητική

εξέλιξη, ψυχοσυναισθηματικές δυσκολίες ή προβλήματα υγείας, σε ένα ομαλό και σταθερό οικογενειακό περιβάλλον, αναμένεται να βοηθηθεί στα προβλήματά του.

Τοποθέτηση: Απλά μια διαδικασία ή εύρεση μόνιμου και σταθερού οικογενειακού περιβάλλοντος;

Οι ανάδοχες οικογένειες που χρησιμοποιήθηκαν μέχρι σήμερα έχουν προσφέρει στα παιδιά θετικές εμπειρίες οικογενειακής ζωής και τα παιδιά δέχθηκαν σημαντική βοήθεια από το να μεγάλωναν σε κάποιο ίδρυμα και κυρίως τα παιδιά με προβλήματα υγείας – αναπηρίες.

Ανάδοχη οικογένεια - Προϋποθέσεις

Ανάδοχοι γονείς μπορούν να γίνουν όλοι όσοι έχουν διάθεση να προσφέρουν την ασφάλεια και τη σταθερότητα του σπιτιού τους σε ένα παιδί, να το φροντίσουν και να το βοηθήσουν να εξελιχθεί.

Μπορεί να είναι :

- Άτομα ηλικίας 30 έως 60 χρόνων
- Ζευγάρια με ή χωρίς παιδιά
- Μονογονεϊκές οικογένειες
- Συγγενικά πρόσωπα

Ποια παιδιά τοποθετούνται σε ανάδοχη οικογένεια

- Παιδιά που οι γονείς τους δεν μπορούν να τα φροντίσουν προσωρινά, αλλά προγραμματίζουν να τα ξαναπάρουν κοντά τους.
- Παιδιά με προβλήματα υγείας – αναπηρίας, που στερούνται την οικογένεια και δεν γίνονται αποδεκτά από υποψήφια θετά ζευγάρια.
- Παιδιά που χρειάζονται προσωρινή οικογενειακή φροντίδα μέχρι να υιοθετηθούν.
- Παιδιά που για σοβαρούς λόγους δεν μπορούν να μείνουν κοντά στους φυσικούς γονείς και ενδεχομένως θα μεγαλώσουν σε ανάδοχη οικογένεια, αλλά θα έχουν επικοινωνία με τους γονείς τους.

Ανάδοχη «Πρώτη Αγκαλιά»

Σκοπός του προγράμματος είναι η προσέλκυση και η έγκριση αναδόχων οικογενειών για την απευθείας τοποθέτηση βρεφών, που παραμένουν για μεγάλο χρονικό διάστημα στα νοσηλευτικά ιδρύματα, σε πρόγραμμα βραχυπρόθεσμης αναδοχής, έως τη μόνιμη οικογενειακή αποκατάστασή τους, δηλαδή είτε την επιστροφή τους στη φυσική οικογένεια είτε μέσω του θεσμού της υιοθεσίας.

Απαιτούμενα δικαιολογητικά

- Αίτηση
- Πιστοποιητικό οικογενειακής κατάστασης
- Ληξιαρχική πράξη γάμου
- Πιστοποιητικά εισοδήματος και ακίνητης περιουσίας
- Πιστοποιητικά σωματικής και ψυχικής υγείας
- Φωτοτυπία αστυνομικής ταυτότητας
- Αντίγραφο Ποινικού Μητρώου
- Βιογραφικό σημείωμα
- Φωτογραφία της οικογένειας

Διαδικασία επιλογής και έγκρισης ανάδοχης οικογένειας

- Για να επιλεγεί μια ανάδοχη οικογένεια προκειμένου να τοποθετηθεί ένα παιδί είναι απαραίτητο να περάσει από μια περίοδο στενής συνεργασίας.
- Στάδιο κοινωνικής έρευνας με κοινωνική λειτουργό ή ψυχολόγο εάν αυτό κριθεί σκόπιμο και προετοιμασίας για τον ρόλο της. Παράλληλα και η οικογένεια σταθμίζει τις δυνατότητές της προκειμένου να αναλάβει τη φροντίδα ενός παιδιού.
- Εφόσον εγκριθεί ακολουθεί το ταίριασμα, με κάποιο παιδί όπου λαμβάνονται υπόψη οι προτιμήσεις και οι συνθήκες ζωής της οικογένειας και η προσαρμογή μαζί του.
- Με την έναρξη της αναδοχής υπογράφεται συμφωνητικό που ορίζει τους κοινούς όρους στη συνεργασία Κέντρου – ανάδοχης οικογένειας – φυσικής οικογένειας, αλλά και όρους που αφορούν το παιδί.
- Ο ανάδοχος γονιός θεωρείται συνεργάτης του Κέντρου και προετοιμάζεται για το έργο του μέσα από ατομικές συνεντεύξεις, εκπαιδευτικά σεμινάρια και ομάδες.

Ρόλος – Προσδοκίες από τους αναδόχους γονείς

- Να καλύψουν ικανοποιητικά τις καθημερινές βιολογικές ανάγκες του παιδιού, με σταθερή φροντίδα.
- Να του προσφέρουν αγάπη, ασφάλεια, αγωγή και ερεθίσματα.
- Να το βοηθήσουν να αναπτύξει την ταυτότητά του πληροφορώντας το για θέματα που αφορούν τη φυσική του οικογένεια.
- Να συνεργασθούν εποικοδομητικά με τους φυσικούς γονείς, αν χρειαστεί.
- Να βοηθήσουν το παιδί σε τυχόν μετακίνησή του από την οικογένεια.
- Να συνεργάζονται με το Κέντρο για τα θέματα του παιδιού.

Παροχές και διευκολύνσεις σε αναδόχους γονείς

Το Π.Π.Π.Α - Η ΜΗΤΕΡΑ για κάθε παιδί που είναι τοποθετημένο σε ανάδοχη οικογένεια παρέχει:

- Κλιμακούμενο μηνιαίο επίδομα ανάλογα με τις ιδιαιτερότητές του, το οποίο ορίζεται με Υπουργική Απόφαση.
- Πλήρη ιατροφαρμακευτική και νοσηλευτική περίθαλψη.
- Έξοδα ένδυσης – υπόδησης 2 φορές τον χρόνο, κατόπιν έγκρισης και απόφασης Διοικητικού Συμβουλίου.
- Κάθε άλλη δαπάνη που αφορά την εκπαίδευση, τις ειδικές θεραπείες κλπ.

Προβλήματα – Δυσκολίες στην Εφαρμογή του θεσμού της αναδοχής

- Μικρός αριθμός αιτήσεων υποψήφιων αναδόχων οικογενειών.
- Απουσία άλλων μορφών αναδοχής.
- Ανάγκη εκπαίδευσης των αναδόχων οικογενειών πριν και μετά την τοποθέτηση του παιδιού.
- Έλλειψη υπηρεσιών για την κάλυψη αναγκών παιδιών μικρής ηλικίας και απουσία δικτύου συνεργασίας αρμοδίων φορέων σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.
- Έλλειψη άμεσων εναλλακτικών επιλογών στις περιπτώσεις αδυναμίας συνέχισης της αναδοχής, παιδιών και ενηλίκων.
- Έλλειψη προγράμματος αναδοχής προστατευομένων ενηλίκων με προβλήματα υγείας, άτομα με ειδικές ανάγκες κλπ.

- Έλλειψη εθνικών στατιστικών στοιχείων για την αναδοχή.
- Υποστελέχωση υπηρεσιών – έλλειψη πόρων.
- Έλλειψη επιμορφωτικών προγραμμάτων επιστημονικού προσωπικού.
- Ελλιπής εφαρμογή προγραμμάτων αναδοχής από άλλους φορείς.

Πλαίσιο αναθεώρησης - Προτάσεις για την ενίσχυση του θεσμού της αναδοχής

- Αναθεώρηση του θεσμικού πλαισίου για την αναδοχή με την άμεση προώθηση για ψήφιση του Σχεδίου Π.Δ. - Θέσπιση της επαγγελματικής / θεραπευτικής αναδοχής και άλλων μορφών αναδοχής.
- Διεύρυνση του θεσμού της αναδοχής για τα παιδιά σε ιδιαίτερα ευάλωτη θέση (ανήλικοι παραβάτες, ασυνόδευτα ανήλικα).
- Θέσπιση Δεικτών Ποιότητας Ζωής για το παιδί και την ανάδοχη οικογένεια.
- Ενιαίες διαδικασίες αναδοχής βάσει πρωτοκόλλου.
- Πληροφόρηση, ευαισθητοποίηση και προσέλκυση αναδόχων οικογενειών σε συστηματική βάση.
- Προγράμματα εκπαίδευσης των αναδόχων οικογενειών τόσο πριν όσο και μετά την τοποθέτηση του παιδιού.
- Προγράμματα εκπαίδευσης των επαγγελματιών.
- Ανάπτυξη συνεργασίας με το Υπουργείο Υγείας για την προώθηση της αναδοχής ή φιλοξενουσών οικογενειών ενηλίκων ΑΜΕΑ.
- Παροχή κινήτρων για την εύρεση αναδόχων οικογενειών (φοροελάφρυνση, αύξηση επιδόματος, μείωση δημοτικών τελών, κοινωνικά τιμολόγια στις παροχές κοινής ωφέλειας, κλπ).
- Χρηματοδότηση για τη διεύρυνση προγραμμάτων Στέγης Υποστηριζόμενης Διαβίωσης για ενήλικες χωρίς ασφαλιστική κάλυψη ή με βιβλιάριο απορίας.
- Δημιουργία Κ.Α.Ε. στον τακτικό προϋπολογισμό του Κράτους για την αναδοχή.
- Επαρκής στελέχωση υπηρεσιών.

Αναγκαία προϋπόθεση για την αναθεώρηση του θεσμού της αναδοχής με βασικό σκοπό τη διασφάλιση των Δικαιωμάτων του Παιδιού, που οδηγεί στην πρόληψη του ιδρυματισμού αλλά και στην αποϊδρυματοποίηση, είναι η δημιουργία ενός Εθνικού Κέντρου Αναδοχής και Υιοθεσίας.

Η εμπειρία του προγράμματος αναδοχής στο Δημοτικό Βρεφοκομείο Θεσσαλονίκης «Άγιος Στυλιανός»

Αναστασία Παπίκα
Κοινωνική λειτουργός, Δημοτικό Βρεφοκομείο Θεσσαλονίκης

Το Δημοτικό Βρεφοκομείο Θεσσαλονίκης «Ο Άγιος Στυλιανός» είναι Δημοτικό Ίδρυμα με σκοπό, μεταξύ άλλων, την εισαγωγή και την περίθαλψη, καθώς και την εν γένει προστασία βρεφών και νηπίων. Έχει ως στόχο την ορθή ψυχοσωματική τους ανάπτυξη, μέχρι να επανενταχθούν ομαλά είτε στο περιβάλλον της φυσικής οικογένειας, είτε σε άλλο κατάλληλο οικογενειακό ή ιδρυματικό περιβάλλον, έχοντας ως γνώμονα την εξυπηρέτηση του συμφέροντός τους. Αποτελεί δε, αναγνωρισμένη κοινωνική οργάνωση, δυνάμενη να συμπράττει σε υιοθεσίες και αναδοχές των ανηλίκων που προστατεύει. Έχει τη δυνατότητα να φιλοξενεί έως και 30 παιδιά, ηλικίας έως 2,5 ετών. Το ηλικιακό αυτό όριο επεκτείνεται, λόγω των συνθηκών και αναγκών. Η εισαγωγή των παιδιών στο ίδρυμα γίνεται κατόπιν εκδόσεως εισαγγελικής διάταξης και σπανίως με αίτηση του φυσικού γονέα, είτε για φιλοξενία με σκοπό την υιοθεσία, είτε για φιλοξενία λίγων μηνών σε περιπτώσεις οικογενειακής κρίσης ή επείγουσας κατάστασης. Προϋπόθεση για την εισαγωγή είναι η καλή υγεία των βρεφών. Σε ορισμένες περιπτώσεις όμως, γίνονται εξαιρέσεις προς διευκόλυνση των αναγκών ενός παιδιού, ελλείψει άλλου κατάλληλου πλαισίου. Η διάρκεια παραμονής είναι μέχρι δύο έτη, στην πραγματικότητα όμως χρειάζεται πολλές φορές να παραταθεί ο χρόνος μέχρι να δοθεί η κατάλληλη λύση.

Σκοπός του ιδρύματος είναι η αποκατάσταση αυτών των παιδιών. Όταν, βάσει τεκμηριωμένων στοιχείων και σχετικής δικαστικής απόφασης αφαίρεσης του συνόλου της επιμέλειας, σταθεί αδύνατη η επιστροφή τους στη φυσική οικογένεια, προκύπτει τοποθέτηση σε ανάδοχη ή θετή οικογένεια. Από τα στατιστικά στοιχεία των τελευταίων 5 ετών προκύπτει ότι στο ίδρυμά μας υποβάλλονται περίπου 80 έως 100 αιτήσεις κατ' έτος, από ζευγάρια που επιθυμούν να υιοθετήσουν, ενώ ελάχιστα ζευγάρια προσέρχονται με αίτημα να γίνουν ανάδοχοι γονείς. Προκύπτουν 10 έως 15 υιοθεσίες κατ' έτος και μία αναδοχή συνήθως, είτε λόγω ιδιαιτε-

ροτήτων και προβλημάτων υγείας του παιδιού, είτε λόγω ερμηνείας του περιεχομένου της δικαστικής απόφασης (για παράδειγμα, σε μια περίπτωση το δικαστήριο αφαιρεί την επιμέλεια από τους γονείς αλλά συγχρόνως ρυθμίζει την επικοινωνία με τη φυσική οικογένεια, μήπως και έτσι ενδυναμωθούν οι δεσμοί και επιστρέψει το παιδί).

Όσον αφορά την υιοθεσία, πρόκειται για μια νόμιμη πράξη, κατά την οποία το υιοθετημένο παιδί απολαμβάνει όλα τα προνόμια και τα δικαιώματα ενός φυσικού παιδιού και η νομική του ταυτότητα αλλάζει. Σε αντίθεση με το ανάδοχο παιδί, που κρατάει τη δική του ταυτότητα (ονοματεπώνυμο κλπ) και εξακολουθεί να είναι νόμιμο παιδί των φυσικών γονέων του. Με την αναδοχή δημιουργείται ένας νέος τύπος οικογένειας, που λειτουργεί προσωρινά και παράλληλα με τη φυσική οικογένεια, σε αντίθεση με την υιοθεσία. Η αναδοχή προτείνεται σε ορισμένες περιπτώσεις οικογενειακής παθολογίας ή οικογενειακών δυσκολιών και τα ιδρύματα προωθούν σχετικά προγράμματα τοποθέτησης των τροφίμων τους σε ανάδοχες οικογένειες.

Υπάρχουν είδη αναδοχής: μπορεί να είναι βραχυπρόθεσμη, μεσοπρόθεσμη, μακροπρόθεσμη, συγγενική, επείγουσα αναδοχή ή θεραπευτικού τύπου, όπου ανάδοχες οικογένειες είναι κατάλληλα προετοιμασμένες για περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης φιλοξενίας. Συνήθως εθελοντές του ιδρύματος αναλαμβάνουν αυτό τον ρόλο, όπως και στην αναδοχή φιλοξενίας που αφορά τη φιλοξενία των παιδιών τα σαββατοκύριακα, κατά τη διάρκεια των γιορτών, των διακοπών κλπ.

Η αναδοχή είναι επιδοτούμενη και υπόκειται σε έλεγχο για όλο το διάστημα φροντίδας του ανηλίκου. Σήμερα, σύμφωνα με την υπ. αρ. 239/12 απόφαση του Δ.Σ. του Δημοτικού Βρεφοκομείου, το ύψος της οικονομικής ενίσχυσης στις ανάδοχες οικογένειες του ιδρύματος για την κάλυψη των τρεχουσών αναγκών των ανηλίκων είναι: α) 250€ για υγιή παιδιά β) 350€ για παιδιά με ελαφριές αναπηρίες και γ) 400€ μηνιαίως για παιδιά με προβλήματα ψυχικής υγείας ή με διαταραχές συμπεριφοράς και μαθησιακές δυσκολίες. Για όλο το διάστημα της αναδοχής υπάρχει μέχρι σήμερα κονδύλιο πέραν του μηνιαίου επιδόματος και για άλλους ειδικούς, π.χ. λογο-

θεραπευτές, εργοθεραπευτές, φυσιοθεραπευτές, ψυχοθεραπευτές κλπ.

Τυπικά η αναδοχή μπορεί να διαρκέσει ως την ημέρα της ενηλικίωσης του παιδιού και δικαιούχοι της οικονομικής ενίσχυσης είναι οι ανάδοχοι γονείς προσωπικά, προκειμένου να δύνανται αυτοί να καλύψουν τις ανάγκες του και όχι ο ανήλικος του τελεί σε αναδοχή. Κατά περίπτωση, και όχι συλλήβδην, υπάρχει δυνατότητα οικονομικής ενίσχυσης μετά την ενηλικίωση του ανάδοχου παιδιού. Αυτό γίνεται με έγκριση του Δ.Σ., το οποίο κρίνει και αποφασίζει εξειδικευμένα για αυτή την οικονομική βοήθεια, προσδιορίζοντας πάντα τον χρονικό ορίζοντα και τον σκοπό στον οποίο αποβλέπει, π.χ. λόγω σπουδών, στρατιωτικής θητείας κλπ.

Αξιοσημείωτο είναι ότι το 2000 ξεκίνησε θεσμικά να λειτουργεί ο Σύλλογος Φίλων και Εθελοντών, που διαχρονικά στηρίζει επικουρικά και διευκολύνει οικονομικά τα παιδιά των αναδόχων οικογενειών. Θεωρώ πολύτιμη τη βοήθειά τους σε πολλά επίπεδα, καθώς, εκτός των άλλων, βοήθησαν και στην αποκατάσταση πολλών παιδιών με ιδιαιτερότητες και προβλήματα υγείας. Για παράδειγμα, εθελοντές υποδέχτηκαν τρία παιδιά με σύνδρομο Down, με το καθεστώς της αναδοχής. Σε μία από αυτές τις περιπτώσεις, προέκυψε στην πορεία υιοθεσία.

Προσωπικά αισθάνομαι τυχερή που είχα την ευκαιρία να γνωρίσω αξιόλογους ανθρώπους με διάθεση προσφοράς και μεγαλείο ψυχής διατηρώντας μαζί τους μια πολύ καλή συνεργασία.

Ασφαλώς η ανάδοχη οικογενειακή φροντίδα δεν αποτελεί καθαυτό επάγγελμα και η τοποθέτηση παιδιών σε ανάδοχη οικογένεια είναι ένα από τα δυσκολότερα και απαιτητικότερα έργα της παιδικής προστασίας, γιατί η αναδοχή αφορά έναν ιδιαίτερο τύπο φροντίδας παιδιών με διαφορετικά προβλήματα και ανάγκες.

Αναδοχή σημαίνει πάνω από όλα προσφορά, καθώς η αναδοχή θα στηρίξει το παιδί σε μια δύσκολη και πολύπλοκη περίοδο της ζωής του. Στο έργο της η ανάδοχη οικογένεια έχει βοήθεια από την κοινωνική λειτουργό, την ψυχολόγο και άλλους ειδικούς οι οποίοι παρακολουθούν την πορεία του παιδιού και ενδεχομένως θα χρειαστεί να παρέμβουν σε κάποια φάση της ανάπτυξής του.

Λόγω της ιδιαιτερότητάς τους οι καταστάσεις αναδοχής κινούνται

σε ένα επίπεδο λεπτών ισορροπιών και απαιτούν σαφή ορισμό των ρόλων, καθώς και υποστηρικτική, συμβουλευτική και θεραπευτική βοήθεια από την πλευρά του φορέα που υλοποιεί την αναδοχή. Για αυτό τον σκοπό υπάρχει συνεργασία και σταθερή παρουσία παιδοψυχιατρικής ομάδας στο ίδρυμα.

Μέσα από τη δουλειά με τους ανάδοχους γονείς διαπιστώνεται τόσο η πολυπλοκότητα του συγκεκριμένου ζητήματος, όσο και οι δυσκολίες που προκύπτουν σε διάφορα επίπεδα. Δεν είναι καθόλου σπάνιο να παρουσιαστούν σοβαρές δυσκολίες στην αναδοχή που να οδηγήσουν μέχρι και τη λύση της. Οι δυσκολίες αυτές μπορεί να οφείλονται είτε στη σχέση που έχει χτιστεί με τους φυσικούς γονείς, είτε στην ανεπαρκή προετοιμασία και επιλογή ανάδοχων γονέων. Ιδιαίτερα ζητήματα προκύπτουν από την τάση κάποιων ανάδοχων γονιών να επιθυμούν να αποκόψουν τους φυσικούς γονείς από το παιδί, φοβούμενοι ότι κλονίζεται η ψυχική υγεία του παιδιού από τις συναντήσεις μαζί τους. Γεγονός που όντως συμβαίνει χωρίς να είναι όμως ο κανόνας.

Επιστροφή ανάδοχου παιδιού υπήρξε πρόσφατα στο ίδρυμα το 2014, μετά από περίπου εννέα μήνες παραμονής του στην ανάδοχη οικογένεια, καθώς η οικογένεια ένιωσε να απειλείται από το περιβάλλον της φυσικής οικογένειας.

Μέσα από τη συνεργασία διαφαίνονται μερικές φορές, από την πλευρά των αναδόχων γονιών, κάποιες προσπάθειες «οικειοποίησης» του παιδιού και ζητήματα σχετικά με το «πού ανήκει το παιδί» μπορούν να προκαλέσουν σύγχυση στην ταυτότητα του παιδιού. Κάποιες φορές η καλύτερη εξέλιξη είναι πράγματι να υιοθετηθεί το παιδί αργότερα από την ανάδοχη οικογένεια. Έχει διαφορά όμως το να επιλέγεται και να αποφασίζεται η υιοθεσία ως εξέλιξη της αναδοχής αργότερα, αφού εκτιμηθεί η όλη κατάσταση και φανεί ότι είναι η καλύτερη δυνατή λύση από το να την έχουν εξαρχής στο μυαλό τους ως την τελική κατάληξη.

Τα τελευταία χρόνια λοιπόν, είχαμε αναδοχές που κατέληξαν επιτυχώς στην υιοθεσία, με τη σύμφωνη γνώμη της φυσικής οικογένειας, αρκετές φορές. Επίσης, ενηλικιώθηκαν αρκετά παιδιά και έτσι σήμερα η δύναμη των αναδόχων οικογενειών είναι μόνο 8.

Από αυτές τις οικογένειες:

Η μία έχει σχέση συγγενική. Το ανάδοχο παιδί ενηλικιώθηκε και επιδοτείται με απόφαση Δ.Σ. λόγω σπουδών.

Η άλλη περίπτωση αφορά ένα παιδί στην εφηβεία, το οποίο τοποθετήθηκε σε ανάδοχη μονογονεϊκή οικογένεια από τη βρεφική του ηλικία. Η εξέλιξή του είναι ομαλή, ωστόσο θα πρέπει να τονιστεί ότι δεν υπάρχει καμία επικοινωνία με τη φυσική οικογένεια η οποία αποστασιοποιήθηκε εξαρχής, και λόγω λειτουργικών αναγκών που προέκυψαν, ανέλαβε την επιτροπεία του παιδιού η ανάδοχη μητέρα.

Μια άλλη περίπτωση αναδοχής αφορά ένα παιδί με σοβαρό σύνδρομο, το οποίο έχει τοποθετηθεί σε ανάδοχη οικογένεια πριν αρκετά χρόνια και στηρίζεται ποικιλοτρόπως από το ίδρυμα και από τον Σύλλογο Φίλων και Εθελοντών. Ενημέρωση για την εξελικτική πορεία του παιδιού γίνεται μόνο στον φυσικό πατέρα καθώς είναι ο μόνος που δείχνει ενδιαφέρον για το παιδί και διατηρεί άψογη συνεργασία με την ανάδοχη οικογένεια.

Στο πλαίσιο της εργασίας μας οργανώσαμε επίσης αναδοχή παιδιού με σύμβαση μεταξύ φυσικής μητέρας και αναδόχων, διότι ανατέθηκε σε εμάς μόνο η φροντίδα του, και ήταν απαραίτητη η σύμφωνη γνώμη της. Αρχικά η φυσική μητέρα ενδιαφεράταν και ήταν τακτική στις επαφές, ωστόσο στη συνέχεια δυσκολευόταν να ανταποκριθεί, με κατάληξη να αποστασιοποιηθεί, εκφράζοντας την εμπιστοσύνη της στην ανάδοχη οικογένεια. Σήμερα, ενημερώνεται για την εξέλιξή του παιδιού μέσω της κοινωνικής υπηρεσίας. Κατά περιόδους εκφράζει την επιθυμία να συναντηθεί μαζί του την ημέρα των γενεθλίων του.

Σε μια άλλη περίπτωση συναντάμε την αναδοχή παιδιού με βαρύ σύνδρομο, όπου την επιμέλεια διεκδίκησαν οι ανάδοχοι γονείς και το ίδρυμα είχε μόνο την εποπτεία. Αυτή τη χρονική περίοδο βρισκόμαστε σε έκδοση δικαστικής απόφασης ώστε να αναλάβει την εποπτεία το ίδρυμα ΚΕΠΕΠ Άγιος Δημήτριος όπου και μεταφέρθηκε εκεί το πρώην ανάδοχο παιδί κατόπιν αιτήσεως των αναδόχων.

Ένα άλλο περιστατικό αναδοχής αφορά έναν έφηβο, ο οποίος είναι τοποθετημένος σε μονογονεϊκή ανάδοχη οικογένεια. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του εμφάνισε προβλήματα συμπερι-

φοράς τα οποία παρουσίασαν ύφεση με την κατάλληλη παρέμβαση.

Συναντάμε επίσης αναδοχή τροφίμου που προέκυψε βάσει ερμηνείας του περιεχομένου της δικαστικής απόφασης, η οποία καθόριζε επικοινωνία δύο φορές μηνιαίως με τη φυσική μητέρα. Όμως εξ αρχής ήταν και είναι απούσα η φυσική μητέρα λόγω εγκλεισμού της σε σωφρονιστικό κατάστημα.

Τέλος αναφέρω μια αναδοχή τροφίμου η οποία ξεκίνησε μετά από την αφαίρεση επιμέλειας από τους γονείς επειδή ο φερόμενος ως φυσικός πατέρας άσκησε αγωγή προσβολής πατρότητας. Το τελευταίο διάστημα με αίτησή του, όμως, μας κοινοποίησε ότι παραιτείται από την αγωγή, και θα προβούμε σε ενέργειες για την ολοκλήρωση της υιοθεσίας του. Η φυσική μητέρα δημιούργησε άλλη οικογένεια και ουδέποτε εκδήλωσε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το παιδί.

Κλείνοντας θα ήθελα να αναφερθώ σε μια φράση του Μπρεχτ από το θεατρικό του έργο *Ο κύκλος με την κιμωλία*:

«Το κάθε τι πρέπει να ανήκει σ' εκείνον που είναι άξιος … τα παιδιά σε κείνους που με αγάπη και φροντίδα τα ανατρέφουν, που μέρα νύχτα με ιδρώτα και με μόχθο πασχίζουνε να δώσουνε γλυκούς καρπούς».

Μπέρτολτ Μπρεχτ

Βιβλιογραφία

Αμπατζόγλου, Γ. (επιμ.) 2002, *Αλλάζοντας χέρια*. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.

Κανονισμός λειτουργίας Δημοτικού Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης.

Η εμπειρία του Δημοτικού Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης «Άγιος Στυλιανός». Το χθες της Κοινωνικής Υπηρεσίας

Αναστασία Θώδα–Δημοπούλου
Κοινωνική λειτουργός, Δημοτικό Βρεφοκομείο Θεσσαλονίκης

Η δική μου συνεισφορά στην ημερίδα ξεκινάει με μια αναδρομή και μια παρουσίαση πληροφοριών για ζητήματα αναδοχής από τα 36 χρόνια εργασίας μου στο Δημοτικό Βρεφοκομείο Θεσσαλονίκης, από το 1975 έως το 2011.

Θα προσπαθήσω να παραθέσω και να ανασυστήσω τρόπους με τους οποίους δούλεψε το βρεφοκομείο στην καθημερινότητά του τον θεσμό της αναδοχής, ανακαλώντας στη μνήμη μου μακροχρόνιες παρακολουθήσεις, τοποθετήσεις παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες και διηγήσεις συναδέλφων. Η προσπάθεια περιλαμβάνει και μια μικρή έρευνα σε κείμενα και μητρώα του ιδρύματος.

Η διαδικασία περιοδολόγησης και εξιστόρησης πληροφοριών για τις ανάδοχες οικογένειες ξεκινάει το 1962 με τη σύσταση της Κοινωνικής Υπηρεσίας οπότε και αρχίζει να λειτουργεί το πρόγραμμα της αναδοχής στο βρεφοκομείο. Οι κοινωνικές λειτουργοί Τατιάνα Πετρίδου και Ελπίδα Πανέρα στελεχώνουν για πρώτη φορά το ίδρυμα το καλοκαίρι του 1962, αποσπασμένες από την Κοινωνική Πρόνοια Θεσσαλονίκης, υπηρεσία του Υπουργείου Πρόνοιας. Πολύ καλά καταρτισμένες και εκπαιδευμένη η Ελπίδα Πανέρα μέσω των προγραμμάτων Fulbright στην Αμερική, εφάρμοσαν ως νεοφώτιστες τις αρχές της κοινωνικής εργασίας προς όφελος των παιδιών που είναι οι κατ' εξοχήν εξυπηρετούμενοι αυτού του ιδρύματος. Το πρώτο βασικό τους μέλημα, αν και χρονοβόρο, ήταν η αφαίρεση της βρεφοδόχου από την εξωτερική καγκελόπορτα του ιδρύματος. Το δεύτερο ήταν η εφαρμογή του μοντέλου της αναδοχής.

Η αναδοχή είναι μεταβαλλόμενος θεσμός ως προς τη φιλοσοφία της, τις αρχές και την πρακτική της και εξελίσσεται διαχρονικά ανάλογα με τα ισχύοντα κοινωνικά και πολιτισμικά δεδομένα. Από την τοποθέτηση παιδιών σε παιδοκόμο οικογένεια όπου σχεδόν στο σύνολό τους τα παιδιά δεν είχαν πολλά περιθώρια επιστροφής στους γεννήτορες και υιοθετούνταν από αυτήν, περνάμε στη σύγχρονη μορφή της αναδοχής. Με την αναδοχή εξασφαλίζεται μόνο

η φροντίδα του παιδιού από τρίτους, χωρίς να μεταβάλλονται οι έννομες σχέσεις του ανηλίκου με την οικογένειά του[31]. Με αυτή τη βασική αρχή της αναδοχής και λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες των παιδιών, τις δικές τους δυνατότητες και γνώσεις, τους ανάδοχους γονείς και τη φυσική οικογένεια, οργάνωσαν οι κοινωνικές λειτουργοί τις αναδοχές. Το γενικό πλαίσιο εργασίας τους ήταν ο προγραμματισμός και ο συντονισμός δραστηριοτήτων με όλους τους εμπλεκόμενους με σκοπό την αύξηση της αποτελεσματικότητας και την ποιότητα του έργου τους.

Η εφαρμογή του θεσμού ξεκίνησε από την ανάγκη αποκατάστασης παιδιών που για συγκεκριμένους λόγους δεν γίνονταν αποδεκτά για υιοθεσία αλλά ούτε είχαν τη δυνατότητα επιστροφής στις φυσικές τους οικογένειες τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Επρόκειτο για μια άτυπη σύμβαση, μια συμφωνία του ιδρύματος και της συγκεκριμένης οικογένειας. Θα αναλάμβανε έναντι οικονομικής ενίσχυσης να φιλοξενήσει το παιδί και να το μεγαλώσει παρακολουθούμενη και υποστηριζόμενη συμβουλευτικά από τις κοινωνικές λειτουργούς, με την προϋπόθεση της επιστροφής του παιδιού στους γεννήτορες. Έτσι, διευκολύνθηκε η ανατροφή των παιδιών σε ένα οικογενειακό περιβάλλον και αποφεύχθηκε η διά βίου παραμονή τους σε ιδρύματα κλειστής περίθαλψης. Στην προσπάθεια αυτή η κοινωνική υπηρεσία βρήκε αρωγούς τον σύλλογο «Οι Φίλοι του Βρεφοκομείου», που ήταν ένας νεοσύστατος σύλλογος με σκοπό τη στήριξη των παιδιών του ιδρύματος. Οι «Φίλοι του Βρεφοκομείου» ανέλαβαν τη μηνιαία αμοιβή των αναδόχων οικογενειών, την κάλυψη σχολικών εξόδων και ιματισμού και διευκόλυναν ποικιλότροπα τις ανάγκες των παιδιών. Μεταξύ συλλόγου και κοινωνικής υπηρεσίας, που ήδη αριθμούσε τέσσερις κοινωνικές λειτουργούς, υπήρχε αγαστή συνεργασία.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα αρχεία του «Αγίου Στυλιανού» δεν είναι διακριτό εάν το 1962 συστάθηκε αναδοχή. Όλες οι καταγραφές εξακολουθούν να αναφέρουν τον όρο «τοποθέτηση σε παιδοκόμο οικογένεια». Την εποχή εκείνη το ίδρυμα διανύει μια πολύ άσχημη περίοδο με τις αποκαλύψεις για παράνομη διακίνηση παιδιών και παράνομες υιοθεσίες.

31. Μανωλεδάκη 2002: 175.

Από το 1963 έως το 1966 συστάθηκαν 10 αναδοχές, για τις οποίες δεν γνωρίζουμε την εξελικτική πορεία των ανηλίκων.

Από το 1967 έως το 1974 πραγματοποιήθηκαν 54 αναδοχές. Σε 16 από αυτές, τα παιδιά παρέμειναν στην ανάδοχη οικογένεια μέχρι την ενηλικίωσή τους, δηλαδή σε μακροπρόθεσμη αναδοχή. Αρκετά από αυτά τα παιδιά είχαν ιατρικά προβλήματα. Τα 13 παιδιά επέστρεψαν στη βιολογική τους οικογένεια και τα 24 υιοθετήθηκαν. Ένα παιδί επανατοποθετήθηκε σε ίδρυμα.

Οι ανάδοχες οικογένειες της παραπάνω περιόδου ήταν κυρίως οικογένειες χαμηλού μορφωτικού και οικονομικού επιπέδου, αρκετές από αυτές κατοικούσαν σε απομακρυσμένες από το κέντρο της πόλης φτωχογειτονιές και είχαν μεγαλύτερα ή συνομήλικα παιδιά με το αναδεχόμενο. Αρκετές από τις μητέρες δεν εργάζονταν και είχαν ανάγκη να λαμβάνουν την οικονομική ενίσχυση από το ίδρυμα. Επίσης είχαν δυσκολία να κατανοήσουν και να χειριστούν ζητήματα του παιδιού για τη βιολογική του οικογένεια.

Κάποιοι έγιναν ανάδοχοι γονείς γιατί πενθούσαν κάποιο συγγενικό πρόσωπο, άλλοι ανταποδοτικά για κάποιο καλό που δέχτηκαν στη ζωή τους, άλλοι για να απενοχοποιηθούν. Τα παιδιά που ενηλικιώθηκαν σε καθεστώς αναδοχής αποκαταστάθηκαν επαγγελματικά στον Δήμο Θεσσαλονίκης και σε άλλες θέσεις εργασίας.

Οι αποφάσεις για την εξελικτική πορεία των παιδιών ήταν δύσκολες για τις κοινωνικές λειτουργούς. Είχαν να αποφασίσουν μαζί με τις οικογένειες και τα ενήλικα πλέον ανάδοχα παιδιά το καλύτερο δυνατό. Δεν υπήρχε το τέλειο και το απόλυτα επιθυμητό. Ενδεικτικά, κάποιο παιδί σε νεαρή ηλικία εισήχθη στη δύναμη του γηροκομείου μεταπηδώντας αργότερα σε αυτόνομη διαβίωση. Ένα κορίτσι έγινε νοσηλεύτρια και ενώ ξεκίνησε τον γάμο της με καλές προοπτικές, γρήγορα ανέκυψαν προβλήματα σχέσεων. Για την ίδια είχαν γίνει προσπάθειες επανασύνδεσης με τους εν διαστάσει βιολογικούς γονείς της και στην ενήλικη ζωή της, αλλά χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα.

Παρόλο που ο βασικός χαρακτήρας της αναδοχής είναι η προσωρινότητά της, γνωρίζουμε ότι για διάφορους λόγους μερικά παιδιά μένουν σε ανάδοχες οικογένειες για πολλά χρόνια και ίσως να μην επιστρέψουν ποτέ στους γονείς τους.

Στις 20 Νοεμβρίου του 1975 το ίδρυμα για πρώτη φορά εντάσσει στο δικό του μόνιμο ανθρώπινο δυναμικό δύο νέες κοινωνικές λειτουργούς, την Ουρανία Γεωργιάδου και την Αναστασία Θώδα-Δημοπούλου, προκειμένου να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στον κρίσιμο τομέα της περίθαλψης, της κοινωνικής φροντίδας και της κοινωνικής προστασίας των παιδιών.

Ήδη από το 1970 είχε προωθηθεί νομοθετική παρέμβαση με τον Ν. 610/1970 για την υιοθεσία ανηλίκων. Ο νόμος διαφοροποιούσε το όριο ηλικίας των θετών γονέων από 50 σε 30 και την ίδια χρονιά με την ψήφιση του Β.Δ. 795/70 άρχισαν να επιτρέπονται οι εξωτερικές υιοθεσίες. Το αποτέλεσμα ήταν να μειωθεί σταδιακά ο αριθμός των βρεφών και των εισαγωγών στο ίδρυμα καθώς και ο αριθμός των διαθέσιμων για αναδοχή παιδιών. Το βρεφοκομείο συρρικνώνεται. Το βιοτικό επίπεδο διαφοροποιείται και η εποχή τότε χαρακτηρίζεται από ταχείες οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις.

Στο πλαίσιο αυτών των εξελίξεων ξεκινάει το 1981 στον «Άγιο Στυλιανό» η λειτουργία βρεφονηπιακού σταθμού και το 1984 το Δ.Σ. αποφασίζει τη διακοπή της συνεργασίας με τον σύλλογο «Οι Φίλοι του Βρεφοκομείου». Αποτέλεσμα αυτής της διακοπής ήταν η αδυναμία της κοινωνικής υπηρεσίας να καλύπτει οικονομικά τις ανάδοχες οικογένειες. Το πρόβλημα που δημιουργήθηκε ήταν έντονο και δόθηκε λύση με την παραπομπή κάποιων από αυτές στο ΠΙΚΠΑ για χρηματοδότηση, υποστήριξη και γενικά επίβλεψη.

Παρόλο που η δύναμη του βρεφοκομείου μειώθηκε, προέκυψε η ανάγκη για σύσταση νέων αναδοχών. Το Δ.Σ. κατανόησε την ανάγκη και το βρεφοκομείο ανέλαβε την ενίσχυσή τους. Η κοινωνική υπηρεσία εξακολουθεί να ασχολείται με τον θεσμό της υιοθεσίας, την άγαμη μητέρα, τη δημιουργία νέων αναδοχών και την υποστήριξη των εν ενεργεία.

Από το 1975 έως το 1996, λοιπόν, συστάθηκαν 17 ανάδοχες οικογένειες. Το νέο προφίλ αυτών των οικογενειών την περίοδο αυτή είναι καλύτερο όσον αφορά το κοινωνικοοικονομικό τους υπόβαθρο ενώ κάποιες από τις ανάδοχες μητέρες εργάζονται.

Δύο από τα 17 παιδιά επέστρεψαν στη βιολογική τους οικογένεια, ενώ ένα αγόρι με ιατρικά προβλήματα υιοθετήθηκε.

Ένα κορίτσι τοποθετήθηκε διαδοχικά σε δύο διαφορετικές ανάδοχες οικογένειες με βιολογικά παιδιά, με ενδιάμεση επιστροφή στο ίδρυμα. Τελικά, σε ηλικία 16 ετών υιοθετήθηκε από τη δεύτερη ανάδοχη οικογένεια ενώ από την ηλικία των 9 ετών ξεκίνησε συμβουλευτική παρέμβαση. Σήμερα είναι φοιτήτρια.

Τέσσερα παιδιά τοποθετήθηκαν σε συγγενικές ανάδοχες οικογένειες. Τα δύο αδέλφια είχαν μια πολύ καλή εξέλιξη. Τα άλλα δύο παιδιά, αν και δέχτηκαν συμβουλευτική παρέμβαση και θεραπευτική συνεργασία, δεν είχαν επιθυμητή πορεία.

Σε μια μακρόχρονη αναδοχή μια έφηβη, μετά από πολλές παλινωδίες, εγκατέλειψε την ανάδοχη οικογένεια για να επανεισαχθεί σε αντίστοιχο για την ηλικία της ίδρυμα της πόλης. Για αρκετά χρόνια ανάδοχοι γονείς και παιδί βρίσκονταν σε θεραπευτική συνεργασία. Η διεπιστημονική ομάδα εκτιμώντας τα δεδομένα της ιστορίας του παιδιού, του κοινωνικού περίγυρου και των αναδόχων, αποφάσισε ότι η έφηβη έπρεπε να εγκαταλείψει την οικογένεια. Ίσως το ίδρυμα για το συγκεκριμένο παιδί να ήταν καλύτερο. Η ημέρα που συνόδευσα λόγω δεσμών την έφηβη από το νέο ίδρυμα που είχε ενταχθεί στο σχολείο, ήταν για μένα τραγική. Αντιμετώπισα επώδυνα συναισθήματα και υπευθυνότητες, χωρίς την κατάλληλη υποστήριξη από τη δομή. Πλήρης επαγγελματική εξουθένωση.

Η Θεανώ, ηλικίας τεσσάρων ετών, τοποθετήθηκε σε ανάδοχη οικογένεια. Η ανάδοχη μητέρα σε αντίθεση με τον πατέρα δεν επιθυμούσε να γνωρίσει τη φυσική μητέρα. Σε μια καθορισμένη συνάντηση επικοινωνίας φυσικής μητέρας και παιδιού στον χώρο του ιδρύματος, τυχαία συναντήθηκαν η φυσική μητέρα, το παιδί με ένα κομμάτι ψωμί στο χέρι, η ανάδοχη μητέρα και η κοινωνική λειτουργός. Στην απρόσμενη συνάντηση, το παιδί μάς έβγαλε από το αδιέξοδο. Σαν από μηχανής Θεός, μοίρασε το ψωμί του τόσο στη βιολογική όσο και στην ανάδοχη μητέρα και έτσι έγινε η γνωριμία τους. Το παιδί με μια κίνησή του μας έδωσε να καταλάβουμε τι αισθανόταν, τι περίμενε από εμάς και τι σημαίνει γονεϊκότητα.

Όπως αντιλαμβάνεστε, η πολυπλοκότητα των σχέσεων και των θεμάτων που αφορούν τη δουλειά της ανάδοχης οικογένειας καθιστούν τον ρόλο του κοινωνικού λειτουργού πολύπλοκο και με υπεράριθμα καθήκοντα.

Από την έρευνα στα αρχεία του «Αγίου Στυλιανού» προκύπτει – όπως προαναφέρθηκε – ότι από το 1962 έως το 1996 είχαν συσταθεί συνολικά 71 αναδοχές. Ο θεσμός της αναδοχής για πρώτη φορά περιλαμβάνεται σε νομοθετικές διατάξεις με τον Ν. 2082/1992. Όμως με τον νόμο αυτό το Δημοτικό Βρεφοκομείο δεν συγκαταλέγεται ως φορέας παιδικής προστασίας για σύσταση αναδοχής. Τελικά συμπεριλαμβάνεται στους φορείς αναδοχής με τον Ν. 2447/1996.

Όλες οι αναδοχές πριν τον Ν. 2447/1996 συστάθηκαν κατά τρόπο αντίθετο προς το Σύνταγμα και τις διεθνείς συμβάσεις. Την πρωτοβουλία για την αφαίρεση του παιδιού από τη φυσική του οικογένεια και την τοποθέτησή του στην ανάδοχη είχαν αποκλειστικά τα ιδρύματα χωρίς κανέναν δικαστικό έλεγχο[32]. Αυτό ίσχυε για όλους τους φορείς των αναδοχών. Μέχρι τότε, το παιδί σε προστασία αντιμετωπιζόταν ως εξαρτημένο, ευάλωτο, με πατερναλιστική προσέγγιση, και η ευημερία του στηριζόταν στις παρεμβάσεις μόνο των κοινωνικο-προνοιακών δομών. Ο μηχανισμός της παιδικής προστασίας είχε έναν εν δυνάμει αυταρχικό χαρακτήρα. Η συγκεκριμένη προσέγγιση βασιζόταν στη συνείδηση ότι η γονεϊκή φροντίδα δεν ήταν πάντα καλή και μερικές φορές μπορεί να ήταν και επιβλαβής[33].

Στην πάροδο όλων αυτών των χρόνων, βασικό μέλημα της κοινωνικής υπηρεσίας ήταν και η τακτοποίηση των παιδιών που είχαν απομείνει στο ίδρυμα και των οποίων η αποκατάστασή ήταν δύσκολη. Δε γίνονταν αποδεκτά από κανέναν τύπο οικογένειας και την κάθε προσπάθεια ακολουθούσε η ματαίωση. Επρόκειτο για παιδιά που στο σύνολό τους παρουσίαζαν προβλήματα νοητικής στέρησης, σύνδρομο Down, αυτισμό κλπ.

Για την αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος ξεκίνησε ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 μια συνεργασία με το Ψυχολογικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος. Στη δομή αυτή παιδοψυχίατρος ήταν ο κ. Γ. Αμπατζόγλου. Από την πρώτη στιγμή είχαμε μια άριστη συνεργασία. Άκουγε το αίτημά μας, το ιδιαίτερο ιστορικό εγκατάλειψης του κάθε παιδιού, τις αδυναμίες του οικογενειακού του περι-

32. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη 2002: 174.
33. Αλτάνης και Οικονόμου (επιμ.) 2009: 358.

βάλλοντος και μετά από συνεκτίμηση των δεδομένων, διευκόλυνε την αποδοχή και υποδοχή των ανηλίκων στον φορέα όπου πρόσφερε τις υπηρεσίες του.

Η συνεργασία μας δεν σταμάτησε εκεί. Με δική του πρόταση και με τη δική μας βοήθεια, ξεκινήσαμε άτυπα τον συντονισμό και την οριζόντια δικτύωση των κοινωνικών φορέων της πόλης για την αντιμετώπιση αλληλένδετων προβλημάτων με σκοπό την αύξηση της αποτελεσματικότητας.

Για να μπορούμε να στηρίξουμε την κοινή μας προσπάθεια έπρεπε να εξασφαλίσουμε την άδεια από τη διεύθυνση της υπηρεσίας μας. Οι παγιωμένες απόψεις και τα στεγανά δεν άφηναν πολλά περιθώρια για αλλαγές. Ενεργοποιήσαμε λοιπόν και τον τότε Διευθυντή μας κ. Τζιαρό να συμμετάσχει και εκείνος στις αρχικές συνεδρίες. Οι συνεδρίες πραγματοποιούνταν μία φορά τον μήνα και κάθε μήνα διαφοροποιούσαμε τον χώρο συνάντησης επιλέγοντας μια άλλη δομή. Η επαφή αυτή δεν είχε ως στόχο να προβάλει τον ένα ή τον άλλο φορέα, αλλά να εμπνευστούν οι μεν από τους δε στη βάση διεπιστημονικής προσέγγισης για αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων[34].

Οι συναντήσεις αυτές συνεχίστηκαν για πολλά χρόνια και ο κ. Αμπατζόγλου ήταν πλέον υπεύθυνος της Υπηρεσίας Παιδιού και Εφήβου της Γ΄ Πανεπιστημιακής Ψυχιατρικής Κλινικής του Νοσοκομείου ΑΧΕΠΑ.

Ξεκινήσαμε με στόχο να παρέχουμε στο κάθε παιδί και γονιό εξατομικευμένη στήριξη. Θέλαμε να ανακουφίσουμε και να ανακουφιστούμε, να δεχτούμε ανατροφοδότηση. Χρειαζόμασταν επίσης εποπτεία ή συμβουλευτική βοήθεια τόσο ως μέρος της διαδικασίας αξιολόγησης και προγραμματισμού της περίπτωσης όσο και για την επαγγελματική μας εξέλιξη. Δεν επιθυμούσαμε τη στασιμότητα. Το μόνο που είχαμε ήταν διάθεση να πάμε ένα βήμα παραπάνω, να στηρίξουμε τα βρέφη που ήταν σε κατάσταση ανάγκης και να μιλήσουμε για αυτές τις καταστάσεις που μας έφερναν σε στενή επαφή με μεγάλες ψυχικές εντάσεις. Δώσαμε και πήραμε. Η συνεργασία πάντως για όλα τα μέρη δεν ήταν τόσο εύκολη όσο ίσως ακούγεται. Όταν μεγάλωσε πολύ η ομάδα διακατεχόμασταν

34. David 2005: 21.

από αμφιθυμικά συναισθήματα. Ο ρόλος της πολυπληθούς ομάδας των κοινωνικών φορέων ήταν κριτικός και ελεγκτικός, αποτελούσε όμως και πηγή σωτήριων ανακατατάξεων και κοινωνικών ορίων για τη διατήρηση της ταυτότητας της ομάδας[35].

Η συνεργασία συνεχίστηκε, πέρασε από πολλές φάσεις και προσέλαβε διάφορες μορφές. Αρχικά ξεκίνησε με τη συνεργασία των κοινωνικο-προνοιακών ομάδων και αργότερα συνεχίστηκε με τις παραπομπές της κοινωνικής υπηρεσίας για παιδοψυχιατρική εκτίμηση. Η εμπλοκή της παιδοψυχιατρικής υπηρεσίας με τη μορφή συστηματικής συνεργασίας άρχισε να διαμορφώνεται σε τρίτη φάση και είχε και αυτή έναν χαρακτήρα εξωτερικής συνεργασίας.

Με την επίσημη ένταξη του βρεφοκομείου στους φορείς αναδοχών με τον Ν. 2447/1996 η παιδοψυχιατρική υπηρεσία υπέβαλε αίτημα επικύρωσης της έως τότε άτυπης συνεργασίας. Η κοινωνική υπηρεσία του βρεφοκομείου, για την αντιμετώπιση μιας νέας τάξης πραγμάτων και για την εφαρμογή καινοτόμων ιδεών, στήριξε ιδιαίτερα το αίτημα αυτό στις συνεδριάσεις του Δ.Σ. Ενδεικτικά αναφέρω ορισμένες δραστηριότητες που προέκυψαν από τη συνεργασία:

1. Σύσταση ομάδας ψυχικής υγείας που συνεργάζεται με το βρεφοκομείο.
2. Συνεργασία με την κοινωνική υπηρεσία, κυρίως σε ζητήματα αναδοχών και υιοθεσιών (συναντήσεις ανά δεκαπενθήμερο).
3. Μηνιαία συνάντηση με «διεπιστημονικό» χαρακτήρα στον χώρο του βρεφοκομείου.
4. Συνεργασία με ανάδοχους γονείς καθώς και συμβουλευτική και θεραπευτική παρέμβαση.
5. Υποστήριξη φυσικών γονέων[36].

Η νέα νομοθεσία, η επικύρωση της συνεργασίας με τη διεπιστημονική ομάδα, η έλευση νομικής συμβούλου στην υπηρεσία, η πεποίθηση πλέον ότι τα δικαιώματα των ενηλίκων θα πρέπει να είναι διαδεδομένα και στα παιδιά συνθέτουν ένα βελτιωμένο πεδίο

35. Ιατρίδης 2004: 165.
36. Για μια πιο αναλυτική παρουσίαση των δραστηριοτήτων και της συνεργασίας των δύο υπηρεσιών, βλ. Γ. Αμπατζόγλου 2004: 127-134.

δράσης για απόδοση παιδικής προστασίας. Η αναδοχή αποτελεί μια σημαντική εναλλακτική πρόταση για πολλές περιπτώσεις βρεφών. Όλα τα θέματα αναδοχής αναλύονται και γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας στη διεπιστημονική ομάδα. Οι κοινωνικές λειτουργοί μετά την τοποθέτηση του παιδιού στην ανάδοχη οικογένεια παρακολουθούν και ελέγχουν τον τρόπο διαβίωσης των ανηλίκων και επεμβαίνουν όταν αυτό επιβάλλεται προς το συμφέρον πάντα του ανηλίκου. Οι επισκέψεις γίνονται τακτικά μία φορά τον μήνα και εκτάκτως, όποτε κρίνεται σκόπιμο ακόμη και χωρίς προειδοποίηση. Από το 2000 που συστήθηκε ο Σύλλογος Εθελοντών του «Αγίου Στυλιανού» τα παιδιά βοηθήθηκαν οικονομικά για προσωπικές τους ανάγκες και με την ενηλικίωσή τους ή την επιστροφή τους στην οικογένειά τους αμείφθηκαν με χρήματα ακόμη και για αγορά κατοικίας. Για διαφάνεια, διασάφηση ρόλων, προσδοκιών, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων χρησιμοποιήθηκε το συμβόλαιο μεταξύ υπηρεσίας και ανάδοχων γονέων καθώς και υπηρεσίας και φυσικών γονέων.

Για την καλύτερη συνεργασία με τους ανάδοχους γονείς, για την αναγνώριση του δύσκολου έργου τους, για απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων και προκειμένου να εκπαιδευτούν, συνεργαστήκαμε για μικρό χρονικό διάστημα μαζί τους εφαρμόζοντας τη μέθοδο της κοινωνικής εργασίας με ομάδες. Οι ανάδοχοι γονείς δεν αποτελούσαν ομοιογενή ομάδα. Διέφεραν σε ιστορικό, σε ψυχοσύνθεση, σε ενδιαφέροντα και προτιμήσεις. Είχαν αναλάβει τον ρόλο των ανάδοχων γονέων με ποικίλα κίνητρα και προσδοκίες. Η ανάπτυξη της αποδοτικής μας σχέσης βασίστηκε στη σαφήνεια των σκοπών και των στόχων της τοποθέτησης του συγκεκριμένου παιδιού καθώς επίσης και στη γνωστοποίηση των αμοιβαίων προσδοκιών της κοινωνικής λειτουργού και των αναδόχων γονέων[37].

Την περίοδο του 2005 η υπηρεσία απαριθμούσε 25 ανάδοχες οικογένειες και 5 παιδιά σε φιλοξενία.

Η φιλοξενία παιδιών είναι βραχυπρόθεσμη αναδοχή που εφαρμόζεται στην προσπάθεια της γρήγορης αποϊδρυματοποίησης του παιδιού με τη διαδικασία του επείγοντος και πιθανόν δεν καλύπτεται νομοθετικά. Η διαδικασία του επείγοντος ελλοχεύει πολλούς

37. Triseliotis και Κουσίδου 1989: 202.

κινδύνους, γι' αυτό καλό είναι να αποφεύγεται.

Εξετάζοντας διαχρονικά και συνεκτιμώντας τις ανάδοχες οικογένειες, έχω να παρατηρήσω ότι ο θεσμός ξεκίνησε να εφαρμόζεται περισσότερο για παιδιά με ειδικές ανάγκες. Για τον λόγο αυτό η παραμονή σε αναδοχή ήταν μακροπρόθεσμη. Επίσης η μελέτη αυτή επιβεβαίωσε τις μειωμένες πιθανότητες επιστροφής των παιδιών στη φυσική τους οικογένεια μετά την αναδοχή. Κάποιες φορές ο θεσμός λειτούργησε και σαν σκαλοπάτι για υιοθεσία. Είχε ικανοποιητική εξέλιξη ιδιαίτερα μετά τη θεσμοθέτηση της αναδοχής και τη συνεργασία με τη διεπιστημονική ομάδα της Υπηρεσίας Παιδιού και Εφήβου της Γ' Πανεπιστημιακής Ψυχιατρικής Κλινικής του Νοσοκομείου ΑΧΕΠΑ. Από την εμπειρία μου, άποψη μου είναι ότι στις διεπιστημονικές ομάδες πρέπει να εμπλέκονται ως εποπτεύοντες εξωτερικοί συνεργάτες κύρους. Ένα μεγάλο μέρος της δουλειάς των επαγγελματιών πρέπει να αποτελεί πάντα η προσπάθεια να αποφευχθούν οπισθοδρομήσεις και στασιμότητες, εάν θέλουν να φροντίσουν σοβαρά τα παιδιά που υπηρετούν.

Βιβλιογραφία

Αλτάνης, Π και Χ. Οικονόμου (επιμ.), 2009, *Σχέδιο Δράσης για την οριζόντια δικτύωση και τον συντονισμό των υπηρεσιών και φορέων Κοινωνικής Φροντίδας και Αλληλεγγύης για το Παιδί*. Αθήνα,Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Αμπατζόγλου, Γ. (επιμ.) 2002, *Αλλάζοντας χέρια*. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.

Αμπατζόγλου, Γρ. και Σ. Μανωλόπουλος (επιμ.), 2004, *Προσεγγίσεις ΙΙΙ*. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.

Ciccone, A., Y. Gauthier, B. Golse, D. Stern, 2012, *Γέννηση και ανάπτυξη της ψυχικής ζωής*, επιμ. Γ. Αμπατζόγλου, μτφρ. Χ. Χατζηδημητρίου. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.

Δεληνικοπούλου, Ε. και Ε. Αυδή, 2004, «Ομάδα συνεργασίας με τις βρεφοκόμους και τις κοινωνικές λειτουργούς», στο Γ. Αμπατζόγλου και Σ. Μανωλόπουλος (επιμ.), *Προσεγγίσεις ΙΙΙ*, 139-146. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.

David, M., 2005, «Ιδρύματα για μωρά, καλό ή κακό;», στο P. Delion

(επιμ.), *Τα βρέφη σε ιδρύματα, τα βρέφη και οι θεσμοί*, 13-21. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.

Delion, P., 2005, *Τα βρέφη σε ιδρύματα τα βρέφη και οι θεσμοί,* μτφρ. Γ. Αμπατζόγλου. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.

Ιατρίδης, Δ., 2004, *Σχεδιασμός κοινωνικής πολιτικής. Θεωρία και πράξη του κοινωνικού σχεδιασμού.* Αθήνα, Βιβλιοθήκη κοινωνικής επιστήμης και κοινωνικής πολιτικής – Gutenberg.

Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε., 2002, «Η αναδοχή ανηλίκου», στο: Γ. Αμπατζόγλου (επιμ.), *Αλλάζοντας χέρια*, 173-186. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.

Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε. (επιμ.), 2006, *Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας (Ν. 2447/1996)*. Σειρά: Εταιρεία Νομικών Βορείου Ελλάδος, τ. 57. Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε.

Μπρούσκου, Α., 2015, *«Λόγω της κρίσεως σας χαρίζω το παιδί μου». Η διακίνηση των παιδιών στην ελληνική κοινωνία του 20ού αιώνα. Το παράδειγμα του Δημοτικού Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης «Άγιος Στυλιανός»*. Θεσσαλονίκη, ΕνΤΟΜΩ / ΣΥΜΕΠΕ.

Νταλιάνη-Καραμπατζάκη, Μ., 2009, *Παιδιά στη δίνη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου 1946-1949, σημερινοί ενήλικες. Διαχρονική μελέτη για τα παιδιά που έμειναν στη φυλακή με τις κρατούμενες μητέρες τους*, επιστημονική επιμέλεια Ι. Τσιάντης, Δ. Πλουμπίδης. Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, Ε.Ψ.Υ.Π.Ε., Εκδόσεις της Σχολής Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου.

Triseliotis, J. και Κουσίδου Τ., 1989, *Η κοινωνική εργασία στην υιοθεσία και στην αναδοχή.* Αθήνα, Κέντρο βρεφών «Η Μητέρα».

Φωτιάδου, Ε., 2001, *Ψυχοκοινωνική προσέγγιση και κλινική διερεύνηση των αναδόχων οικογενειών,* Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία, ΑΠΘ, Τμήμα Ψυχολογίας.